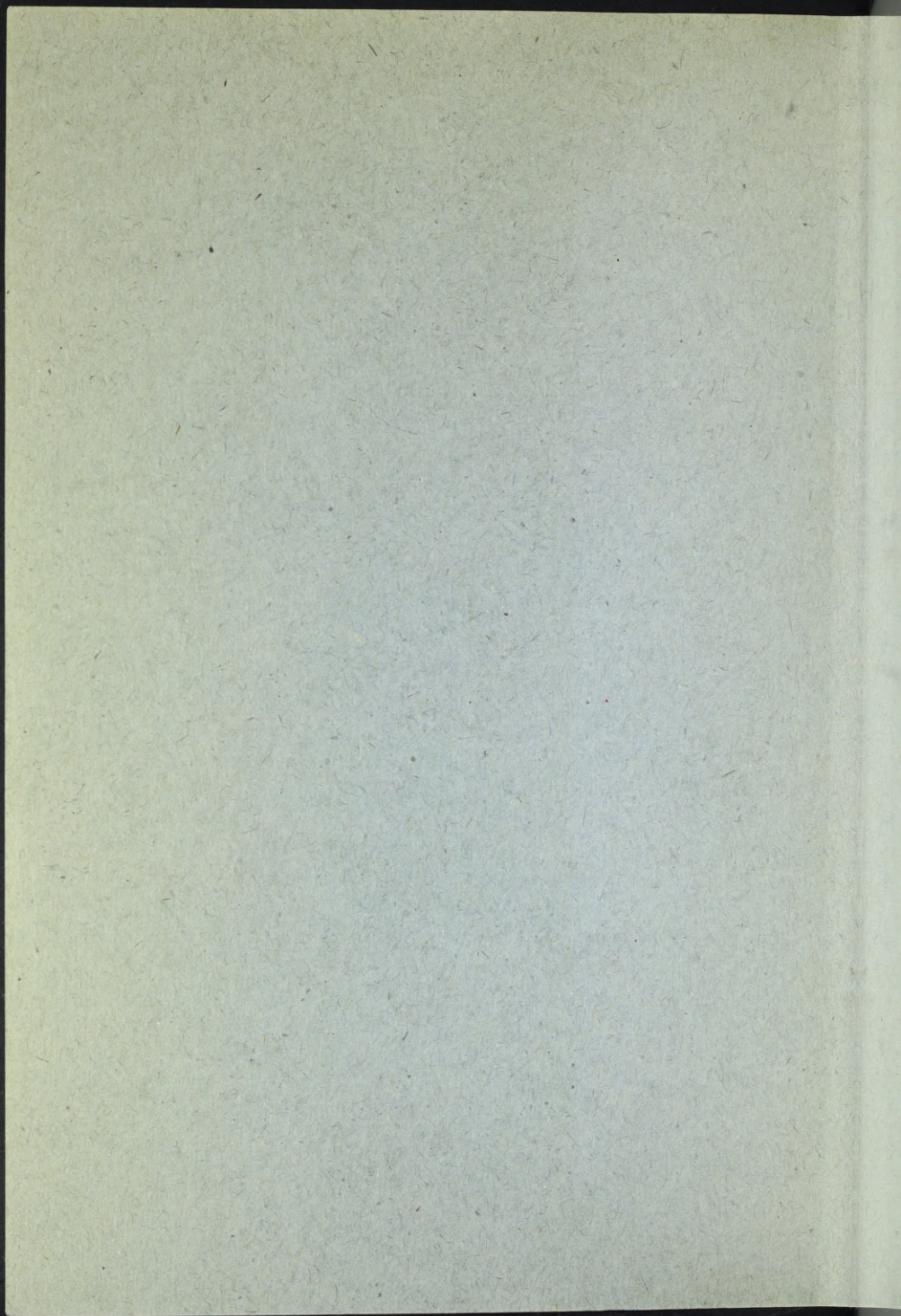

MC
110.579/
3

A
FÖLDTULAJDON ÉS A MEZŐGAZDASÁGI
STRUKTÚRA ÁTALAKÍTÁSA

III.

FÜGGELÉK

(Jegyzetek, táblázatok, dokumentumok és segédanyagok)

BUDAPEST

1990

MC110.579/3

1990

(2)

ISBN 963 491 299 0 6.

ISBN 963 491 310 5 1.

ISBN 963 491 311 3 II.

ISBN 963 491 312 1 III.

I. A FÖLDTULAJDON- ÉS HASZNÁLATI VISZONYOK ALAKULÁ-
SÁNAK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE (1848-1990)

1. Eszmék, elképzelések, kísérletek a földtulajdon viszonyai-
nak rendezésére a két világháború között.
2. Az 1945.1947. évi földreform c. tanulmányok függelékei.

Földbirtokviszonyok 1935-ben és a földbirtokreformok
eredményei 1920 és 1947 között

Összeállította:

Licskó Lászlóné

Forrás:

1. Földbirtokviszonyok 1935. II. Magyar Statisztikai Közlemények
2. Magyarország földbirtokviszonyai 1935. I. Magyar Statisztikai
közlemények
3. Mezőgazdasági Adattár I. Központi Statisztikai Hivatal 1965.

Az adatok pontossága

Az 1920. évi XXXVI. és az 1924. évi VII. t.c. alapján végrehajtott földbirtokrendezés az addigi földbirtok-megoszlásban nagy változásokat idézett elő. A bekövetkezett változások mértéke és általában a földbirtokreformnak a földbirtok-viszonyokra gyakorolt hatása az 1935. évi felmérés előtt nem volt ismert. A Magyar Statisztikai Évkönyvek ugyan az 50 kat.holdnál nagyobb földbirtokokról 1928-tól kezdve már évente számot adtak, de ezek az ország művelhető területének csak alig felét tették ki, és éppen a kisbirtokok csoportjairól nem adtak tájékoztatást. 1935-ben az 1.111/1935.K.E.számú rendeletben a kormány elrendelte, hogy a Központi Statisztikai Hivatal általános mezőgazdasági összeírás keretében a földbirtok-viszonyokra vonatkozó adatokat is gyűjtse be. (Meg kell itt jegyezni, hogy világviszonylatban is uttörő munkát végzett a KSH, mert a legtöbb országban az adatgyűjtés nem terjedt ki a földbirtokviszonyokra, csak üzemi adatokra.) Ezért az 1935. évi adatok először tekinthetők teljeskörű felmérés eredményeinek az 1895. évi felmérés után. Így e két időszak közötti bármilyen összesített adatszolgáltatás nem pontos, becslésekre használatos. (Az 1895. évi felmérés volt az első statisztikai felmérés Magyarországon.)

Az összes földbirtok száma, területe és megoszlása birtoknagyság-
-csoportok szerint 1935-ben

birtoknagyság szerinti csoportjai	A birtokok			az összes földterület %-ában
	1 kat. holdnál kisebb kat. hold	száma	együttes területe (kat.hold)	
1 kat. holdnál kisebb	628431	236417	1,47	
1-5	556352	1394829	8,67	
5-10	204471	1477376	9,19	
10-20	144186	2025946	12,60	
20-50	73663	2172300	13,51	
50-100	15240	1036162	6,44	
100-200	5792	805164	5,01	
200-300	2126	516875	3,21	
300-500	1714	663676	4,13	
500-1000	1362	944250	5,87	
1000-2000	581	798490	4,96	
2000-3000	187	452109	2,81	
3000-5000	117	451376	2,80	
5000-10000	101	680084	4,23	
10000-20000	48	690953	4,29	
20000-50000	25	855106	5,32	
50000-100000	10	671475	4,17	
100000 kat. holdnál nagyobb	1	209256	1,32	
Az összes földbirtok	1634407	16081844	100,00	

A szabadforgalmu földbirtokok száma, területe és megoszlásuk
birtoknagyság-csoportok szerint 1935-ben

birtoknagyság szerinti csoportjai	A birtokok		Összes területük %-ában
	száma	együttes területe (kat. hold)	
1 kat. holdnál kisebb	625145	233919	2,00
1-5 kat. hold	554174	1389192	11,85
5-10 "	202902	1465142	12,50
10-20 "	142114	1995929	17,03
20-50 "	70608	2067403	17,64
50-100 "	12408	833755	7,11
100-200 "	3759	517608	4,42
200-300 "	1216	294590	2,51
300-500 "	1059	411494	3,51
500-1000 "	834	579628	4,95
1000-2000 "	422	582302	4,97
2000-3000 "	119	290057	2,47
3000-5000 "	90	345261	2,94
5000-10000 "	48	323945	2,76
10000-20000 "	24	341603	2,91
20000-50000 "	2	49394	0,43
50000 kat. holdon felül	-	-	0,00
Összesen:	1614924	11721222	100,00

Magyarország földbirtokai
1935-ben

Az ország összes földbirtokainak

száma: 1 634 407
területe: 16 081 844 kh.

Ebből:

- a szabadforgalmu földbirtokok

száma: 1 614 924
területe: 11 721 222 kh.

az összes terület százalékában: 72,88 %

- a korlátozott forgalmu földbirtokok

száma: 34 773
területe: 4 360 622 kh.

az összes terület százalékában: 27,12 %

Korlátozott forgalmu földbirtokok 1935-ben1. Kincstári földbirtokok:

a) A Belügyminisztérium igazgatása alatt álló földbirtokok: Önkormányzati testületek Kárpótlási Vagyona, államrendőrség, csendőrség, hadiárvaházak és intézetek, Kivándorlási Alap, Országos Társadalombiztosítási Intézet, állami kórházak, gyermekmenhelyek, gyermekszanatóriumok, gyermeküdülöhelyek, elmeógyógyintézetek földbirtokai, valamint a BM. egyéb birtokai.

b) A Pénzügyminisztérium igazgatása alatt álló földbirtokok: vagyonváltság földek, dohánygyárak és dohánybeváltó hivatalok, jövedéki bírságalap, adóhivatalok, vámórség, pénzügyórség, határórség, állami munkáslakótelepek, pénzügyigazgatóságok, Fővárosi Közmunkák Tanácsa, sóhivatalok földbirtokai, valamint a PM. egyéb birtokai.

c) A Földművelésügyi Minisztérium igazgatása alatt álló földbirtokok: a Koronauradalom, folyammérnöki hivatalok, kultúr-mérnöki hivatalok, balatoni kikötők felügyelősege, a minisztérium telepkezelősege, a minisztérium szőlészeti-borászati ágazata, állami ménesbirtokok, állami faiskolák, Országos Növénynevelési Intézet, kísérleti állomások, selyemgyárak és beváltóhivatalok, kincstári kőbánya, szakiskolák és egyéb FM. földbirtokok.

d) Az Iparügyi Minisztérium igazgatása alatt álló földbirtokok: Állami vas-, acél- és gépgyárak, kincstári kőszénbányák, állami ércbánya és bányakapitányságok földbirtokai.

e) A Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium igazgatása alatt álló földbirtokok: Magyar Államvasutak, államépítészeti hivatalok, postahivatalok, Magyar Távirati Iroda, Légügyi Hivatal, Központi Mértékügyi Intézet, állami kőbányák és egyéb birtokok.

f) A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium igazgatása alatt álló földbirtokok: Halbiológiai Intézet birtokai és egyéb birtokok.

g) Az Igazságügyminisztérium igazgatása alatt álló földbirtokok: Kincstári Jogügyi Igazgatóság, királyi ügyészek, törvényeszekek és járásbíróóságok, fogházak, büntető intézetek, javító-nevelő intézetek és egyéb birtokok.

h) A Honvédelmi Minisztériumhoz tartozó földbirtokok.

2. Községi, bárosi és törvényhatósági földbirtokok

A községek, illetve városok mint erkölcsi (jogi) testületek nevén bejelentett földbirtokok, továbbá az egyes községi és városi tisztviselők és egyéb alkalmazottak javadalmi földjei, valamint a törvényhatósági földbirtokok.

3. A közbirtokossági és volt úrbéres földbirtokok: A nemesi és nem nemesi közbirtokosságok, volt úrbéresek, telkesek, zsellérek és erdőbirtokosságok, valamint a községi legeltető társulatok, tehéntartó gazdák stb. nevén bejelentett közösségi földbirtokok. (Az ilyen földbirtokokat nem a közösség egyes tagjainál, a résztulajdonosoknál, hanem a telekkönyvben megnevezett birtokközösség nevén egészben számolták el.)

A közbirtokosság egy földbirtok használatában részes felek összeségének elnevezése. Magyarországon 1848 előtt nemesi közbirtokosságok álltak fenn, amelyek családi köteléken alapultak. Létrehozásukkal a kisebb nemesi birtokok felaprózódását akarták megakadályozni. 1836 után már a részes felek kiválhattak. Az úrbériség 1848-ban kimondott eltörlése utáni rendelkezések közbirtokosságokká alakították át azokat a legelőket és erdőket, amelyek azelőtt földesúri tulajdonban voltak ugyan, de amelyekben a jobbágyoknak is volt legeltetési joguk. A közbirtokosságnak tagjai voltak a földbirtokosok és a volt úrbéresek. Az 1908-ban hozott törvény szerint csak a 100 kh-nál nagyobb rész igénylésére jogosult

birtokos kérhette egyéni tulajdonul az út megillető rész kiadását. 1913-ban a legelő közbirtokosságokat legeltető társulatokká alakították át.

4. Köz- és magánalapítványi földbirtokok

A Magyar Vallásalap, Magyar Katolikus Tanulmányalap, Nemzeti Közművelődésügyi Alap, továbbá magánosok által tett egyházi, iskolai, szegényházi, kórházi, kulturális és jótékonyági alapítványi földbirtokok.

5. Hitbizományi földbirtokok: A hitbizományi haszonélvezők földbirtokai.

A hitbizomány a középkorban Spanyolországból terjedt át Európára, így Magyarországra is. Az "ősiség" törvénye biztosította a nemesi családok számára a földtulajdont, de nem akadályozta meg annak szétaprózódását az öröklődések révén. A hitbizomány a főnemesi (hercegi, grófi) családi birtok egészének egy személy általi birtoklását biztosította. A hitbizomány tehát adott családon belül öröklődő, kötött földtulajdon, amelyet a hitbizományi törvény (1687-ben) értelmében tilos volt teljesen, vagy részlegesen elidegeníteni (eladni, elajándékozni, a családok belül felosztani) és megterhelni. A hitbizomány a tulajdonos akaratnyilvánításán vagy a tulajdonos család szerződésén alapult, de csak az uralkodótól nyert kiváltság alapján vált érvényes (törvényes) hitbizománnyá. A hitbizomány birtokába a család elsőszülött vagy korban legidősebb családtagja lépett, aki tulajdonképpen csak haszonélvezője volt a földbirtoknak. A törvény így védelmet biztosított a főnemesi családok birtokainak, azok nem aprózódtak fel, és egyben megfelelő jövedelmet is szolgáltatott a rangszerű életmódhoz. 1848-ig 31 hitbizomány alakult, a hitbizomány a szabadságharc bukása után is fennmaradt, sőt 1914-ig 64 új hitbizományt létesítettek. 1913-ban az ország területéből az akkor meglévő 92 hitbizomány 2 291 000 kat. holdat kötött le, 1928-ban (az ország

új határa között) 58 hitbizomány volt 984 068 kh. területtel, amelyek között a legnagyobb Eszterházy Pál hercege volt, több mint 221 ezer holddal. 1935-ben a Gömbös-kormány törvényt hozott a paraszti hitbizományok bevezetéséről a gazdagparaszság megszilárdítására, de a Németországból importált intézmény Magyarországon nem honosodott meg. A hitbizomány intézménye egészen 1945-ig fennállott.

6. Vitézi telkek: Az Országos Vitézi Széknek még ke nem osztott földbirtokai és a már kiosztott vitézi telkek, illetve földbirtokok.

Horthy Miklós 1920-ban Vitézi Rend néven létesített szervezetet, amely az I. világháboruban érdemeket szerzett tiszteket tömörítette. A felvétellel elidegeníthetetlen vitézi telekadomány járt, illetve a meglévő földbirtokot vitézi telekké minősítették.

7. Római katolikus egyházi és iskolai földbirtokok: főpapi, kátalani, apátsági, prépostsági, szerzetesrendi, papnevelőintézeti és templomi földbirtokok, továbbá a lelkészek, tanítók, kántorok, harangozók javadalmi földjei, valamint az egyes egyház-községek és felekezeti iskolák nevéen bejelentett földbirtokok és a hozzájuk tartozó temetők.

8. Görög katolikus egyházi és iskolai földbirtokok: (lásd. g.)

9. Görög keleti egyházi és iskolai földbirtokok: (lásd g.)

10. Református, evangélikus és unitárius egyházi és iskolai földbirtokok: Az egyházkerületi és egyházmegyei földbirtokok, lelkészi, tanítói, kántori, harangozói stb. javadalmi földek, továbbá az egyes egyházak és felekezeti iskolák nevéen bejegyzett földbirtokok és a hozzájuk tartozó templomi és temetői földek.

11. Izraelita hitközségi és iskolai földbirtokok: Hitközségi (iskolai) földbirtokok, templomi és temetői földek, tanítói, kántori stb. javadalmi földek.

12. Állami, községi, társulati és magániskolai földbirtokok:

A felsoroltak tulajdonában álló alsó- közép- és felsőfoku iskolák, kizárólag iskolai célt szolgáló földbirtokok.

13. Hitelintézeti földbirtokok: A földhitelintézetek, bankok, takarékpénztárok és hitelszövetkezetek tulajdonában álló földbirtokok.

14. Egyéb részvénytársasági, egyesületi, társulati stb. földbirtokok:

Mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi részvénytársaságoknak, áruértékesítő szövetkezeteknek, továbbá egyesületeknek, társulatoknak a földbirtokai, a helyi érdekű és magánvasutak földbirtokai.

A korlátozott forgalmu földbirtokok száma és
területe jogcímek szerint 1935-ben

tulajdonosa	A birtokok		
	száma	területe (kh)	aránya (%)
1. Kincstári földbirt.	67	266 590	6, 11
2. Községi, városi és tv. hatósági földbirt.	3112	828 283	18,99
3. Közbirtokossági és volt úrb. földbirt.	4882	917 568	21,04
4. Köz- és magánalapítv. földbirtokokosok	356	262 111	6,01
5. Hitbizományi földb.	54	821 747	18,84
6. Vitézi telkek	1544	33 003	0,76
7. Római kat. egyh. és isk. földbirtokok	2600	862 704	19,78
8. Görög kat. egyh. és isk. földbirtokok	174	14 590	0,33
9. Ref. egyh. és isk. földbirtokok	1254	102 755	2,36
10. Evang. egyh. és isk. földbirtokok	487	21 055	0,48
11. Görög keleti egyh. és isk. földbirtokok	78	3 711	0,09
12. Unitár. egyh. és isk. földbirtokok	5	302	0,00
13. Izraelita hitközségi és isk. földbirtokok Egyházi birtokok összesen 7.-13.	406 5004	1 194 1 006 311	0,03 23,07
14. Állami, közs. társ. és magániskolai földb.	752	9 754	0,22
15. Hitelint. földbirt.	855	88 343	2,02
16. Egyéb: részvénytársasági, egyesületi, társulati stb. földbirtokok	2857	126 912	2,97
Korlátolt forgalmú föld- birtokok összesen:	34773	4 360 622	100,00

A korlátozott forgalmú földbirtokok száma, területe és
megoszlása birtoknagyságcsoportonként jogcímek szerint
1935-ben

1. Kincstári földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	4	4
1-5 kat.holdig	8	30
5-10 "	1	10
10-20 "	7	97
20-50 "	9	308
50-100 "	11	820
100-200 "	4	584
200-300 "	3	730
300-500 "	2	763
500-1000 "	5	3835
1000-2000 "	3	5538
2000-3000 "	1	2097
3000-5000 "	2	7864
5000-10000 "	1	5885
10000-20000 "	1	13312
20000-50000 "	3	106689
50000-100000 "	2	117224
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	67	266590

2. Községi, városi és törvényhatósági
földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	75	73
1-5 kat.holdig	129	349
5-10 "	79	578
10-20 "	188	2837
20-50 "	628	22459
50-100 "	750	54172
100-200 "	661	93237
200-300 "	220	53309
300-500 "	149	55911
500-1000 "	139	95420
1000-2000 "	51	71572
2000-3000 "	19	42791
3000-5000 "	7	25092
5000-10000 "	11	64027
10000-20000 "	3	41058
20000-50000 "	1	45329
50000-100000 "	2	160069
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	3112	828283

3. Közbirtokossági és volt úrbéres
földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	256	204
1-5 kat.holdig	326	845
5-10 "	178	1334
10-20 "	290	4392
20-50 "	715	24610
50-100 "	840	61311
100-200 "	904	131148
200-300 "	549	134926
300-500 "	417	161753
500-1000 "	312	214450
1000-2000 "	70	90030
2000-3000 "	16	36455
3000-5000 "	4	14878
5000-10000 "	3	19649
10000-20000 "	2	21583
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	4882	917568

4. Köz- és magánalapítványi földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	79	70
1-5 kat.holdig	99	274
5-10 "	32	223
10-20 "	26	384
20-50 "	47	1486
50-100 "	23	1610
100-200 "	18	2674
200-300 "	7	1587
300-500 "	5	1838
500-1000 "	1	873
1000-2000 "	4	5677
2000-3000 "	3	7538
3000-5000 "	3	11108
5000-10000 "	2	13750
10000-20000 "	4	61945
20000-50000 "	2	63755
50000-100000 "	1	87319
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	356	262111

5. Hitbizományi földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	-	-
1-5 kat.holdig	-	-
5-10 "	-	-
10-20 "	-	-
20-50 "	-	-
50-100 "	-	-
100-200 "	1	157
200-300 "	-	-
300-500 "	-	-
500-1000 "	3	2382
1000-2000 "	4	6307
2000-3000 "	8	19900
3000-5000 "	4	16862
5000-10000 "	18	126203
10000-20000 "	6	90563
20000-50000 "	8	280772
50000-100000 "	1	69345
100000 kat. holdon felül	1	209256
Összesen:	54	821747

6. Vitézi telkek

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	56	32
1-5 kat.holdig	91	350
5-10 "	495	4279
10-20 "	697	9577
20-50 "	122	3933
50-100 "	58	4555
100-200 "	19	2379
200-300 "	5	1190
300-500 "	-	-
500-1000 "	-	-
1000-2000 "	-	-
2000-3000 "	-	-
3000-5000 "	-	-
5000-10000 "	1	6708
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	1544	33003

7. Római katolikus egyházi és iskolai
földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	176	168
1-5 kat.holdig	288	805
5-10 "	302	2257
10-20 "	356	5192
20-50 "	624	21670
50-100 "	537	37636
100-200 "	200	26784
200-300 "	40	9881
300-500 "	18	7287
500-1000 "	14	9466
1000-2000 "	4	6133
2000-3000 "	7	18209
3000-5000 "	2	8551
5000-10000 "	12	89028
10000-20000 "	8	120889
20000-50000 "	8	261230
50000-100000 "	4	237518
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	2600	862704
Ebből:		
- főpapi földbirtokok	54	561046
- szerzetesrendek földbirtokai	51	175547

8. Görög katolikus egyházi és iskolai
földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	17	15
1-5 kat.holdig	22	63
5-10 "	11	87
10-20 "	10	163
20-50 "	35	1138
50-100 "	50	3427
100-200 "	20	2731
200-300 "	4	927
300-500 "	1	447
500-1000 "	2	1578
1000-2000 "	1	1030
2000-3000 "	1	2984
3000-5000 "	-	-
5000-10000 "	-	-
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	174	14590

Ebből:

- főpapi földbirtokok	3	4322
- szerzetesrendek földbirtokai	1	1030

9. Református egyházi és iskolai
földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	50	46
1-5 kat.holdig	57	153
5-10 "	53	416
10-20 "	131	1998
20-50 "	409	14605
50-100 "	366	25117
100-200 "	116	15383
200-300 "	29	6750
300-500 "	20	7452
500-1000 "	15	11225
1000-2000 "	4	5322
2000-3000 "	2	5073
3000-5000 "	2	9215
5000-10000 "	-	-
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	1254	102755

10. Evangélikus egyházi és iskolai
földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	48	43
1-5 kat.holdig	50	135
5-10 "	72	554
10-20 "	93	1378
20-50 "	154	5062
50-100 "	48	3375
100-200 "	4	571
200-300 "	7	1728
300-500 "	5	2145
500-1000 "	5	3299
1000-2000 "	-	-
2000-3000 "	1	2765
3000-5000 "	-	-
5000-10000 "	-	-
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	487	21055

11. Görög keleti egyházi és iskolai
földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	1	1
1-5 kat.holdig	11	31
5-10 "	5	40
10-20 "	11	160
20-50 "	27	967
50-100 "	12	854
100-200 "	10	1370
200-300 "	1	288
300-500 "	-	-
500-1000 "	-	-
1000-2000 "	-	-
2000-3000 "	-	-
3000-5000 "	-	-
5000-10000 "	-	-
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	78	3711

12. Unitárius egyházi és iskolai
földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	-	-
1-5 kat.holdig	-	-
5-10 "	1	5
10-20 "	1	14
20-50 "	2	63
50-100 "	-	-
100-200 "	-	-
200-300 "	1	220
300-500 "	-	-
500-1000 "	-	-
1000-2000 "	-	-
2000-3000 "	-	-
3000-5000 "	-	-
5000-10000 "	-	-
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	5	302

13. Izraelita hitközsegi és iskolai
földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	236	224
1-5 kat.holdig	136	309
5-10 "	13	81
10-20 "	12	174
20-50 "	6	182
50-100 "	3	224
100-200 "	-	-
200-300 "	-	-
300-500 "	-	-
500-1000 "	-	-
1000-2000 "	-	-
2000-3000 "	-	-
3000-5000 "	-	-
5000-10000 "	-	-
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	406	1194

14. Állami, községi, társulati és magániskolai
 * földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	261	248
1-5 kat.holdig	250	611
5-10 "	95	694
10-20 "	57	808
20-50 "	53	1585
50-100 "	16	1091
100-200 "	12	1685
200-300 "	3	744
300-500 "	4	1710
500-1000 "	1	578
1000-2000 "	-	-
2000-3000 "	-	-
3000-5000 "	-	-
5000-10000 "	-	-
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	752	9754

15. Hitelintézeti földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	332	279
1-5 kat.holdig	208	507
5-10 "	63	488
10-20 "	69	1030
20-50 "	79	2330
50-100 "	45	3189
100-200 "	13	1739
200-300 "	17	4108
300-500 "	14	5152
500-1000 "	7	4798
1000-2000 "	4	5235
2000-3000 "	1	2331
3000-5000 "	1	3568
5000-10000 "	1	5652
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	1	47937
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	655	88343

16. Egyéb: részvénytársasági, egyesületi,
társulási stb. földbirtokok

birtoknagyság szerinti csoportja	A birtokok	
	száma	együttes területe (kh)
1 kat. holdnál kisebb	1695	1091
1-5 kat.holdig	503	1175
5-10 "	169	1188
10-20 "	124	1813
20-50 "	145	4499
50-100 "	73	5026
100-200 "	51	7114
200-300 "	24	5897
300-500 "	20	7724
500-1000 "	24	16718
1000-2000 "	14	19344
2000-3000 "	9	21109
3000-5000 "	2	8977
5000-10000 "	4	25237
10000-20000 "	-	-
20000-50000 "	-	-
50000-100000 "	-	-
100000 kat. holdon felül	-	-
Összesen:	2857	126912

A földbirtokok tagoltsága 1935-ben

A földbirtok tagok száma: 6 423 917
Az 1 tagból álló földbirtokok
száma: 926 374
területe: 4 760 041 kh.

A haszonbérbe adott földbirtokok
1935-ben

száma: 329 512
területe: 2 798 477 kh.
területe az összes földbirtok területének 17,40 %-a
számuk az összes földbirtok számának 17,36 %-a

A védett földbirtokok 1935-ben

száma: 79 528
területe: 1 711 843 kh

Az összes földbirtok hasznosítása
1935-ben

	Terület (kh)	Megoszlás (%)
Összes terület	16 081 844	100,00
Ebből		
- szántó	9 762 974	60,71
- kert	219 088	1,36
- rét	1 104 306	6,87
- szőlő	356 127	2,21
- legelő	1 700 632	10,57
- erdő	1 922 458	11,95
- nádas	49 924	0,31
- földadó alá nem eső terület	967 340	6,02
Hasznbérbe adott terület	2 798 477	17,40

Az 1920. június 20-1929. december 31-ig az 1920. évi XXXVI. törvénycikk alapján végrehajtott "Nagyatádi"-féle földreform az Országos Földbirtokrendező Bíróság adatai alapján.

1. Házhelyrendezés és földhözjuttatás céljára igénybevett terület:

- a) Megváltott föld: 930 125 kh.
- b) Ingatlan-eldarabolás útján igénybevett föld: 149 263 kh.
- c) Elővásárlás útján szerzett föld: 22 296 kh.
- d) Házhely részére igénybevett föld: 9 923 kh.

Összesen igénybevett földterület:

1 111 608 kh.

Igénybevett terület az ország összes földterületének 6,9 %-a.

2. Kiosztott összes terület: 1 047 920 kh.

3. A rendezés folytán keletkezett

- a) törpe- és kisbirtokok száma: 423 950
- b) házhelyek száma: 259 762

Az 1945-1947-es földbirtokreform az Országos Földhivatal
adatközlése alapján

A földbirtokreformmal érintett községek száma		3165
Az igénybevett földbirtokok száma	75 505	
területe	(5 599 645 kh)	
	(3 222 399 ha)	
Ebből:		
- elkobzott birtokok száma	43 245	
területe	310 274 ha	
- megváltott birtokok száma	8 479	
területe	2 782 574 ha	
- háborus szerzeményekből igénybevett birtokok száma	2 629	
területe	51 681 ha	
- 100 kh-nál kisebb földbirtokokból megváltott szőlő és gyümölcsösök sz.	590	
területe	4 996 ha	
- 100 kh-nál kisebb, megváltott erdők száma	763	
területe	10 532 ha	
- házhelyek céljára igénybevett földbirtokok száma	12 372	
területe	11 073 ha	
- szükségből igénybevett földbirtokok száma	7 427	
területe	51 269 ha	

A reform céljaira igénybevett összes terület az ország összes földterületének 34,6 %-a.

• Az 1945-1947-es földbirtokreform juttatásai

Rendeltetés	Juttatott terület (ha)
Személyek részére	1 875 290
Minta-, tan- és kísérleti gazdaságok részére	29 394
Állami tó- és nádgazdaságok részére	26 783
Községi tulajdonba került erdő	48 134
Közbirtokosság tulajdonába került erdő	9 168
Állami tulajdonba került erdő	782 973
Közlegelők	243 132
Egyházi, javadalmi célokra	11 359
Telepítési célra	52 833
Házhelyek céljára	63 523
Közcélokra	15 050
Tartalékterület	64 760
Összes igénybevett terület:	3 722 399

Az 1945-1947-es földbirtokreform során földjuttatásban
részeseült személyek megoszlása

Személyek	Száma	Kiosztott terület (ha)
Gazdasági cselédek	109 875	530 726
Mezőgazdasági munkások	261 088	741 455
Törpebirtokosok	213 930	477 335
Kisbirtokosok	32 865	82 367
Szegődményes iparosok és kisiparosok	22 164	30 998
Képesített (okl.) gazdák	1 256	8 372
Erdészeti alkalmazottak	1 164	4 027
Összesen:	642 342	1 875 290

1911
The following is a list of the names of the persons who were members of the Board of Directors of the Bank of the City of New York, from the year 1825 to 1911.

1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911

1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100

I/4.

A földtulajdon és a földhasználat megbolydulásai,
a szövetkezetszervezés hullámai az 1948-1956 közötti
időszakban c. tanulmány függelékai

Idézetek párthatározatokból

a) Irányelvek az MKP gazdaságpolitikájához (1948.febr.12.)

"Szükség van a falusi beszerző- és termelőszövetkezetek kiszélesítésére és megerősítésére, részint tagjaik fokozott öntevékenysége alapján, részint hathatós állami támogatásuk segítségével. A szövetkezeteknek mindinkább ki kell terjeszteniük a parasztság termelésének előzetes szerződéses lekövetését, aminek fejében a szövetkezet a szerződő parasztnak az áruellátás, a géphasználat, a hitelnyújtás stb. terén bizonyos előnyöket biztosít...

...A beszerzési és értékesítési tevékenységet, amely a legközelebbi időben még a falusi szövetkezeti mozgalom középpontjában fog állni, egyre inkább össze kell kapcsolni a termelés megszervezésével úgy, hogy a mezőgazdasági eszközök és gépek közös használata, valamint a parasztok magántulajdonát képező földek közös megművelése fokozatosan tért hódítson..."^x

x

Az MKP és az SzDP határozatai. 1944-1948. Kossuth Könyvkiadó, 1979. 544-545. old. (A mi kiemelésünk.)

b) Az MKP szövetkezeti irányelvei (1948. ápr. 22.)

"... népi demokráciánk szövetkezeti rendszerének kiépítésénél, a földművesszövetkezeteknek általános falusi szövetkezetté fejlesztésére kell helyezni a súlypontot...

... változtatlanul támogatni kell a dolgozó kisparasztság egyéni termelését is, miután a mezőgazdasági termelésben a szövetkezeti szektor még jó ideig nem játszhat döntő szerepet...

Parasztságunkban mély gyökeret vert a magántulajdonon alapuló egyéni gazdálkodás. Ezért a szövetkezeti termelés megszervezése során az irányt nem a termelőszövetkezetek magasabb formáira való gyors áttérésre kell venni, hanem a szövetkezeti termelés alsó fokú, egyszerű formáinak minél szélesebb arányú megszervezésére.

Mezőgazdaságunkban kivételesen alakultak olyan fejlett termelőszövetkezetek, amelyekre az a jellemző, hogy a parasztok a ház körüli gazdaság kivételével egész gazdaságukat szövetkezeti üzemben egyesítették, a föld magántulajdonának megtartásával. A földet közösen művelik meg egységes irányítás és egységes termelési terv alapján... A szövetkezeti termelés eredményéből a tagok végzett munkájuk és a beadott föld arányában részesednek.

Ezekre a ... fejlett típusú szövetkezetekre nagy gondot kell fordítani, támogatni kell őket, eredményeiket népszerű-

síteni kell. A mi viszonyaink között azonban a termelősövetkezeteknek ez a fejlettebb formája ma még nem alkalmas arra, hogy a dolgozó kis- és középparasztság általános termelősövetkezeti típusa legyen..."^x

29.sz. függelék

Idézet az MDP programnyilatkozatából (1948.jún.12-14.)

"A mezőgazdaság területén a döntő feladat a paraszti kisbirtokra épülő mezőgazdaság számára lehetővé tenni a technika és a tudomány alkalmazását... A dolgozó parasztság védelmében a város és a falu kizsákmányoló rétegeivel szemben gazdaságos fejlesztésének döntő szerep jut a falu beszerzési, értékesítő termelő és egyéb szövetkezeteinek... A párt védi a paraszti magántulajdont, éppen ezért ellenzi a kisbirtokok további elaprózását, és síkraszáll az állami földbirtokpolitika keretében a föld adásvételénél az állam elővételi jogának gyakorlásáért a dolgozó parasztság javára."^{xx}

^xUgyanott, 572., 573. és 574. old. (A mi kiemeléseink.)

^{xx}Ugyanott, 598-599. old. (A mi kiemelésünk.)

30.sz. függelék

Idézet Rákosi Mátýásnak a "Beszéd a nagybudapesti pártfunkcionáriusok értekezletén, 1948. július 2-án" c. előadásából, amelyben a Tájékoztató Iroda Jugoszláviával kapcsolatos határozatát ismertette.

"Sok elvtárs a Tájékoztató Iroda határozatával kapcsolatban felveti a kérdést, hogy nem jelenti-e ez a határozat, hogy Pártunk napirendre tűzi a kolhoz problémáját. Ez a kérdés annál jogosultabb, mert - amint hallom - az ellenség szerte az országban már megpróbált ezzel agitálni. Azt mondják, végre kibújt a szög a zsákból és a kommunisták felfedik kártyáikat. Hát, Kedves elvtársaim, idén ünnepeltük a Kommunista Kiáltvány százéves évfordulóját. Ez a kiáltvány már száz esztendővel előttről leszögezte, hogy a kommunisták nem titkolják nézeteiket és céljaikat. Nekem magamnak még külön nehéz volna titkolózni, mert hiszen engem már jó 30 év óta ismernek, tudják, hogy nézeteim nem változtak meg és ma is ugyanazt a marxi-lenini elvet vallom, mint - mondjuk - 1918-ban. Amikor mi programunkat írtuk és kongresszusunkat tartottuk és ezzel hosszú időre előre megjelöltük a követendő utat, akkor már mi ismertük a jugoszláv kérdést. Ennek ellenére sem a kongresszus, sem a program nem követelt változást a Magyar Dolgozók Pártjának eddigi falusi politikájában. Akik tehát most azt hirdetik, hogy a kommunisták egyik napról a másikra hirtelen felvetik a kolhozkérdést, azok természetesen csak zavart akarnak kelteni, félre akarják

vezetni a parasztságot. A Tájékoztató Iroda határozata nem azt jelenti, hogy most a Kommunista Pártok tűzzék napirendre a kollektivizálás kérdését..."^x

31.sz.. függelék "

Idézetek az MDP 1948. évi július 10-11-én tartott első szövetkezeti konferenciájának anyagából

"A szövetkezeti mozgalom fejlesztése fordulatot kíván, de nem új szövetkezetpolitikai irányvonal megjelölésében, hanem a szövetkezeti munkában... Fő veszély a szövetkezeti mozgalomban a tőkés veszély... a legveszélyesebb a fejlődés különböző szakaszainak az átugrása, ami csak diszkreditálhatja a népi demokráciát és a pártot... A legfontosabb feladat a földművesszövetkezeteknek falusi általános szövetkezetté fejlesztése, amelynek elő kell segítenie a mezőgazdasági szövetkezeti termelést, elsősorban gépi munkák és termelési szerződések révén úgy, hogy ez serkentse a magasabb termelési formák kialakulását... ..Nem mellékes az értékesítési és a fogyasztási tevékenység sem, mert ezek a dolgozó parasztság számára a leghozzáférhetőbb formák, mert ezeket a dolgozó paraszt hamarabb megérti mint a termelőszövetkezetet..."^{xx}

^xRákosi Mátyás: Építjük a nép országát. Szikra, 1949. 54-55. o.

^{xx}Az MDP első szövetkezeti konferenciája. Társadalmi Szemle, 1948. 8-9. sz. 608-614. old.

32.sz. függelék

Haszonbérletek juttatása 1949-ben^x

Megnevezés	Juttatottak száma 1000 fő	Juttatott terület 1000 hektár
Földbérletszövetkezeti tagok	24,0	62,2
Fmsz-ek földbérlet csoportjainak tagjai	10,6	22,6
Egyéni kishaszonbérletők	26,9	56,7
Összesen	61,5	141,5

Forrás: Donáth Ferenc: Demokratikus földreform Magyarországon
1945-1947. c. könyvének 34. táblázatából számolva.

A mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom alakulása
1948-1950-ben

Időpont	A szövetkezetek száma		A tagok száma 1000 fő	Összes terület 1000 ha	Átlagos terület ha
	I. és II. típusú és önálló	III. típusú összesen			
1948. XII. hó	189	279	468	-	-
1949. VI. hó	140	444	584	54,9	94
1949. XII. 31.	77	1290	1367	182,1	133
1950. VI. 30.	50	1738	1788	277,6	155
1950. XII. 1.	36	2149	2185	444,0	203

Forrás: A KSH 17/1951. sz. mezőgazdasági jelentése. Bővebben lásd Fazekas Béla: A mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, 1976. 65. old.

34.sz. függelék

Idézetek Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon c. könyvéből^x

1. A kulákok korlátozása és likvidálása

"... az egyéni gazdaságok számának és területének csökkenésén belül is a legnagyobb változás a felső, kiváltképpen a gazdagparaszti kategóriában mutatkozik. Rákosi 1949. tavaszán azt tartotta, hogy "az eddigi korlátozás meg sem kottyant a kulákoknak", mert azok tovább "gazdagszanak", és "ellentámadást" indítottak. "A kulákra csak a kemény kéz hat - mondotta -, mert az nemcsak őt tudja Jordában tartani, hanem a középparasztnak is imponál, ha látja, hogy a népi demokrácia állama vaskézzel sújt le a kulákra."^{xx}

"... A gazdagparasztság terhei 1948-tól ugrásszerűen megnöttek. Az 1948-1949. évi begyűjtésről szóló rendelet pl. egy 25 holdas gazdaságnak háromszor, egy 50 holdasnak négyszer annyi terménybeadási kötelezettséget írt elő szántóholdanként, mint egy 5 holdas gazdaságnak.^{xxx} ... az 1949-1950. évben már az előbbi mennyiségek is négyszeresére, ill. több mint öt-

^xAkadémiai Kiadó, 1972. 90-102. old. (A mi kiemeléseink.)

^{xx}Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek. Szikra, 1950. 188-189. old.

^{xxx}101.620/1948. Korm. sz. rendelet.

szőrösére emelkedtek az 5 holdas gazdaságokra kivetett be-
adási kötelezettségekhez képest."^x

"...A gazdagparasztság fokozott megterhelésének további
eszközei közül, míg 1948-tól a mezőgazdasági fejlesztési járulék
kivetése - összesen mintegy 80 ezer tonna terménymennyiségben -
volt jelentős^{xx}, addig 1949. után inkább az ismételt adóemelés
tekinthető számottevőbbnek. Az egyéni gazdaságok egy holdjára
jutó adó háromszoros - s ebben a természetbeni adóhányad majd-
nem kétszeres - nagyságúra való emelkedése 1949. és 1953. között
általában jelzi ezt a tendenciát.^{xxx} ...ezen belül csupán 1948-
ról 1949-re a gazdaságnagysággal együtt progresszíven, mintegy
80-150 %-kal növekedett a 25 holdon felüli gazdaságok egy hold-
jára eső, búzában számított adóteher.^{xxxx} 1951-re... újabb
60 %-os emelkedés következett..."^{xxxxx}

^x106/720/1948.; 101.230/1949.; 103.700/1949. Korm.sz.
rendelet, valamint a Népköztársaság Elnöki Tanácsának
2/1951. és 10/1951. sz. tv. erejű rendelete.

^{xx}Kimutatás az 1949. évi mg-i fejl. járulékról. 1949. márc. 29.
Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/60.

^{xxx}Áralakulás Magyarországon 1938-ban és 1949-1955-ben. Sta-
tisztikai Időszzerű Közlemények. 1. KSH 1957. 53. old.

^{xxxx}A mg-i közvetlen közterhek alakulása. A Pénzügyigazgatóság
kimutatása. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/18.

^{xxxxx}Feljegyzés a kulákság helyzetéről. 1951. máj. 2. Párttör-
téneti Intézet Archivuma. 2/8/430.

"... ami pedig a több mint 90 %-ban kényszerár mellett begyűjtendő növényi és állati termékek arányát illeti 1951-1952-ben már 46 ill. 36 %-át, 1952-1953-ban 48, ill 47 %-át tette ki a gazdagparaszti gazdaságok évi termésének.^x Ugyanakkor az adó... már 1949-ben oly magasra hágott e gazdaságokban, hogy esetenként a nyershozam nagyobb részét lefoglalta, a bruttó hasznot pedig meg is haladta..."^{xx}

"... az adón túl ott állott még a különböző kártérítési díjak és büntetések növekvő mennyisége... a gazdagparasztko terhelése túl megy a kulákság korlátozásán ... alapoztak voltak az olyan jelzések, amelyek a különböző büntetések likvidálást eredményező hatásáról számoltak be."^{xxx}

"... az 1953-at megelőző két esztendőben átlagosan mintegy négyszeri eljárás (bírói, ügyészi, rendőri és tanácsai) - köztük gyakorta rövidebb-hosszabb idejű szabadságvesztés - jutott egy-egy gazdagparasztra."^{xxxx}

^xAz Élelmezésügyi Minisztérium kimutatása a kulákok árutermeléséről és fölhasználásáról. 1951. dec. 6. Az 1952. és az 1953. évi adatok: tervszámok. Párttörténeti Intézet Archivuma 2/8/347/d.

^{xx}Feljegyzés a mg. adóterheléséről 1949. máj. 26. Párttörténeti Intézet Archivuma 2/8/36.

^{xxx}Előterjesztés a Mezőgazdasági és Szövetkezetpolitikai Bizottság 1949. szept. 19-i ülésére. Párttörténeti Intézet Archivuma 2/8/51.

^{xxxx}Feljegyzés a kulákság korlátozásáról. 1953. jún. 23. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/441. 1. Eszerint 1953. első feléig 280 ezer ilyen eljárás volt.

"...E büntetések és kártérítési kötelezettségek... abból adódtak, hogy különösen 1952-1953-ban valamennyi begyűjtési cikkből messze 100 % alatt (búzából 73,4 %, sertésből 46 %) teljesítettek a gazdagparasztok.^x Hasonló volt a helyzet az adóval, amelyből - kivéve az 1951. évi jótermésű esztendőt - 1950. után egyre alacsonyabb hányadot (1952-ben 73,8 %-ot) tudtak befizetni.^{xx} ... 1953. közepéig a begyűjtési kártérítések, valamint az adóhátralékok összesen 1400 Ft-ra rúgtak holdanként"...^{xxx}

"Ha kezdetben a földterület nagyságát és a földhasználatot korlátozó direkt intézkedések (pl. a bérletek maximálása, a parlagföldek elkobzása) folytán fogatkozott a gazdagparaszti üzemek aránya, később egyre inkább a deficités gazdaságok feladása, állami tartalékalapba való felajánlása játszott közre e gazdaságok számának kevesebb mint negyedére és területének mintegy hatodára való megcsappanásában. Ilyen módon közel egymillió hold földterületről vált meg a gazdagparasztság, melynek zöme az 1950. és 1951. esztendőre esett."^{xxxx}

^xTájékoztató feljegyzés a kulákság helyzetéről. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/514.

^{xx}Ugyanott.

^{xxx}Feljegyzés a kulákság korlátozásáról. 1953. jún. 23. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/441. l.

^{xxxx}Az FM földbirtokrendezési főosztályának feljegyzése a dolgozó parasztoktól és a kulákoctól a földfelajánlások során átvett birtokokról. 1953. szept. 3. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/442.

2. A "dolgozó parasztság" terheinek növekedése

"... a vezetés ... a mezőgazdaság szocialista átalakítását ... a dolgozó paraszti gazdaságok... termelési lehetőségeinek... visszaszorításával, sőt lehetetlenné tételével kapcsolta össze ... nem csupán ezek amúgy is gyenge támogatása szűnt meg 1948. után, hanem terheik is hallatlan mértékben megnövekedtek. Abból kiindulva, hogy a "parasztok nem tudják hová tenni a pénzüket", már 1948. novemberében adóemelést határozott el a Központi Vezetőség.^x Sőt "a szegényparasztnál is arra veszünk irányt - olvashatjuk egy országos titkári értekezleten tartott válaszbeszédből -, hogy fizessenek... segítsék elő az állam fejlődését. Leginkább kertelés nélkül Rákosi fogalmazta meg ezt az elvet, amidőn kijelentette, hogy "kényszeríteni kell a parasztot, hogy többet áldozzon a szocializmus építéséért."^{xx}

"... 1948-1949-ben egy 25 holdas gazdaság szántóholdanként jó háromszor annyit adott be, mint egy 5 holdas, a 10-15 holdasoknál ennek kétszerese; a 15-20 holdasoknál két és félszerese, a 20-25 holdasoknál pedig majdnem háromszorosa körül alakul a beadásra kerülő mennyiség. 1952-re pedig nem egy vonatkozásban szinte teljesen elmosódtak a 20-25 holdas közép-paraszti és a 25 hold fölötti gazdagparaszti gazdaságok begyűj-

^xMDP KV 1948. nov. 27-i jkv. Idézi Zsilák András: A magyar társadalom osztályszerkezetének alakulása a szoc. építésének kezdeti időszakában és az MDP szövetségi politikája. Az MKP szövetségi politikája 1936-1962. Kossuth Könyvkiadó, 1966. 180.o.

^{xx} Az MDP PB 1950. nov. 10-i ülésének jkv.-e. Párttörténeti Intézet. Filmtár. PB/984.

tési terhei közötti különbségek. Míg előbbieik 404 búzakilogrammban számított terményt voltak kötelesek holdanként beadni, addig utóbbiakra ... 442 kg-ot vetettek ki. Tojás- és baromfibeadásban pedig semmi különbség nem volt közöttük."^X

"Ami pedig az adózást illeti, már a korlátozás első esztendejében mintegy 40 %-kal emelkedtek mint a 10, mind a 15 holdas kis- és középparaszti búzában számított holdankénti közterhei..."^{XX}

"A koncepció, amelynek alapján a mai középparasztban a holnapi kulákot látták és korlátozták, változatlan maradt. Csupán a mezőgazdasági fejlesztési járulék fizetése alól mentették fel a 25 holdon alóli gazdaságokat... az 1949. tavaszi országgyűlési képviselőválasztások napjára, Rákosi javaslatára hivatkozva."^{XXX}

Ennek ellenére: "... a már 1951-re megszabott holdankénti 265-300 kg-os kötelező terménybeadás a középparaszti gazdaságoknak majdnem a teljes árutermelését igénybe vette."^{XXXX}

^X Feljegyzés a begyűjtési munkák ellenőrzéséről. 1952. máj. 17. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/380.

^{XX} A mg-i közvetlen közterhek alakulása. A Pénzügyigazgatás Kimutatása. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/18.

^{XXX} Szabad Föld, 1949. máj. 8. 1. old.

^{XXXX} Élelmezésügyi Minisztérium: Az egyéni gazdaságok terménybeadási szorzókulcsainak bevezetése. 1951. dec. 7. Párttörténeti Intézet Archivuma. 8/2/304.

"Az 1952. évi rossz termés nyomán... e súlyos beadási mérték azzal járt, hogy egyes megyékben az egyénileg dolgozó parasztok kb. 30 %-ánál nem maradt vetőmag..."^x

"Ha pedig az újratermelés és a háztartás biztosítására, ill. ellátására a beadás rovására visszatartották a szükséges mennyiséget, begyűjtési hátralékkal kapcsolatos kártérítési címén súlyos büntetésben részesültek... A kártérítési büntetések mértékét jól jellemzi, hogy 1953. elejére ilyen címen több mint 330 ezer dolgozó paraszt mintegy 164 millió Ft-ot meghaladó összeggel tartozott az államnak..."^{xx}

"Az 1951-ben újra, majdnem kétszeresére (1953-ra háromszorosára) felemelt dolgozóparaszti adó... mintegy 1,5 milliárd Ft-ot meghaladó összegével ugyancsak... kényszerintézkedéseknek volt a táplálója... Csupán a dolgozó parasztságnál 1953. elejére majdnem 1 milliárd Ft adóhátralék halmozódott fel... A fizetéseképtelenség miatt foganatosított zálogolások... egyidejűleg közel negyedmillió (237443) termelőre terjedtek ki..."^{xxx}

^xFeljegyzés a Csongrád megyei tapasztalatokról. 1952. aug.2. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/413.

^{xx}Feljegyzés a beadásról, tagosításokról. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/441. e.

^{xxx}Jelentés a mg. adóztatásának egyes kérdéseiről. 1953. júl. 29. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/430.

35.sz. függelék

A mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom alakulása 1950-1953-ban

Időpont	A szövetkezetek száma		A tagok száma 1000 fő	Összes terület 1000 ha	Átlagos terület ha
	I. és II. típusú	III. típusú és önálló összesen			
1950. XII. 1.	36	2149	120	444	203
1951 VI. 30.	1640	2406	260	846	209
1951. XII. 31.	1999	2626	311	1002	217
1952. VI. 30.	1565	3098	322	1186	254
1952. XII. 31.	1478	3632	369	1501	294
1953. VI. 30.	1456	3768	376	1620	310

Forrás: A KSH 29/1952. és 13/1953. sz. mezőgazdasági jelentése. Bővebben lásd Fazekas Béla:
i.m. 76. old.

36.sz. függelék

Tagosításokkal érintett községek
száma^x az egyes években

Megnevezés	A községek száma				
	1949	1950	1951	1952	1953
Részleges tagosítás	463	1013	714	834	104
Általános tagosítás	-	352	200	311	98

Forrás: Az FM Földbirtokrendezési Osztályának jelentése.
1953. ápr. 25. Párttörténeti Intézet Archivuma.
2/8/441.

x

Tagosítások - e jelentés szerint - 1949. és 1953. között összesen 2280 helységben (a községek 70 %-ában) fordultak elő, egy-egy helységben többször is. A táblázat az egyes években érintett községek számát tartalmazza.

Tagosítások és földrendezések az 1950-es
évek első felében

A KSH szerint:^x "Azokban a községekben, ahol 1952. nyarán általános tagosítás volt, az egyéni gazdaságok földjük 16,9
%-át, ahol részleges tagosítás volt ott 5,6 %-át, ahol nem
volt tagosítás ott 4 %-át ajánlották fel az államnak... Külö-
nösen magas a felajánlás aránya azokban a községekben, ahol
másod- vagy harmadízben hajtanak végre részleges tagosítást.
Szinte általános, hogy a másodszori csereingatlant a gazdák
már nem vállalják művelésre."

Meghaladja ugyan a téma "az ötvenes évek első felének"
időhatárait, de idekiváncozik Fazekas Béla érdekes összeállí-
tása, amely 1949-1961. között vizsgálja meg az összes olyan
"földmozgást", amelyet a földreform, a tagosítások, föld-
cserék, "földfelajánlások", szövetkezetszervezések és -egye-
sítések, valamint az állami gazdaságok átszervezései miatt
következett be. Így összegezi megállapításait:

"Figyelembe véve a földreform során, valamint a szocia-
lista átszervezés érdekében végrehajtott földforgalmat is,
a felszabadulás óta mintegy 22 millió kat. hold szántó-, ill.
32 millió kat. hold összes területen változott a tulajdonos,

x

Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének tanulmányozá-
sához. 1949-1955. KSH 1957. 171-172. old.

ill. a földhasználó. ...Lényegében akkora volt két évtized alatt a földmozgás, hogy azzal kétszer végre lehetett volna hajtani mind a földreformot, mind a teljes kollektivizálást.^x

(A "földmozgásról" a következőkben táblázatot közlünk, amelyet Fazekas Béla i.m. 220. oldaláról veszünk át.)

x

Fazekas Béla: Mezőgazdaságunk a felszabadulás után. Mezőgazdasági Kiadó, 1967. 219. old.

A földtulajdonban (használatban) bekövetkezett
főbb változások 1945 és 1961 között^x

Sorszám	A változás oka	Összterület	Szántóterület
		1000 kat. hold	
1.	A földreform során igénybevett terület	5600	2879
2.	Földfelajánlás, föld-elhagyás	3500 ^{xx}	3000
3.	Állami gazdaságok szervezéséhez igénybe vett területek	1788	1170
4.	Mezőgazdasági szövetkezetek szervezéséhez igénybe vett területek	10043	7074
5.	Szövetkezetszervezés folyamán történt változások	2652	2211
6.	Kártalanítások	167	160 ^{xx}
7.	Tagosításokkal, földrendezésekkel érintett terület	7662	5510
8.	Művelés alól kivett terület	485	300 ^{xx}
1-8.	Összes földforgalom	31897	22304

^xAz adatok nem tartalmazzák a teljes földforgalmat. Hiányoznak: 1. a termelők egymás közötti adás-vételei (amelyek pl.1949 és 1959 között közel félmillió kat. holdat tettek ki); 2. az örökösödések során gazdát cserélt földek; 3. a nagyüzemek egymás közötti földcseréi; 4. a mezőgazdasági terület művelési ágaiiban bekövetkező változások (mintegy 4 millió kat.hold); 5. az újonnan létesített állami vállalatok és intézmények területe (közel 700.000 kat. hold); 6. az állami gazdaságok átszervezésével járó belső földforgalom (több százezer kat.hold); 7. az erdősítésekkel kapcsolatos változások (kb.500.000 kat.hold). Ezekkel tehát lehetséges még korrigálni (növelni) a táblázat végeredményeit, összesen rovatait.

^{xx}Részben becsült adatok.

Tagosítások és földrendezések

(1949 - 1955)

Gazdaságtípus	Érintett gazdaságok száma ^x			Tagosítással érintett össz. terület 1000 ha
	részleges tagosítással érintett	általános	Összesen	
Állami gazdaságok	1438	581	2019	996
Termelőszövetkezetek	4181	3023	7204	1967
Egyéni gazdaságok	390835	153682	544517	972

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény 1870-1970. Földterület. I. köt. KSH 1971.

^xA tagosítással többször is érintett gazdaságok többször szerepelnek az adatokban.

"Földfelajánlások" az 1949 és 1953
közötti években^x

A begyűjtési és az adóterhek progresszivitása és állandó növelése, a kuláklisok bevezetése, a kényszerű földcserék és tagosítások, a vetésterv-előírások, a különféle elszámoltatások és felelősségrevonások,^{xx} valamint a szövetkezetbe lépés erőszakolása miatt egyre több paraszt ajánlotta fel földjének egy részét vagy egészét az államnak, hogy ezáltal kibővítsék gazdaságát vagy teljesen megszabaduljon tőle. A "földfelajánlásokat" az is lehetővé tette, hogy az I. ötéves terv ipari előirányzatainak 1951. évi felemelése (MDP II. kongresszus!) végrehajtásához a tervezők 650.000 főnyi plusz munkaerősükségletet jelentettek be. Ennek nyomán a falvakon munkaerő toborzáshoz kezdtek a bányák, a bővülő ipari vállalatok és az új ipari létesítmények képviselői. Volt tehát hová menekülnie annak, aki nem bírta tovább az egyéni gazdálkodókra nehezedő, s egyre fokozódó terheket...

^xForrások: Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény. 1870-1970. Földterület. I. köt. KSH 1971. Az FM Földbirtokrendezési Osztályának 1953. ápr. 25-i jelentése. Párttörténeti Intézet Archívuma 2/8/441. sz. Fazekas Béla idézett művei; Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon. Akadémiai Kiadó, 1972. 105-106. old.; Pető Iván-Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története. I. köt. 1945-1968. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985. 178-189. old.

^{xx}1948 és 1955 között összesen 400.000 paraszt ellen indítottak büntetőeljárást, közülük 200.000 ellen "közellátási vétség" miatt. (Ebből 1950 és 1952 között 120.000 parasztot ítéltek el!) Lásd: Fazekas Béla i.m. 73-74. old. valamint ugyancsak Fazekas Béla: Mezőgazdaságunk a felszabadulás után. Mezőgazdasági Kiadó, 1967. 220.o.

A földjüket felajánló un. "kulákgazdaságok" döntő többsége véglegesen megszűnt: míg 1949-ben 47.200, addig 1956-ban már csak 6400 volt a 25 kat. hold (14,4 ha) feletti gazdaságok száma.

A földet felajánló un. "dolgozó paraszti gazdaságok"-nak 65-66 %-a szűnt meg, a többi 34-35 % csupán a területét csökkentette, hogy ezáltal is mérséklődjenek beszolgáltatási és adóterhei.

A földjüket felajánló kétlakiak 60 %-a eredetileg főfoglalkozású parasztok voltak, de felajánlás előtt a családfő, vagy a család fiatal férfitagja elment ipari munkásnak, s az otthonmaradók nem tudták úgy megművelni a földeket, hogy annak eredményeként el bírják viselni a gazdaságra nehezedő terheket és eleget tudjanak tenni az egyre részletesebben előírt vetésterveknek. Az ilyen kétlakiak rendszerint új munkahelyükön keresztül ajánlották fel földjüket, mert így gyorsabban és biztosan meg tudtak szabadulni tőle...

Nem volt ritka az sem, hogy az 1945-ben földhöz jutott újjgazdák és telepések hagyták el a földjüket, s hagytak fel a gazdálkodással - mentek el ipari munkásnak.

A KSH jelentései^X így jellemezték ezt a földfelajánlási folyamatot:

1949 után az egyéni gazdálkodók közül egyre többen ajánlották fel és hagyták ott földjüket. 1949 óta több mint másfél

^XAdatok és adalékok a népgazdaság fejlődéséhez. 1949-1955. KSH 1957. 171-175. old.

millió kat. hold szántót ajánlottak fel. A tartalékterületek különösen 1952-ben nőttek meg erőteljesen, 1952. június 30. és december 31. között félév alatt 400.000 kat. hold szántó-földet hagytak el. Egyes ipari vidékeken szinte elnéptelenedett a mezőgazdaság. Nemcsak az egyéni gazdálkodók hagyták ott a földjüket, hanem gyakran a termelőszövetkezeti tagok is... "1953-ban összesen 3-3,5 millió kat. hold "felajánlott" összterülettel rendelkezett az állam, amelyből kb. 1 millió kat. hold műveletlen maradt." (Az igénybevevő nagyüzemeknek ugyanis nem volt a megműveléshez elegendő emberi és gépi kapacitása, - de: érdekeltségük sem fűződött a földműveléshez!)

Az alakuló mezőgazdasági szövetkezeteknek és az állami gazdaságoknak kellett "művelésbe" venniük a "felajánlások"-ból így összejött "állami tartalékterületeket". (A mai állami tulajdonú földek döntő hányadát ezek az egykor "felajánlott" magánparaszti földek alkotják, de a mai szövetkezeti tulajdonban lévő földek között is akadnak ilyen eredetű területek.)

A továbbiakban a 12/2. és 12/3. sz. mellékletekben két táblázatot közlünk, amelyek adatai nem feltétlenül egyeznek egymással már csak azért sem, mert az egyik tábla adatai KSH-kiadványból, a másiké pedig egy FM-jelentésből származnak, de azért sem mert a két adatfelvétel nem azonos kategóriákat vesz alapul. A tendencia lényegét azonban mindkettő azonosan szemlélteti.

Az állam részére földingatlant felajánló gazdaságok száma és a felajánlott
összes terület 1949.VI.1. és 1953.III.31. között^x

Felajánlók	A felajánló gazdaságok száma 1000-ben		A felajánlásból átvett terület, 1000 ha
	1949.VI.1-től 1950.XII.31-ig	1951.I.1-től XII.31-ig 1953.III.31-ig Összesen	
Dolgozó parasztok	14,8	16,2	68,0
Kétlakiai	0,4	4,9	66,3
Kulákgazdaságok	12,4	16,0	39,6
Jogi személyek	0,8	3,9	17,8
Összesen	28,4	41,0	191,7

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény. 1870-1970. Földterület. I. köt. KSH 1971.
adataiból kigyűjtve.

^xFöldfelajánlások az itt megjelölt időszakot megelőzően és azt követően is történtek.

A földjüket felajánló "dolgozó parasztok" száma valamint
a felajánlott és elfogadott földek területe^x

Időszak	Szám	Terület, kat. hold
1949 második félév	1000	11000
1950	13700	70000
1951	16200	91000
1952	34000	163000
1953 első negyedév	2700	15000
Összesen	68000	350000

^x Az FM Földbirtokrendezési Osztályának adatai. Párttörténeti Intézet Archivuma. 2/8/441. 1953. ápr. 25. A jelentésben szó van még arról is, hogy - a fenti táblában szereplő "dolgozó parasztokon" kívül - 1949 és 1953 között 66.500 kétlaki dolgozó mintegy 300 ezer kat. hold földet adott át az államnak.

40.sz. függelék

Az egyéni gazdaságok számának, területének és az egy gazdaságra jutó átlagos földterületnek az alakulása (1949-1953)

Évek	A gazdaságok száma	A gazdaságok összes területe	Az egy gazdaságra jutó összes földterület	
			kat.	holdban
1949	1 440 800	11 695 700	8,1	6,4
1950	1 392 900	10 950 600	7,9	6,1
1951	1 310 500	9 338 700	7,1	5,7
1952	1 206 400	8 136 500	6,7	5,3
1953	1 039 400	6 939 400	6,7	5,2

Forrás: Mezőgazdasági Adattár. I. köt. KSH, 1965. 55-58. old.
(Évközepe kerekített adatok)

41.sz. függelék

A mezőgazdasági terület csökkenése^x
(1946 és 1953 között)

<u>Évek</u>	<u>Területcsökkenés 1000 kat. hold</u>
1946	45
1947	8
1948	20
1949	190
1950	50
1951	45
1952	20
1953	105

Forrás: Fazekas Béla: Mezőgazdaságunk a felszabadulás után.

^x

Erősen kerekített és részben becsült adatok.

Megjegyzés: Az adatok szerint 1949-ig viszonylag igen kevés volt a csökkenés. Ez nem felel meg a valóságnak, mert a földreform során csak a házhelyeknek igénybevett terület meghaladta a 100 ezer kat. holdat. Feltehető, hogy a földreformmal kapcsolatos változások jó részét csak 1948-ban vezették keresztül a nyilvántartásokon; az 1949-es adat ezért ennyire kiugróan magas.

Szemelvények Csendes Béla: Az adottságok
érvényesítése a magyar mezőgazdaság
szocialista átszervezésében című
cikkéből^x

(Az 1950-1953. évekről)

"A mezőgazdaság az akkor kialakított társadalmi-gazdasági koncepcióban az iparosításhoz szükséges akkumuláció és munkaerő egyik jelentős forrása volt... Megmozdult a föld, megmozdult a paraszt is. Egyre többen hagyták ott földjüket, 1949 és 1953 között mintegy 1,5 millió hektárt. Ebben az időszakban negyedmillió munkaképes koru, többségükben a gazdálkodásban tapasztalt ember menekült el a mezőgazdaságból. Egyes ipari vidékeken szinte elnéptelendett a mezőgazdaság... A paraszt elválasztása a földtől, a megszokott, a hagyományos paraszti lét felcserélése kínos, keserves folyamat akkor is, ha lassan megy végbe. Még inkább az, ha gyors a váltás. Magyarországon túl gyors volt, amit csak tetézt az, hogy lebecsülték a különböző átmeneti szövetkezeti formák jelentőségét... A mindenre kiterjedő állami adminisztratív irányítás és ellenőrzés rendszabályai alól a szövetkezeti gazdaságok sem voltak kivéve. A kistermelők százezreivel mindez teljesebben érvényesülhetett. Az állami beavatkozás a szövetkezetek belső életére is kiterjedt. A szövetkezeteket valójában az állami, tanácsai szervek

^x Megjelent: Gazdálkodás, 1987. 1.sz. 2-12. old.

irányították... a termelés kockázatát mégis a szövetkezeti tagoknak kellett elviselniük. A tagok nem előre megállapított ellenértéket kaptak munkájukért, hanem a költségek levonása után bizonytalan összegű maradékot osztottak el a tagok és a szövetkezeti alapok között. Ezt a minden szövetkezetre egy- ségesen kötelező alapszabály írta elő. Így a szövetkezeti parasztek nem voltak igazán tulajdonosai a szövetkezetnek (tulajdonosi, döntési jogkört nem gyakorolhattak) de ugyan- akkor munkásai sem voltak (nem kaptak munkabért, viselniük kellett a termelés kockázatát). Ez az állapot kedvezőtlenebb volt számukra mintha kistulajdonosok vagy bérmunkások lettek volna... az évszázadok óta szabad birtokos parasztek seho- gyan sem fogadták el az ilyen körülményeket... a birtokos parasztek többsége tekintetét továbbra is a háztájiba vissza- hagyott kisgazdaság felé irányította..."^x

^xIdézett forrás 3. és 5. old. (Részben az én kiemeléseim: Gy.J.)

A mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom alakulása 1953. VI. 30.
és 1954. XII. 31. között

Időpont	A szövetkezetek száma		A tagok száma 1000 fő	Összes terület 1000 ha	Átlagos terület ha
	I. és II. típusú és önálló	III. típusú Összesen			
1953. VI. 30.	1456	3768	376	1620	310
1953. XII. 31.	1229	3307	250	1143	252
1954. III. 31.	1208	3274	249	1128	252
1954. VI. 30.	1194	3266	247	1141	256
1954. IX. 30.	1182	3268	244	1127	253
1954. XII. 31.	1142	3239	230	1082	247

1954. VI.30=100 %

1953. XII. 31.	84,4	87,8	85,8	66,5	70,6	81,3
1954. XII. 31.	78,4	86,0	83,9	61,4	66,8	79,7

Forrás: A KSH 5/1954., 8/1954., 15/1954., 20/1954 és 5/1956. sz. mezőgazdasági jelentése.
Bővebben lásd Fazekas Béla: i. m. 88. old.

Az egyéni gazdaságok számának, területének
és az egy gazdaságra jutó átlagos földterü-
letnek az alakulása
(1952-1955)

Évek	A gazdaságok száma	A gazdaságok összes te- rülete	Az egy gazdaságra jutó	
			összes föld- terület	szántó- ter.
			kat.	holdban
1952	1 206 400	8 136 500	6,7	5,3
1953	1 039 400	6 939 400	6,7	5,2
1954	1 230 400	7 808 100	6,3	5,0
1955	1 262 400	7 841 700	6,2	4,9

Forrás: Mezőgazdasági Adattár I. köt. KSH, 1965. 55-58. old.
(Évközepeki kerekített adatok.)

A mezőgazdasági szövetkezetek helyzete
1953-1954-ben^x

1953. június 1. és 1954. december 31-e között a szövetkezeti szektor változásainak a mérlegét a következőkben összegezzük:

- Feloszlott mintegy másfél év alatt összesen 349 I. és II. típusú tszcs, továbbá 566 önálló, III. típusú tsz, összesen tehát: 915 szövetkezeti gazdaság szűnt meg (az összes 17,5 %-a). 532 szövetkezetből nem lépett ki senki, 72 új szövetkezet alakult (35 tszcs és 37 tsz), 2862 szövetkezetnek csökkent a területe és a taglétszáma.

- Kilépett, illetve a feloszlott szövetkezetek volt tagjaként kivált - az időközi belépéseket is figyelembe véve (kb. 40000 ember, 30000 család lépett ezidőben mg-i szövetkezetbe) - másfél év alatt majdnem 140000 család (az időszakban legnagyobb szövetkezeti családszám 48 %-a). A föld nélküli családok 27 %-a, a földtulajdonos családok - zömében középparasztok - 54 %-a

^xAz itt közölt adatok azért nem egyeznek a 16. sz. melléklet táblázatából kivonással nyerhető adatokkal (a kilépők és a feloszlott szövetkezetek számát illetően), mert a kilépésekkel egyidejűleg - 1953. VI.30. és 1953. vége között - kb. 18000 ember lépett be a szövetkezetekbe és 56 új szövetkezet is alakult. (Forrás: Fazekas Béla: A mg-i tsz-i mozgalom Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, 1976. 88-91. old.)

hagyta el a szövetkezeteket. A családokéhoz hasonló volt a kilépett tagok aránya is: ez esetben is figyelemmel a belépésekre, 1954. végére az 1953. év közepi taglétszámhoz képest 49,5 %-ot, a tagságnak mintegy a felét tette ki a kilépettek aránya.

- Másfél év alatt a kilépések és feloszlások következtében, továbbá, mert számos szövetkezet visszaadta az állami tartalékterületeket, vagy azok egy részét, másfél év alatt 33 %-kal - több mint félmillió hektárral - csökkent a szövetkezetek földterülete. Ezzel a szövetkezeti szektor részesedése az ország mezőgazdasági területéből az 1953. június 30-i 22,8 %-ról 16,6 %-ra csökkent.

Részlet Orbán Sándor: Két agrárforradalom
Magyarországon (Akadémiai Kiadó, 1972) c. könyvéből

(134. old.)

"Az egyéni gazdaságok 1953-ban megváltozott feltételek között zajló fejlődésének kezdeti kibontakozására, s annak egyik fontos tényezőjére: a termelési kedv megnövekedésére vall, hogy sokan közülük állatra vagy másra beruházásokat eszközöltek, növelték a föld termőerejét. S a termelés iránt jelentősen megnövekedett érdeklődést nem csupán a műveletlen terület elmúlt évihez viszonyított összezsugorodása tanúsítja, hanem a korábban felhalmozódott tartalékterületekből történő, több mint 70 ezer holdnyi visszaigénylés és a mintegy félmillió hold terület kishaszonbérbe vétele is. Sőt, felszökött az elmúlt esztendőkre minimálisra csappant földingatlanforgalom aránya is. S a vevők - mint kiderül a hivatalos nyilvántartásokból - általában dolgozó kisemberek, főként dolgozó parasztok, akik 2-4 kat. hold közötti területet vásároltak. Egy másik jelentés szerint is, ezek főleg a 8 holdon aluli kategóriából adódnak; 8-15 kat. holdas dolgozó paraszt csak elvétve vásárol földet, 25 kat. holdon felüli vevőről értesülés nincs... Azok voltak az eladók, akik a lakóhelyüktől messze fekvő ingatlanokat megművelni nem tudták..."

Idézetek az MDP KV 1955. június 7-8-i
ülésének anyagából

1. Hegedűs András előadói beszédéből

"A mezőgazdaság fejlődését... hátráltatták és sok tekintetben megakasztották a pártunkban és államapparátusunkban fő veszéllyé vált néPELLenes, jobb oldali nézetek, amelyek egyaránt kárt okoztak a mezőgazdaság szocialista átszervezésében és a mezőgazdasági termelés általános fellendítésében... Pártunk előtt a falun népi demokráciánk fejlődésének mostani szakaszában legfőbb feladat a mezőgazdaság szocialista átszervezése... Pártunknak és kormányunknak, a helyes lenini politikát követve, a falun két egymástól elválaszthatatlan, egymással egységet alkotó feladatot kell megoldania: győzelemre kell vinni a mezőgazdaság szocialista átszervezésének ügyét és ezzel egy időben fel kell lendítenie a mezőgazdasági termelést..."

"A kisárutertermelés fejlődéstörvényeinek meghamisítása, a kis- és középparaszti gazdaságok termelési lehetőségeinek túlértékelése antimarxista álláspont. A kis- és középparaszti gazdaságok - mint Lenin megállapította - a proletárdiktatúra

viszonyai között is napról napra szülik a kapitalizmust, azaz lehetőséget adnak a kizsákmányolás és a spekuláció különböző formáinak újjáéledésére, sőt erősödésére. A kisközépparaszti gazdaságok természetesen fejlődhetnek a szocializmus irányába, de nem automatikusan és nem a kisárutermelés keretei között, ahogy azt mindenekelőtt Nagy Imre elvtárs és mások állították, hanem a párt és a kormány tudatos, a mezőgazdaság szocialista átszervezésére irányuló politikai, gazdasági és szervező munkája eredményeképpen..."

"Pártunknak és kormányunknak a mezőgazdaság szocialista átszervezése érdekében nagyarányú politikai és gazdasági szervező munkát kell végeznie, hogy fokozatosan gyorsítva a termelőszövetkezetek fejlesztésének ütemét, 1960-ra a termelőszövetkezetek szántóterülete az ország szántóterületének a többségét tegye ki..."

"A mezőgazdaság szocialista átszervezésének egyetlen helyes útja az amelyet Lenin dolgozott ki szövetkezeti terében, és amelyet Sztálin fejlesztett tovább. Ezen az úton győzött - a világon először - a Szovjetunióban a szocializmus, és létrejött a világ legfejlettebb és leggépesítettebb szocialista, nagyüzemi mezőgazdasága..."^x

^xA mg. szocialista átszervezésének és a mg-i termelés fellendítésének további feladatairól. Hegedűs András előadói beszéde a KV 1955. júniusi 7-8-i ülésén és az MDP KV határozata. Szikra, 1955. 6., 7., 8., 9. old.

2. A KV határozatából

"... számszerűen is tovább kell fejleszteni a termelőszövetkezeti mozgalmat... olyan ütemben, hogy a második öt éves terv végére a mezőgazdaságban is túlsúlyban legyen a szocialista szövetkezeti szektor... A két fő feladatot: a mezőgazdaság szocialista átszervezését, s a mezőgazdasági termelés fellendítését együttesen kell megoldani..."

"Hazánkban a termelői szövetkezés fő formája a mezőgazdasági termelőszövetkezet. Ezért a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztése során a fő figyelmet a legfejlettebb és a gyakorlatban legjobban bevált szövetkezeti típus fejlesztésére kell fordítani... Meggyőző, felvilágosító munkát kell folytatni az alacsonyabb típusú tszcs-ékben, valamint a különböző formájú társulásokban, hogy viszonylag rövid idő alatt áttérjenek a szövetkezés magasabb formájára..."

"Ahol a tsz-ekbe nagyobb arányú a belépés, ahol új tsz-ek alakulnak, a szocialista nagyüzemi gazdálkodás előfeltételeinek megteremtése érdekében a tsz-ekbe bevitt földeket össze kell vonni, s ennek megfelelően az ilyen községekben már ez év őszén földrendezést, ill. tagosítást kell végrehajtani..."

"...A termelőszövetkezetbe kulákokat és más osztályidegen elemeket továbbra sem lehet felvenni, és éberén kell őrködni, hogy a kulákok ne furakodhassanak be a termelőszövetkezetbe.

Ahol eddig mégis megtúrték a kulákokat és más ellenséges elemeket, onnét ezeket haladéktalanul el kell távolítani..."

"...A törvény teljes szigorával kell fellépni azokkal szemben, akik begyűjtési kötelezettségeiket nem teljesítik, és ki kell zárni őket a szabadpiaci értékesítés lehetőségéből..."

"Meg kell akadályozni, hogy a földek szétírásával és különböző bérleti szerződések címén jogtalanul csökkenjen egyes termelők beadási kötelezettsége..."

"A Központi Vezetőség a falusi munka megjavítására további jelentős káderátcsoportosítást tart szükségesnek. Még az 1955. év folyamán 1200 vezetésben jártas, szervezőképes, politikailag szilárd, tehetséges elvtársat kell küldeni a városból a falusi párt- és gazdasági munka megjavítására... Azok a kommunisták, akik falura mennek, fontos pártmegbízatást teljesítenek. A KV nagyra becsüli ezeket az elvtársakat, mint olyanokat, akik önként vesznek részt abban a forradalmi harcban, amelyet dolgozó népünk - élén dicső pártunkkal - a mezőgazdaság szocialista átszervezéséért, a mezőgazdasági termelés fellendítéséért, a szocializmus szent ügyének győzelméért vív..."^x

^xUgyanott: 38., 39., 41., 42., 48., 69., 70., 77. old.

A mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom alakulása 1954. XII. 31.
és 1956. XII. 31. között

Időpont	A szövetkezetek száma		A tagok száma 1000 fő	Összes terület 1000 ha	Átlagos terület ha
	I. és II. típusú és önálló	III. típusú Összesen			
1954. XII. 31.	1142	3239	230,0	1081,6	247
1955. XII. 31.	1057	3759	305,5	1213,2	252
1956. VI. 30.	952	3911	343,4	1426,7	293
1956. XII. 31.	472	1617	119,3	597,4	286

Forrás: A KSH 5/1956 és 41/1959. sz. mezőgazdasági jelentése. Lásd bővebben Fazekas Béla:
i.m. 94. old.

49.sz. függelék

Az egyéni gazdaságok számának, területének és az egy gazdaságra jutó átlagos földterületnek az alakulása
(1954-1956)

Évek	A gazdaságok száma	A gazdaságok összes területe	Az egy gazdaságra jutó	
			össz.ter. kat.	szántóter. holdban
1954	1 230 400	7 808 100	6,3	5,0
1955	1 262 400	7 841 700	6,2	4,9
1956	1 176 500	7 231 200	6,1	4,9

Forrás: Mezőgazdasági Adattár I. köt. KSH 1965. 55-58. old.
(Évközepeki kerekített adatok)

50.sz. függelék

Az összes föld- és szántóterület alakulása
szektorok szerint %-ban^x
 (1949-1956)

Évek	állami ^{xx}	Összes terület			állami ^{xx}	Szántóterület		
		szövetkezeti összes	egyéni mg.tsz.	egyéni		szövetkezeti összes	egyéni mg.tsz.	egyéni
1949	25,4	0,6	0,5	72,4	1,1	0,8	0,6	96,6
1950	27,4	3,2	3,1	67,8	5,2	4,4	4,4	89,0
1951	31,2	9,4	6,6	57,8	8,0	13,2	9,0	77,4
1952	34,4	13,4	10,5	50,4	12,9	18,7	14,5	66,9
1953	36,6	18,3	15,4	42,9	15,8	26,0	21,6	56,2
1954	35,8	13,1	11,0	48,3	13,9	18,0	14,9	64,9
1955	35,8	12,9	10,8	48,5	13,8	17,5	14,5	65,3
1956	36,1	16,5	14,9	44,7	13,6	22,2	19,8	61,1

Forrás: Mezőgazdasági Adattár. KSH 1965. I. köt. 12. és 15. old. II. köt. 4. old. adataiból. (Évközepe adatok).

^xA százalékszámok végösszege azért nem adja ki a 100,00-at, mert az alapadatok nem tartalmazzák az egyéni (egyházi, községi, társulati stb.) tulajdonban lévő földeket.

^{xx}Az "állami" szektor adatai az összes állami tulajdonban lévő földeket foglalják magukban. Tehát nem azonosak az állami gazdaságok által használt földekkel.

I/5.

A földtulajdoni és a földhasználati
viszonyok változásai az 1956-1975 közötti
időszakban c. tanulmány függelékei

A szövetkezeti mozgalom helyzete 1956.
októbertől és 1957. júniusáig között^x

"1956. okt. eleje és 1957. január közepe között, vagyis három és fél hónap alatt 1440 tsz és 485 tszcs, az addig közös gazdaságok hozzávetőlegesen 40 százaléka oszlott fel formálisan is, mintegy 230-250 ezer taggal (a tsz-tagság ugyancsak 40 százalékaival). Valójában azonban a bomlás ennél sokkal nagyobb mértékű volt. 1956. decemberében mindössze 700 körül volt azoknak a szövetkezeteknek a száma, amelyek tagsága "szilárdan kitartott a közös gazdálkodás mellett, megvédte a közös vagyont", márpedig ez alig volt több, mint az 1956 nyarán még meglévő 4863 közös gazdaság 14 százaléka...

Bár a kormányzat a novemberi, parasztsághoz intézett felhívása után egy ideig nem tett közzé újabb, a termelőszövetkezetekkel foglalkozó állásfoglalást, az 1956 decemberétől kibontakozó politikai folyamat a közös gazdaságok ügyében is gyorsan éreztette hatását. A falvakban közvetlen konfrontációra októberben - novemberben csak elvétve került sor, s így az irányítás addigi rendje a központi hatalom megszilárdításával egy időben gyorsan helyre állt. A helyi irányítás a termelő-

^xIdézetek Pető Iván-Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története. 1945-1985 c. könyvének I.kötetéből. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985.

szövetkezeteket a társadalmi rendszer alapvető intézményének tekintette, s így az együtt-tartásukat döntő feladatának érezte. Mindez központi útmutatás nélkül indult meg tehát 1957 elejétől a közös gazdaságok újjászervezése, pontosan többnyire a szétesés megakadályozása. A következményeket mutatja, hogy a tszcs-ék száma az 1956. végi 472-ről 1957. június végére 877-re, a tsz-ek száma ugyanebben az időben 1617-ről 2580-ra ugrott. (Ez persze még elmaradást jelentett az egy évvel korábbi helyzettől, amikor az un. egyszerűbb típusú gazdaságok száma 952, a tsz-eké pedig 3911 volt.) Réálisabb kép rajzolódik ki azonban, ha nem a gazdaságok, hanem a tagság számát, ill. a földterület nagyságát vizsgáljuk. A tsz-tagok száma az 1956. közepi 343 ezerről az év végére ... 119 ezerre csökkent és 1957. közepére is csak 160 ezerre nőtt. A közös gazdaságok földterülete ugyanezen időszakban 1,4 millió hektárról nem egészen 600 ezer hektárra csökkent, majd 800 ezerre növekedett.^x

^xHivatkozott mű 301-302. old. (Az én kiemeléseim. Gy.J.)

A szövetkezeti szektorban végbement
változások 1956 - 1957-ben^x

1. Mezőgazdasági termelőszövetkezetek

<u>Időpont</u>	<u>Tsz-ek száma</u>	<u>1956. X. 1-i állapot=100 %</u>
1956.X.1.	3907	100,0
1956.XII.31.	1617	41,4
1957.I.15.	1467	37,2
1957.V.1.	2570	65,8
1957.XII.31.	2607	66,7

Az adatok forrásai: Az MSzMP Ideiglenes KB Mg-i Osztálya és az FM 1957. május 5-i jelentése a tsz-mozgalom helyzetéről. Párttörténeti Intézet Archivuma 288 f 2-1957/27. A mezőgazdaság 1957. évi eredményei. Az MSzMP KB Mg-i Osztálya 1958. febr. 10-i jelentése. Párttörténeti Intézet Archivuma. 288 f. 2-1958/26.

52.sz. függelék folyt.

Időpont	A tsz-ek földterülete				A tsz-szántóterület az országos %-ában
	Összes terület 1000 kh.	1956.X.1-i állapot= 100 %	Szántóterület 1000 kh.	1956.X.1-i állapot= 100 %	
1956.X.1.	2232,2	100,0	1717,6	100,0	18,3
1956.XII.31.	904,9	40,5	679,3	39,5	7,2
1957.V.1.	1187,2	53,2	884,1	51,5	9,4
1957.XII.31.	1191,8	53,4	884,2	51,5	9,4

Időpont	Tsz-tagok száma	1956.X.1-i állapot= 100 %		
		Tsz-családok száma	1956.X.1-i állapot= 100 %	
1956.X.1.	292 837	100,0	236 571	100,0
1956.XII.31.	96 126	32,8	76 513	32,3
1957.V.1.	122 296	41,8	96 940	40,9
1957.XII.31.	126 101	43,1	97 012	41,0

52.sz. függelék folyt.

2. Mezőgazdasági tszcs-ék

Időpont	Tszcs-ék száma	1956. X. 1-i állapot = 100 %
1956. X.1.	957	100,0
1956. XII.31.	472	49,3
1957. V.1.	928	97,0
1957. XII.31.	858	89,6

Időpont	A tszcs-ék földterülete			
	Összes terület 1000 kh	1956.X.1-i állapot =100 %	szántó-terület 1000 kh	1956.X.1-i állapot = 100 %
1956. X.1.	346,5	100,0	295,4	100,0
1956.XII.31.	133,2	38,4	117,9	39,9
1957.V.1.	245,7	70,9	216,3	73,2
1957.XII.31.	208,3	60,1	189,4	64,1

Időpont	Tszcs-tagok száma	1956.X.1-i állapot = 100 %	Tszcs-családok száma	1956.X.1-i állapot = 100 %
1956.X.1.	58 546	100,0	54 013	100,0
1956.XII.31.	23 189	39,6	21 384	39,6
1957.V.1.	38 306	65,4	34 693	64,2
1957.XII.31.	37 762	64,5	32 511	60,2

3. Mg-i tsz-ek és mg-i tszcs-ék együttes adatai

Időpont	Tsz-ek és tszcs-ék száma	1956. X. 1-i állapot = 100 ‰
1956.X.1.	4864	100,0
1956.XII.31.	2089	42,9
1957.III.1.	3225	66,3
1957.V.1.	3498	71,9
1957.XII.31.	3465	71,2

Időpont	Tsz-ek és tszcs-ék összes területe 1000 kh	1956. X. 1-i állapot = 100 ‰
1956.X.1.	2578,7	100,0
1956.XII.31.	1038,1	40,3
1957.III.1.	1349,6	52,3
1957.V.1.	1432,9	55,6
1957.XII.31.	1452,3	56,3

Időpont	Tsz-tagok és tszcs-tagok száma	1956. X. 1-i állapot = 100 ‰
1956.X.1.	351 383	100,0
1956.XII.31.	119 315	33,9
1957.III.1.	154 111	43,8
1957.V.1.	160 592	45,7
1957.XII.31.	163 863	46,6

53.sz. függelék

A mezőgazdasági szövetkezetek átlagos területnagysága (szövetkezeti földkoncentráció) és az egy szövetkezeti tagra jutó földterület az 1956. október és az 1957. december közötti időszakban^x

1. Mezőgazdasági termelőszövetkezetek

Időpont	Egy tsz-re jutó átlagterület kat.holdban			
	Összes terület	1956.X.1-i állapot = 100 %	Szántóterület	1956.X.1-i állapot = 100 %
1956.X.1.	571,3	100,0	439,6	100,0
1956.XII.31.	559,7	98,0	420,1	95,6
1957.V.1.	461,9	80,9	344,0	78,3
1957.XII.31.	457,2	80,0	339,0	77,1

Időpont	Egy tsz-tagra jutó földterület kat.holdban	
	Összes terület	Szántóterület
1956.X.1.	7,6	5,9
1956.XII.31.	9,4	7,1
1957.V.1.	9,7	7,2
1957.XII.31.	9,5	7,0

^xA 2. sz. melléklet táblázatainak adataiból számolva.

2. Mezőgazdasági tszcs-ék

Időpont	Egy tszcs-re jutó átlagterület kat.holdban			
	Összes terület	1956.X.1-i állapot = 100 %	Szántó-terület	1956.X.1-i állapot = 100 %
	1956.X.1.	362,1	100,0	308,1
1956.XII.31.	282,2	77,9	249,8	81,7
1957.V.1.	264,7	73,1	233,1	75,7
1957.XII.31.	242,8	67,1	220,1	71,4

Időpont	Egy tszcs-tagra jutó földterület kat.holdban	
	Összes terület	Szántó-terület
1956.X.1.	5,9	5,0
1956.XII.31.	5,7	5,1
1957.V.1.	6,4	5,6
1957.XII.31.	5,5	5,0

Idézetek "Az MSzMP Ideiglenes KB 1957.
február 26-i ülésének határozatából"

"A mezőgazdasági termelés a dolgozó parasztság szorgalmas munkája eredményeként nagyobb törést nem szenvedett..."

"A szocializmus biztos támaszai azok a termelészövetkezetek, amelyeket az ellenforradalom támadása sem tudott megingatni. Örvendetes az is, hogy az ellenforradalom nyomása alatt szétesett termelészövetkezetek nagy számban újjászerveződnek. Mindez meggyőzően bizonyítja, hogy a termelészövetkezeti mozgalom, a szocializmus mélyen belegyökereződött a magyar falu életébe."

"A mezőgazdasági termelés általános és főleg szocialista irányu fejlesztésének elősegítésére párt- és állami szerveink nyújtsanak kellő támogatást az állami gazdaságok dolgozóinak, valamint a termelészövetkezeteknek, hogy gazdaságaikat fejleszthessék és gazdaságossá tehessék."

"A mezőgazdaság helyes irányu fejlesztését egy mielőbb elkészítendő mezőgazdasági program kidolgozásával is biztosítani kell."^x

^xAz MSzMP határozatai és dokumentumai. 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó, 1973. 36., 39., 41. old. (Az én kiemelésem. Gy.J.)

Idézetek az MSzMP 1957. évi június 27-29-i
pártértekezletének határozataiból

"Az ellenforradalmi támadás kiterjedt a falura, mozgósította a kulákságot és egyéb falusi reakciós elemeket, akik az ellenforradalom idején gyorsan szerveződtek. Az ellenforradalom a parasztok alapvető tömegeit azonban nem tudta maga mellé állítani; a földesúri-kulák reakció gyors jelentkezése a parasztok körében mély aggodalmat és sok helyen aktív ellenállást váltott ki, különösen a tsz-parasztok és a volt agrárproletárok, kisparasztok körében."

"Az ellenséges elemek zavarkeltési kísérletei azonban a falun sem szűntek meg. A munkás-paraszt szövetség további erősítése tehát megköveteli a munkáshatalom ellenségeivel szembeni állandó küzdelmet, és természetesen a mezőgazdaság fejlesztésének és szocialista átalakításának összefüggő, egymástól elválaszthatatlan feladatainak megoldásáért való lankadatlan harcot."

"Népgazdaságunkat jelenleg az jellemzi, hogy a szocialista ipar, közlekedés és kereskedelem mellett a mezőgazdaság csak kisebb részben szocialista. Éppen ezért a szocializmus további építésének központi kérdése - a mezőgazdaság általános fejlesztésével egy időben és ennek érdekében - a mezőgazdaság szocialista átalakítása."

"Most, amikor az ellenforradalmat szétvertük, a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztését zavaró régi hibákat jórészt

kijavítottuk - eltöröltük a kötelező beszolgáltatást, enyhítettük a piaci értékesítés korlátozását, nagyobb önállóságot biztosítunk a termelőszövetkezeteknek, s figyelmünket elsősorban gazdasági megerősítésükre fordítjuk -, megteremtődtek a kedvező feltételek ahhoz, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom egésszégesen haladjon előre. Ehhez a pártnak és az államnak minden lehetséges segítséget meg kell adnia. A mezőgazdaság felvirágzásának, a paraszti jólét biztos emelésének egyedüli útja a korszerű mezőgazdasági nagyüzem, amit a parasztság szövetkezeti formában teremt meg és fejleszt ki... A termelőszövetkezeti mozgalom a mezőgazdaság igazi fellendülésének, a falu felvirágzásának és a nemzet szocialista fejlődésének nagy kérdése, amelyet pártunk a parasztság elé állított és minden erejével segíteni fogja ennek megoldását."

"A Pártértekezlet helyesnek tartja azokat a kedvezményeket biztosító intézkedéseket, amelyek az egyénileg dolgozó parasztság helyzetét könnyítették és termelési biztonságát növelték, mert ez is előmozdítja a munkás-paraszt szövetség megerősödését, a mezőgazdasági termelés fellendülését is, legalább ama korlátok között, ami a kisgazdaságokban még lehetséges. Mezőgazdaságunk fejlődése erősen elmaradt az ipar fejlődése mögött, ennek az aránytalanságnak a megszüntetése olyan gazdaságpolitikát kíván, amely az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek mellett az egyénileg dolgozó parasztságot is hozzásegíti ahhoz, hogy termelését növelje... A párt szükségesnek tartja a földművelőszövetkezetek támogatását és meg-

erősítését, hogy ezek mindinkább mint a dolgozó parasztság tömegszervezetei működjenek, amelyek a parasztságot az összefogás előnyeivel megismertetik, kollektív szellemben nevelik és így segítik a közös termelés felé vezető úton."^x

56.sz. függelék

Idézetek Pető Iván-Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története. 1945-1985. I. köt. 1945-1968.

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985)

"Míg a politika egészét, s általában a gazdaságpolitikát egyre inkább az 1956. júliusi KV-határozat irányvonalának elfogadása szabta meg, addig a mezőgazdasággal kapcsolatos kérdések megközelítése inkább az 1953. júniusi, ill. az 1954. októberi határozatokat idézte, sőt bizonyos mértékben még túl is mutatott ezeken.

Az MSzMP 1957. júliusában közzétett agrárpolitikai téziseire^{xx} számottevően hatott, hogy a megfogalmazás olyan agrárpolitikai szakemberek kezébe került, akik - az MSzMP politikai célkitűzéseinek elfogadásával egyidőben - tisztában voltak azzal, hogy e téren jelentős változásokra van szükség...

^xAz MSzMP határozatait és dokumentumait. 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó, 1973. 72., 82., 83., 84. old. (Az én kiemeléseim. Gy.J.)

^{xx}Megjelent: Az MSzMP határozatait és dokumentumait. 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó, 1973. 102-122. old.

A nehéz gazdasági helyzetben továbbra sem látták időszerűnek a parasztság termelési kedvét csökkentő intézkedések meghozatalát... Így is módosultak már az 1956. november végi kormányfelhívás^x elemei, s jelentős teret kapott a korábbról ismert politikai terminológia. Ugyanakkor továbbra is súlyos kritikát gyakoroltak az MDP agrárpolitikája fölött, s az 1955. évi irányelvekhez^{xx} képest alapvetően új elgondolásokat vetettek papírra...

...Megállapították azt is, hogy a rendellenességek és hibák (az 1956. előtti Gy.J.) kedvetlenséget és termelési bizonytalanságot okoztak, s a paraszti gazdálkodásba túlzott mértékben beavatkoztak az állami és egyéb szervek...

...Az MSZMP... olyan agrárpolitikát kíván kialakítani, amely hasznosítja a múlt tapasztalatait, figyelembe veszi az új körülményeket, erősíti a munkás-paraszt szövetséget, fejleszti a mezőgazdasági termelést és sikeresen oldja meg a nagyüzemi átszervezést... Már az eddigi intézkedéseket: a beszolgáltatás megszüntetését, a vetési kényszer megszüntetésének kimondását, az erőszakos szövetkezetesítés és tagosítás hibáinak orvoslását, a földek öt hold felső határig történő adásvételének engedélyezését, a bérbeadás megkönnyítését, a tsz-gazdálkodás önállóságának fokozását stb. is e politika részeként említették. A

^xLásd: Magyar Közlöny, 1956. 96. sz.

^{xx}Lásd ezeket bővebben: A mezőgazdaság szoc.átszervezésének és a mg-i termelés fellendítésének további feladatairól. Hegedűs András előadói beszéde az MDP KV 1955. június 7-8-i ülésén. Az MDP KV határozata. Szikra, 1955.

paraszság (és a szövetkezetek, az fmsz-ek is! Gy.J.) szabad terményértékesítése mellett azonban fenntartották a stratégiai főterményekre: a kenyérgabonára, a takarmánygabonára, a nyers rizsre, a napraforgóra, illetve a sertésre, a vágómarhára az állami továbbeladási monopóliumot...

...Hangsúlyozottan úgy fogalmaztak, hogy "az MSZMP egész népünk egyetemes érdekét - beleértve a parasztság érdekét is - szem előtt tartva" a mezőgazdaság fejlesztésének fő feladata mellett tekinti feladatának a mezőgazdaság korszerű, nagyüzemi átalakítását, amely... eszköz és módszer a termelők és a termelés fejlesztésére, nem pedig öncél. A korszerű mezőgazdasági nagyüzemek kívánatos fölényének biztosítására vették tervbe, hogy a termelőszövetkezetek jövedelmükből - a kombájn, a cséplőgép és általában a szántótraktor kivételével - minden a termeléshez szükséges erő- és munkagépet megvásárolhatnak. Látható, az 1956. novemberi kormányfelhíváshoz képest már számottevően módosult a vezetés álláspontja, hiszen a földvásárlásban,^x a gépvásárlás terén komolyan korlátozták a szövetkezetek mozgásterét."

"...1957 augusztusában született meg az MSZMP KB titkárságának határozata "A termelőszövetkezetek politikai, gazdasági és szervezeti megszilárdításáról."^{xx} Ebben, nem alapjaiban, de

^x Ami a földvásárlást illeti, a tsz-ek csak építési telket -épülettel együtt - vehettek tulajdonba, termőföldet egyáltalán nem vásárolhattak. (Gy.J.)

^{xx} Megjelent: Az MSZMP KB határozatai és dokumentumai. 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó, 1973. 123-133. old.

hangvételében már eltértek az egy hónappal korábbi agrárpolitikai tézisektől, s így tovább távolodtak az 1956. novemberi kormányfelhívástól. Itt is hangsúlyozták, hogy a fő feladat a szövetkezetek megszilárdítása, de ennek értelmezése új megvilágítást kapott azzal, hogy elsősorban a gyenge tsz-ek támogatását mondták szükségesnek. Ez már közeledést jelentett az egy hónappal korábban még elítélt un. öncélú szövetkezetezés gyakorlatához."^x

^xAz idézeteket a hivatkozott mű 305., 306., 307. és 308. oldaláról vettük. (Az én kiemeléseim, Gy.J.)

Idézetek, adatok az egyéni gazdaságok 1957. évi helyze-
téről és a velük kapcsolatos agrárpolitikáról, valamint
az 1957-1958. évi földforgalom alakulásáról

1. Idézetek "A magyar mezőgazdaság az ellenforradalom után"
c. könyvből, amelyet az FM munkaközössége állított össze
(Kossuth Könyvkiadó, 1958.)

"...országszerte tapasztalható a szorgalmas munka, a növekvő
mezőgazdasági beruházások, az új szőlő- és gyümölcsstelepitések,
a gyors ütemben fokozódó műtrágya- és szervestrágya-használat,
a talajjavítás területi növekedése, és nem utolsósorban az
erőszakkal feloszlott és önmaguktól újjá alakult termelő-
szövetkezetek számának növekedése, a jól gazdálkodó tsz-ekbe
való belépések fokozódása, új szövetkezetek alakulása..." (5. old.)

A mezőgazdasági termelést ösztönző gazdaságpolitika eszköz-
ként sorolja fel és részletezi e kiadvány az 1957. év vonatko-
zásában:

- a felvásárlási és a szerződéses rendszer, benne az új
mezőgazdasági árrendszer kialakítását (25-35. old.);
- a vetőmagellátás megjavítását (35-36. old.);
- a műtrágyák és a növényvédőszeres importját (35-36. old.);
- a gépellátás javítását (37-38. old.) elsősorban a gép-
állomásokon keresztül (de "a fejlett és erős tsz-ek 387 szántó-
és 762 universáltraktort" vásároltak);
- a talajjavítás, a rét- és legelőgazdálkodás állami támo-

gatását(73-75. és 117-120. old.);

- az állategészségügyi ellátását javítását és támogatását (120-125. old.).

Felsorolva a különböző pozitívnak és ösztönzőnek itélt intézkedéseket, s azok hatását az egyes szektorokra, rátér e kiadvány az egyéni gazdaságok helyzetének részletes ismertetésére:

"Az egyéni gazdaságok számának alakulása 1956-hoz képest 1957-ben a következő (1950=100 %):

400 öltől - 1 kh-ig	103,1 %
1 kh-től 3 kh-ig	109,6 %
3 kh-től 5 kh-ig	110,4 %
5 kh-től 8 kh-ig	112,2 %
8 kh-től 10 kh-ig	112,0 %
10 kh-től 15 kh-ig	110,7 %
15 kh-től 20 kh-ig	98,4 %
20 kh-től 25 kh-ig	85,1 %
25 kh-től 30 kh-ig	70,0 %
30 kh-n felül	60,0 %

Megállapítható, hogy a 0,25-15 kh-ig terjedő birtokkategóriába tartozó gazdaságok száma emelkedett, míg a 15 kh-től felfelé terjedőké tovább csökkent. Ez a tény is mutatja, hogy a parasztság élt a Kormány 1016/1957. sz. határozatával, amely a mezőgazdasági ingatlanok tulajdoni és használati viszonyait

rendezte. A határozat lehetővé tette a föld adásvételét, haszonbérbeadását, részesművelését olyan birtokhatáron belül, hogy az a családi munkaerő felhasználása mellett ne tegye lehetővé a kizsákmányoláson alapuló magánbirtok kialakulását..." (199.o.)

"A földingatlanok tulajdonviszonyainak rendezése nagymértékben hozzájárult a parasztság termelési biztonságának növeléséhez. Éppen ezért nagyobb lendülettel kezdték meg 1957-ben a növénytermesztési munkákat, a korábbinál nagyobb területen végeztek istállótrágyázást, és fokozott mértékben kezdték meg az évelő pillangós kultúrák termesztését." (35. old.)

Ugyanakkor: "...hazánk mezőgazdasága Európa legszétaprozódottabb, leginkább kisüzemű mezőgazdasága. A kisüzemek területe csaknem 6,5 millió kat.hold szántóterületet foglal el, e területen 1,5 millió parasztgazdaság dolgozik. Nem ritka köztük az olyan, amelyenek területe 10-15, egy falu vagy mezőváros határának legkülönbözőbb pontjain fekvő parcellából áll. Becslések szerint 1953-ban mintegy 20 millió parcella volt hazánkban, s még rosszabb a kép, ha ehhez hozzávesszük, hogy az elaprózódási folyamat az utóbbi években sem szűnt meg, s a parcellák száma tovább emelkedett. Például az egy holdnál kisebb gazdaságok száma 1949-től 1955-ig 28000-rel, területük 12000 kat. holddal, az 1 és 3 kat. hold közöttiek száma 29000-rel, területük pedig 91 kat. holddal nőtt." (5. old.)

2. A földforgalom 1957-1958. évi alakulása

A földforgalom tilalma korlátozott mértékű feloldásának hatására emelkedtek a földárak, megélnékült a földforgalom is. Két év alatt: 1957-1958-ban, kerekítve az adatot 225 000 földadásvétel történt meg, s egy-egy jogügylet kapcsán átlagosan 0,7 hektár (1,2 kat. hold) területű földdarab cserélt gazdát. A viszonylag nagy forgalomnak persze oka volt az is, hogy az emberek ekkor legalizálták "zsebszerződéseiket", azokat a már korábban megtörtént földadásvételeiket, amelyeket 1945 és 1956 között nem hagytak jóvá, nem vezettek át a telekkönyvi hivatalokban. (1948 és 1956 között kb. 50 000 volt az ilyen illegális, földadásvételek száma...). Kétségtelen oka volt azonban a földforgalom megélnékülésének az is, hogy viszonylag konszolidálódtak a kisparaszti gazdálkodás feltételei, tágultak lehetőségei, s az is, hogy a tsz-be lépett parasztnak "csak" közös használatba kellett átadniuk a földjeiket, de közös tulajdonba nem; telekkönyvileg tsz-tagként is földtulajdonosok maradtak, földjeik a "nevükön" voltak nyilvántartva, s jó néhány tsz-ben ezután még földjáradékot is fizettek. (Ez a földjáradék, ha jelképes összeg is volt, de mindenképpen elismerése annak, hogy a földtulajdonos tsz-tag földje továbbra is egyéni tulajdonában maradt. S történelmi tapasztalat volt 1953-1954-ben és 1956-ban, hogy amikor kiléphettek a tsz-ből, vagy feloszlott a tsz, akkor a bevitt földjükkel azonos értékű földet "kivihettek", visszakaptak a szövetkezettől. Így tehát

a mindig hosszabb távon gondolkodó és "a szocializmus győzelmének véglegességében" sohasem hívó parasztember - ha sok mindenben meg is rendült a bizalma - a földben mindig hitt, mert azt "nem lehetett és nem is lehet a helyéről elvinni".

Mindenesetre a vásárolt földek kicsi, 0,7 hektárnyi (1,2 kat. holdnyi) átlagterülete a vásárlók tőkeszegénységére és óvatosságára mutat. Érdekes az is, hogy a földet eladók 27 %-a, a vásárlóknak pedig csak 13 %-a olyan gazda, aki ebben az időben a "középparaszti" kategóriába tartozott.^x

^xAdatok forrása Fazekas Béla: A mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, 1976. 109. old.

Az egyéni gazdaságok elaprózódottsága; műszaki-
-tárgyi feltételeik, munkaerőhelyzetük problémái

Nyugat-Európában a második világháború után lényeges agrárpolitikai törekvés volt a "birtokstruktúra javítása", a gazdaságok méretnagysága növekedésének a támogatása. Több országban a 10 hektáron (17-18 kat. holdon) aluli gazdaságokat "életképtelennek" tartották.^X Nálunk viszont - mint azt már a 15. melléklet idézeteiből is láthattuk - az egyéni gazdaságok birtokstruktúrájának egyik legjellemzőbb szépséghibája a fokozódó elaprózódottság, az igen kicsi gazdaságok számbéli dominanciája, s ennek erősödő tendenciája volt. (Arról külön kellene beszélni, hogy ezt az elaprózódottságot az agrárpolitika is "öszönözte", pl. 1956. előtt az igen progresszív begyűjtési kötelezettségek és adók kivetésével, kuláklisztáival, s a kulákok üldözésével, likvidálásával, de még 1956 után is progresszív adópolitikájával, a "kizsákmányolás elleni harcával", s különböző korlátozó intézkedéseivel stb.).

Mindenesetre Fazekas Béla^{XX} szerint 1956-1957-ben 1,6 millió, 400 négyszögölnél (0,14 hektárnál) nagyobb területtel rendelkező egyéni földhasználót tartottak nyilván. Ezek gazdálkodtak az ország összterületének 54, szántóterületének 73 %-án. Közülük:

^XCsizmadia Ernő: Két út - két világ. Kossuth Könyvkiadó, 1962. 89-114. old.

^{XX}Fazekas Béla: A mg-i tsz-mozgalom Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, 1976. 107. old.

- 44 %-uk 3 kat. holdnál (1,7 hektárnál) kisebb összterülettel;
- 37 %-uk 3-8 kat. hold (1,7-4,6 hektár) közötti,
- 16 %-uk 8-15 kat. hold (4,6-8,6 hektár) közötti,
- 3 %-uk 15 kat. holdnál (8,6 hektárnál) nagyobb földterülettel rendelkezett.

Egy ekkor végzett felmérés szerint az egyéni földhasználók közül egymillió tekintette magát földműves foglalkozásúnak, a többi, főleg a kis területtel rendelkezők (általában a 2 hektárosnál kisebbek) többsége: munkás, alkalmazott vagy más főfoglalkozású volt, és a földműveléssel csak kisegítő tevékenységként foglalkozott.

A magukat földműveseknek tartók 86 %-ának eredeti foglalkozása is földműves volt, 10 %-uk egyéni gazdálkodó volta előtt mezőgazdasági munkás, 4 %-uk pedig nem-mezőgazdasági foglalkozású volt. Számítások szerint a gazdaságok közül több mint 700 000 már 1935-ben is működött, azt követően esetleg a területe változott. A 8 kat. holdnál (4,6 hektárnál) kisebb földdel rendelkezők 60 %-a 20 évnél rövidebb ideje gazdálkodott, ebbe a csoportba tartoztak az 1945-1947. évi földreform során alakult új gazdaságok.

Saját 1972-1976. évi kutatásaim során^x, a KSH az FM, az OT és az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztályának felmérései és adatai alapján a következőképpen csoportosítottam az 1957-1958.

^xLásd részletesen Gyenis János: Az MSZMP agrárpolitikájának néhány főbb jellemzője az 1957-1961 közötti időszakban. In: Gazdaságpolitikánk tapasztalatai és tanulságai. Kossuth Könyvkiadó-Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976. 261-266. old.

évben működő egyéni gazdaságokat:

1. A 8 kat. hold (4,6 hektár) alatti magánparasztok az általánosan használt paraszti rétegekategorizálás szerint szegény- ill. kisparasztnak minősültek, akikre az volt a jellemző, hogy

- az adott közgazdasági feltételrendszerben és a jellemző tárgyi-műszaki ellátottság színvonala mellett családotól döntő többségük nem tudott megélni saját gazdaságában;

- rendszeresen vagy időnként valahol bérmunkát is kellett vállalniuk;

- árutermelésük színvonala igen alacsony volt, elsősorban önellátásra termeltek.

Az ilyen gazdaságok száma 1957-1958-ban meghaladta hazánkban az egymilliót, s ezek a gazdaságok tették ki az összes egyéni gazdaságoknak több mint a háromnegyedét (76,8 %) és ezek birtokolták az egyéni gazdaságokhoz tartozó mezőgazdasági területnek több mint a felét (51 %).

Ezen belül:

- az 1-3 kat. hold (0,57-1,7 ha) közötti törpegazdaságok - amelyeknek tulajdonosai félproletárnak minősültek -, tették ki az összes gazdaság egyharmadát; a mezőgazdasági területnek pedig 11,2 %-a, a szántóterületnek 10,8 %-a volt a birtokukban, számuk pedig meghaladta a félmilliót;

- az 1-5 kat. holdas (0,57-2,87 ha) gazdaság kategóriához tartozó gazdaságok száma mintegy 750 000 volt, arányuk az összes parasztgazdaság számában majdnem 50 %, az összes mezőgazdasági

földterületből 26,6 %-ban, a szántóföldből 26,5 %-ban részesedtek.

2. A középparasztinak nevezett gazdaságok (8-25 kat. hold, 4,6-14,4 ha) száma mintegy 300 000 volt, az összes gazdaság számában mintegy 20 %, de az egyéni gazdaságok mezőgazdasági területének 46-47 %-át, szántóterületének ugyancsak 46-47 %-át tartották kezükben. Közülük a 10 kat. hold (5,75 ha) fölöttiek aránya az összes gazdaság számában mintegy 14 % volt, s az egyéni paraszti szektor mezőgazdasági területének 33 %-át, a szántóföldnek pedig 32 %-át birtokolták.

3. A gazdagparasztok (az un. kulákok) ebben az időben már nem játszottak jelentős szerepet a magyar mezőgazdaságban. 1949-ben még 47 200 gazdaság volt 25 kat. holdon (14,4 ha-on) felüli, amely az összes gazdaságnak ugyancsak 3,3 %-a volt, de a földterület 16,5 %-ával rendelkezett. 1957-1958-ban már csak mintegy 4900 gazdaság földterülete haladta meg a 25 kat. holdat, ezek az összes gazdaságok 0,4 %-át tették ki, s a földterület 2-2,5 %-ával rendelkeztek...

...Megdöbbenő kép tárul elénk, ha a magyar mezőgazdaság ez időbeli általánosan is igen alacsony műszaki színvonalán belül megnézzük, hogy milyen volt a termelés sorsát meghatározó emberi és tárgyi feltételek (termelési tényezők) színvonala.

A termelés emberi tényezőit vizsgálva az tűnik fel, hogy az egyénileg gazdálkodó családfők 57 %-a 50 évesnél idősebb, az átlagosnál is idősebbek a középparaszti gazdaságok gazdái,

több mint 65 %-uknak az életkora volt 50 év felett 1958-ban. Az egyéni gazdaságok munkaerőhelyzetét általánosságban - a munkacsúcsok kivételével - munkaerőfelesleg jellemezte, de országos átlagban egy gazdaságra egy fő teljes munkaidejű munkaerő jutott 1958-ban. Általában munkaerőfelesleg mutatkozott a 10 kat. holdnál kisebb és munkaerőhiány 10 kat. holdnál nagyobb gazdaságokban... A munkacsúcsokban a gazdaságok 79 %-a foglalkoztatott rövidebb-hosszabb ideig idegen munkaerőt: 10 napnál kevesebb időre a gazdaságok 49 %-a, 10 napnál hosszabb időre, de 50 napnál kevesebb időre a gazdaságok 27 %-a, 50 napnál hosszabb időre a gazdaságok 3 %-a foglalkoztatott idegen munkaerőt... Az idegen munkaerő alkalmazása összefüggésben volt az igaerőhiánnyal. A kisebb gazdaságoknak főleg talajművelésre, a nagyobbaknak elsősorban szállításra kellett az igaerő. Az igaerőért 55 %-ban pénzben vagy természetben, 45 %-ban munkával fizettek. Egy napi igakölcsőnért 3-5 nap kézi munka járt.

Ami a tárgyi feltételeket illeti: nemcsak igaerőben volt hiány. Az épületek, ólak, istállók régiek, elavultak és rossz állapotúak voltak. Kevés volt az eke, a vetőgép, s a mezőgazdasági szerszámok többségének "életkora" 30-40 év volt. Különösen az 1945-ben földhöz juttatott újjgazdáknak a gazdasági felszerelése volt nagyon hiányos még 1958-ban is.

Ezen körülmények között - a kezdeti, az 1957. év első felének nekilendülése után - 1957 második felétől a parasztság

már igencsak mérsékelte egyéni gazdaságának fejlesztését. Csökkent a gazdaságok jövedelme is - mérséklődtek a felvásárlási árak, nőttek az üzemi kiadások és az adók is -, de nemcsak ez volt a fejlesztési hajlamot visszatartó ok, hanem elsősorban az, hogyan a parasztság közeledni érezte a tsz-be lépés idejét, s nem bízott egyéni gazdasága perspektívájában. 1958-ban tehát az egyéni gazdaságok mezőgazdaságunkban a stagnálás állapotába kerültek. A politikának döntenie kellett: mérsékli a parasztok terheit, növeli támogatásukat, s ezzel ösztönzi fejlődésüket, vállalva differenciálódásukat is, vagy a szövetkezést támogatja, s véget vet az egyéni gazdálkodás világának. Tudjuk: ez utóbbi történt...

59.sz. függelék

Idézetek: Az MSzMP 1958. április 25-i, a falusi helyzetről és a falusi politikai munka megjavításáról szóló határozatából^x

"Tapasztalható az is, hogy - főleg a kis- és középparasz-
tok körében - erősödött a kisparaszti gazdaságba vetett hit,
s hogy egy részük nem a termelés fokozásával, hanem spekuláció-

^xAz MSzMP határozatait és dokumentumait. 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó, 1973. 196-204. old. (Az én kiemeléseim, Gy.J.)

val igyekszik növelni jövedelmét, elhanyagolja állampolgári kötelezettségei teljesítését." (196. old.)

"A párt alapvető határozatait... a falusi párttagság nagyon sok helyen nem ismeri kielégítően, és sokszor azoktól eltérő véleményeket hangoztatnak, ill. a bennük foglaltaktól eltérően cselekszenek... ami a mai helyzetben a továbbhaladás egyik legnagyobb akadálya... Hiba, hogy falvaink többségében nem folyik aktív, céltudatos szövetkezeti agitáció, gyenge az ilyen irányban végzett politikai munka... nem kielégítő a szövetkezeti mozgalom számszerű fejlődése..." (197. old.)

"A mezőgazdasági termelés színvonalának nagyarányu emelése, a termelési költségek jelentős csökkentése, mezőgazdaságunk korszerűsítése, s a falusi lakosság élet- és munkakörülményeinek alapvető megjavítása érdekében jelentősen előre kell haladnunk a mezőgazdaság szocialista átalakítása terén, majd teljes sikerre kell vinnünk a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság megteremtésének ügyét." (202. old.)

60.sz. függelék

A szövetkezetek preferálása

Ami a felvásárlási rendszert illeti, a szövetkezetek preferálását szolgálta az, hogy

- előnyben részesítették őket a szerződés-kötésekben és a szerződéssel le nem kötött termékek felvásárlásában;
- előleget kaptak az áruértékesítési szerződésekre (rövid lejáratú hitel formájában);
- nagyüzemi felárat kaptak.

Az adózásban egyrészt a tsz-ek, a tszcs-ék és egyéb mg-i szövetkezetek jelentős kedvezményeket élveztek, másrészt növekedett az egyéni gazdaságok földadója és nőtt az egyéni gazdaságok jövedelemadójának progresszivitása.

A szövetkezetek állami támogatása főként kedvező hitelek, hitellelengedések, áruértékesítési és beruházási kedvezmények, a beszerzéseknél (pl. gépvásárlásnál) különböző árengedmények, az alkalmazott szakemberek fizetésének, vagy e fizetés nagy részének állami átvállalása formájában valósult meg.^x

61.sz. függelék

A szövetkezetek közvetlen állami irányításának fokozódása

"... a termelőszövetkezetek állami támogatásának 1958-ban érvénybe lépett új rendszere módot adott a termelőszövetkezetekkel kapcsolatban álló állami szerveknek és vállalatok-

^xBővebben lásd Gyenis János: Az MSzMP agrárpolitikájának néhány főbb jellemzője az 1957-1961 közötti időszakban. In: Gazdaságpolitikánk tapasztalatai és tanulságai. Kossuth Könyvkiadó-Közigazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976. 254-258. old. Továbbá: Amit a szövetkezetekről tudni kell. SZÖVOSZ-kiadvány. Szövetkezeti Kiskönyvtár, 1961. 106-110. old. Végül: a 3004. sz. kormányhatározatok szabályai.

nak, hogy gazdasági tevékenységük során bizonyos adminisztratív jellegű eszközöket is alkalmazzanak a termelőszövetkezetekkel szemben...

Az állam által adott anyagi támogatás a termelőszövetkezetek döntő többségének létfeltétele volt... Létfeltétel volt az is - elsősorban a beruházási piac feszültségei, másodsorban a mezőgazdaságot ellátó ágazatok viszonylagos fejletlensége, ill. exportra való orientáltsága miatt, hogy a termelőszövetkezetek ipari eredetű termelési eszközökhöz (gép, építőanyagok, vegyszerek stb.) egyáltalán hozzájussanak, végül, hogy szakembert alkalmazhassanak. Az állami támogatások, a hitelellátás, az eszközbeszerzés feltételrendszere már 1958 elejétől egyre inkább olyan sok részletkérdésre terjedt ki, hogy ez a termelőszövetkezetek gazdasági szabályozásának gyakorlatában a direkt és az adminisztratív irányítás elemeinek az erősödését automatikusan elősegítette. Például az, hogy az áruértékesítés fajlagos mutatói, az értékesítés szerkezete és aránya lényeges hitel- és támogatási feltétel volt, módot adott a tanácsoknak, a felvásárló vállalatoknak, a banknak arra, hogy közvetlenül is beavatkozzanak a termelőszövetkezetek termelési döntéseibe. Ugyanez vonatkozott a beruházásokkal kapcsolatos hitel- és támogatási feltételekre is. A szakemberek alkalmazásának támogatásával kapcsolatos feltételek arra adtak módot, hogy a tanács és a bank egyes, általa a legmegfelelőbbnek tartott, vagy a párt-szervek által ajánlott szakemberek (sok esetben a tsz-elnök) személyét preferálja, és adott esetben bizonyos személyekhez

kösse a hitel és a támogatás odaitélését."x

62.sz. függelék

Kilépések a tsz-ekből 1958-ban

"A termelőszövetkezetek száma, földterülete, család- és taglétszáma 1957 decemberéhez képest 1958-ban jelentős hullámzásokon és változásokon ment át. 1958-ban 412 új tsz alakult, 35 gyenge tsz pedig megszűnt, több kisebb, ill. gazdasági nehézségekkel küszködő gazdaság egyesült a jobbakkal. 1958. december 31-én a tsz-ek száma 198-cal (7,7 %), összes területük pedig 290 000 kat. holddal (24,3 %), a családok száma 17 000-rel (16,6 %) volt több mint egy évvel korábban.

1958-ban 37 000 család lépett tsz-be, de 20 000 család lépett ki. A belépő családok 12,5 %-a, a kilépőknek viszont 1,8 %-a volt középparaszt. Ennek eredményeként 78 000 kat. hold földet vittek be a tsz-ekbe...

A tsz-ek számszerű fejlődésében 1958-ban folytatódott az a már 1957 nyarán kibontakozott tendencia, hogy viszonylag sok tag és sok család is (a tsz-családok 17-20 %-a) lépett ki, ami egy újabb kilépési hullám kezdetét jelentette. Elsősorban az iparosodottabb vidékeken, s a gyengébben működő szegényparaszti

x Gyenis János: i.m. 256-257. old.

szövetkezetekből léptek ki, amikor bővültek az iparban az elhelyezkedési lehetőségek."^x

63.sz. függelék

A szövetkezetszervezéssel kapcsolatos
különböző nézetek és elképzelések

1. Az egyéni gazdálkodással kapcsolatos nézetek:

a) "Jobboldali"-nak minősített nézetek:

- a termelési biztonság érdekében elő kell segíteni (árakkal, adókkal) az egyéni gazdaságok jövedelemtermelő képességét; mérsékelni kell a szövetkezetszervezéssel kapcsolatos agitációt;

- a mg-i termelés belterjességének fokozása érdekében az intenzív kultúrák termelését kell preferálni, az intenzív kultúrák termelése pedig a kisüzemekben előnyösebb, tehát csak az extenzív ágazatokat szabad nagyüzemekbe "szervezni".

b) "Álbaloldali"-nak minősített nézetek:

- csökkenteni kell az egyéni gazdaságok jövedelemtermelő képességét, mert csak "leszegényített" paraszttal lehet a szövetkezeti mozgalmat előrevinni;

- korlátozni kell, ill. meg kell akadályozni a középparaszt-ság, ill. a gazdagparaszt-ság gazdagodását (progresszív adókkal!).

^xGyenis János: i.m. 267. old.

2. A szövetkezetszervezéssel kapcsolatos nézetek:

a) "Jobboldali"-nak minősített nézetek:

- az abszolút önkéntesség elvét kell érvényesíteni, nagyobb figyelmet kell fordítani az egyszerűbb szövetkezeti formákra, ill. ezek szervezését kell előnyben részesíteni; tovább kell fokozni a szövetkezetek állami támogatását;

- a magyar paraszt individuális tulajdonságai miatt csak évtizedekig tartó folyamatban lehet a mezőgazdaságot szövetkeztésíteni.

b) "Álbaloldali"-nak minősített nézetek:

- átszervezési kampányt kell indítani: határidőkkel, gazdasági kényszerhelyzetek előidézésével (egyéni gazdaságok adójának további emelésével, a felvásárlási árak további csökkenésével), adminisztratív eszközök alkalmazásával (osztályharc élezése!), a szövetkezetek fokozott anyagi támogatásával;

- nem szabad támogatni az egyszerűbb "álszövetkezeteket", amelyek lényegében "az egyéni gazdaságok búvóhelyei", s amelyekben "burkolt egyéni gazdálkodás" folyik.

c) "Ökonomistá"-nak minősített nézetek:

előbb meg kell teremteni az átszervezés gazdasági feltételeit, s csak ennek függvényében szabad az átszervezés méreteit, ütemét stb. megvalósítani, mert egyébként veszélybe kerül a mezőgazdasági termelés tervezett növekedése.

3. A szövetkezetekkel kapcsolatos nézetek:

a) "Jobboldali"-nak minősített nézetek:

- legyenek a szövetkezetek abszolút önállóak, tilos velük kapcsolatosan minden állami beavatkozás;

- minden szövetkezeti típus és forma "a szocializmusba" vezet;

- a gépállomások helyett gépszövetkezeteket kell szervezni, a szövetkezetek bármilyen gépet beszerezhessenek.

b) "Álbaloldali"-nak minősített nézetek:

- fokozni kell a szövetkezetek "állami irányítását";

- részletesebb, "keményebb" és kötelező mintaalapszabályzat készítésével "erősíteni kell a szövetkezetek szocialista jellegét".

Az itt ismertetett nézetek 1958 végére úgy egyszerűsödtek le, hogy

- a gazdasági és a politikai feltételek elsődlegességének és

- az átszervezéssel kapcsolatos ütemnek a kérdései kerültek a viták középpontjába.^x

^xRészletesebben lásd Gyenis János: i. m. 249-250. és 277-278. old.

64.sz. függelék

Fontosabb események a szocialista táborban,
amelyek az MSzMP vezetését befolyásolták

1. Az 1957. évi un. "moszkvai értekezlet", ahol elfogadták az un. Moszkvai Nyilatkozatot és Békekiáltványt, amelyben megfogalmazták "a szocializmus építésének általánosan érvényes törvényszerűségeit".

2. Készülődés az SzKP 1959. januári XXI. Kongresszusára, amely grandiózus célokat tűzött ki "a kapitalista országok gazdasági utolérésére és felülmúlására", valamint a "kommunizmus építésére".

3. Befejezték a mezőgazdaság szocialista átszervezését Kínában, Bulgáriában, Észak-Koreában, s igen intenzív előrehaladott volt az átszervezés az NDK-ban, Csehszlovákiában és Albániában. Meggyorsult a szövetkezetszervezés Romániában.

Kádár János 1958. okt. 15-én így szólt erről az anyalföldi választási nagygyűlésén:

"Most ezekben az években lerakták a szocialista társadalom alapjait Bulgáriában és Kínában... Közel járnak a szocializmus felépítéséhez Csehszlovákiában, és az egész szocialista világ gyors ütemben halad előre a szocializmus teljes felépítésének útján... Minden feltétel megvan ahhoz, hogy mi, magya-

rok is kicsit gyorsabb léptekkel haladjunk ezen az úton. Egység kell, akarat kell, eltökéltség kell" (Népszabadság, 1958. okt. 17.)^x

65.sz. függelék

Döntő változás a szövetkezet-
szervezési koncepcióban

A szövetkezetszervezési koncepcióban az 1958. decemberi KB-ülésem^{xx} hozott határozat hozta meg a döntő változást. E változás lényege az volt, hogy

- az átszervezésben döntő szerepet kell kapniuk a politikai feltételeknek;

- ezek a feltételek adottak, tehát az átszervezést lényegesen meg lehet gyorsítani;

- az átszervezés során a termelő szövetkezetek szervezését kell előtérbe helyezni.

A hivatkozott határozat szerint a mezőgazdaság szocialista átszervezése meggyorsításának hat alapvető feltétele, ill. módszere van: 1. a párt politikája iránti bizalom; 2. a munkás-

^xLásd részletesen e témát Gyenis János: i. m. 280-281. old.

^{xx}Az MSZMP KB határozata a párt agrárpolitikájával kapcsolatos egyes kérdésekről és a termelőszövetkezeti mozgalom továbbfejlesztéseiről. 1958. dec. 7. Az MSZMP határozatai és dokumentumai. 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó, 1973. 286-295. old.

osztálynak az a felismerése, hogy az átszervezés az ő leg-sajátabb ügye; 3. a parasztság felvilágosítása, aktivizálása; 4. a falusi osztályellenesség elleni harc; 5. a falusi pártmunka megjavítása; 6. a meglévő szövetkezetek gazdasági megszilárdítása. Láthatjuk, hogy e feltételekből és módszerekből az első öt politikai jellegű.^x

^xLásd részletesen: Gyenis János i.m. 277-288. old.

66.sz. függelék

A szövetkezeti és az egyéni szektor területének alakulása 1958 és 1962 között

Év	Szövetkezeti szektor		Egyéni szektor	
	Összes terület	szántóterület	Összes terület	szántóterület
		1000 kat. hold		1000 kat. hold
1958.	1385,7	1037,6	8258,1	6583,8
1959.	3499,7	2624,1	6543,1	5106,7
1960.	7269,0	5523,1	2919,1	2123,5
1961.	9218,4	6797,5	598,0	395,3
1962.	9368,6	6739,1	528,0	317,7

s z á z a l é k b a n

1958.	8,5	11,1	51,1	70,4
1959.	21,6	28,1	40,5	54,7
1960.	45,0	59,9	18,1	23,0
1961.	57,0	75,1	3,7	4,4
1962.	58,0	75,5	3,3	3,6

Forrás: Mezőgazdasági Adattár. KSH 1965. I. kötet. 12. és 15. old. (évközepe adatok),

67.sz. függelék

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének
meggyorsításával kapcsolatos párthatározatok
és fontosabb jogszabályok

Csak az érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a mezőgazdaság 1956-1961. évi szocialista átszervezésének időszakában rendkívül sok: 5 MSZMP KB-határozat, 3 MSZMP PB-határozat, 2 MSZMP KB-titkársági határozat született az átszervezéssel kapcsolatban, s igen részletesen foglalkozott az átszervezéssel 1959. decemberében az MSZMP VII. kongresszusa is.

E párthatározatok megvalósulásának elősegítésére számos törvényerejű rendelet, kormányhatározat és FM-rendelet is napvilágot látott. Közülük kiemelkedik a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1959. évi 7. sz. törvényerejű rendelete a tsz-ekről és a tszcs-kről, s az ennek végrehajtásáról alkotott 19/1959.(VII.12.) FM sz. rendelet és melléklete az új Alapszabályminta. Ezeket "egészíti ki" a 32/1959. (V.26.) Korm. sz. rendelet a mg-i tsz-ek, tszcs-k és az egyszerűbb szövetkezetek működési engedélyezésével kapcsolatos eljárásról. Jelentősek voltak az évenként újraalkotott 3004-es kormányhatározatok is. Ezekon kívül - témánk szempontjából - még érdekes a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1959. évi 24. sz. törvényerejű rendelete a mezőgazdasági nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek kialakításáról.

Az egy mezőgazdasági tsz-re, s az egy
tsz-tagra jutó mezőgazdasági terület alakulása

Évek	Az egy tsz-re jutó		Az egy tsz-tagra jutó mg-i terület (ha)
	mg-i terület (ha)	tagok száma (fő)	
1950	213	55	3,87
1951	270	77	3,51
1952	357	80	4,46
1953	305	58	5,25
1954	311	54	5,75
1955	328	67	4,90
1956	351	59	5,95

Forrás: Az FM és az MNB zárszámadási jelentéseinek adataiból számítva.

69.sz. függelék

A mezőgazdasági tsz-ek átlagos terület-
nagyságának alakulása (év végén)

Évek	Mg-i tsz-ek száma	Egy mg-i tsz-re jutó			Egy tsz-tagra jutó összes közös terület (ha)
		összes közös terület ha	közös szántó	tsz-tagok száma	
1958	2755	312	232	51	6,11
1959	4158	617	470	132	4,67
1960	4507	870	653	212	4,10
1961	4207	1083	797	265	4,08

az 1958. évi százalékában

1959	151	198	203	259	76
1960	164	279	281	416	67
1961	153	347	344	520	67

Forrás: Mezőgazdaságunk a szocialista átszervezés idején, 1958-1961. Statisztikai Időszerű Közlemények. 57. köt. KSH, 1963/7.

A "kis" és "nagy" tsz-ek száma- és területarányának alakulása (%)

Gazdaságméret	1958	1962
Az 1000 kat. holdnál kisebb tsz-ek számának aránya az összes tsz %-ában	81	18
Az 1000 kat. holdnál kisebb tsz-ek mg-i területének aránya az összes tsz %-ában	71	6,2
A 2000-4000 kat. holdas tsz-ek aránya az összes tsz %-ában	3	33
A 2000-4000 kat. holdas tsz-ek mg-i területének aránya az összes tsz %-ában	8	42,7

Forrás: Az FM és az MNB Zárszámadási jelentéseinek adataiból számolva.

Hazai vélemények a tsz-ek optimális területméretéről

A kelet-európai szocialista országokban, így hazánkban is, az átszervezés befejezése után - sőt már azzal egyidőben is - az agrárpolitikában, az ezzel kapcsolatos ideológiában, az agrárgazdasági szakirodalomban már nem nagyüzem-kisüzem problematikájával foglalkoztak, hanem a nagyüzemek "optimális területmérete" került az érdeklődés és az elemzések középpontjába az, hogy "...a termelőerők adott és a közeljövőben bekövetkező fejlettségi színvonalától, a szakosítás fokától függően a szocialista nagyüzemek milyen nagysága, milyen méretű üzemégre felel meg az ésszerűség követelményeinek".^x

1962-ben pl. ezzel foglalkoztak a lipcsei Marx Károly Egyetem mezőgazdasági karán, az egyetem fennállásának 550. évi jubileumi tudományos ülészakán.

1963-ban és 1964-ben e témával foglalkoztak a szocialista országok agrárgazdasági kutató intézeteinek szófiai ill. moszkvai munkaértekezletén.

Az MSZMP VIII. kongresszusán, 1962. novemberében olyan igény merült fel, hogy a kongresszus foglaljon állást: milyen nagyságu, 3000 vagy 4000 kat. holdas tsz az optimális terület-

^xNagy Sándor: A termelőszövetkezeti gazdaságok ésszerű nagysága. Kossuth Könyvkiadó, 1967. 10. old.

méretű nagyüzem? Kádár János még vitazáró beszédében is visszatért e kérdésre, de szerencsére nem foglalt állást...^x

Meglepetésre ugyanis az FM Tsz-i Főosztálya 1961-ben, az 1960. évi zárszámadások adatait elemezve megvizsgálta a 3000 kat. holdnál nagyobb területű és ennél kisebb területű tsz-ek gazdasági mutatóit. A vizsgálat eredménye az volt, hogy a 3000 kat. holdnál nagyobb tsz-ek-ben - a náluk kisebbekhez viszonyítva - az egységnyi területre jutó halmozatlan termelési érték 382,7 Ft-tal, a gazdálkodási eredmény pedig 127,7 Ft-tal volt kisebb. A 3000 kat. holdnál nagyobb tsz-ek a kisebbekhez viszonyítva területegységre vonatkoztatva 20 %-kal kisebb halmozatlan termelési értéket állítottak elő.^{xx}

Nem kis feltűnést keltett

Almási Gábor a Társadalmi Szemle 1963. 1. számában "A nagy tsz-ek gazdálkodásának tapasztalatai Fejér megyében" c. cikke. Ebben a szerző arról írt, hogy Fejér megyében, a végrehajtott egyesítések eredményeként kialakult nagyterületű tsz-ekben romlottak a gazdálkodás eredményei. Almási arra az eredményre jut, hogy nem feltétlenül indokoltak a területnagyság növelésére irányuló törekvések...

Ugyanebben a folyóiratszámban Gönczi Iván az bizonyítja, hogy Hajdu-Bihar megyében viszont a nagy, 5000 kat. holdnál nagyobb tsz-ek gazdálkodnak a legeredményesebben. Vizsgálatai

^xAz MSzMP VIII. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó, 1963. 403-404. old.

^{xx}Lásd részletesen Nagy Sándor: i.m. 110-111. old.

szerint - a gazdálkodási eredmény színvonalát tekintve - a 3000-5000 kat. holdas tsz-ek jobbak mint a 3000 kat. holdnál kisebbek, s a legrosszabbak az 1000 kat. holdon aluli gazdaságok. Az okokat abban látja, hogy a nagyobb gazdaságok

- szívesen és könnyebben alkalmaznak egyetemet végzett szakembereket;

- a vezetők szakosodnak, korszerűbb és fajlagosan olcsóbb az üzemi szervezet, magasabb fokú a szervezettség, jobb a munkafegyelem;

- koncentráltabbak és célszerűbbek a beruházások.

Erdei Ferenc-Csete László-Márton János-Kernács Sándor

a Nemzetközi Mezőgazdasági Szemle 1964. évi 4. számában megjelent "A mg-i termelés elhelyezkedése, specializálása és koncentrációja a Magyar Népköztársaságban" c. tanulmányukban arról írnak, hogy kutatási eredményeik szerint hazánkban a legkedvezőbbek a 2000-3000 hektáros (3400-5200 kat. holdas) területméretű tsz-ek.

Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság 1964-ben a mezőgazdaság komplex gépesítésének a gazdaságok területnagyságára gyakorolt várható hatásának vizsgálatával végzett modell-számítások alapján megállapította, hogy 1980-ra mintegy 81 db 1500 kat. holdas, 1065 db 3000 kat. holdas, 529 db 4000 kat. holdas, további 657 pedig 1500 kat. holdnál kisebb, vagy 4000 kat. holdnál nagyobb (összesen tehát 2332 db) tsz létezése lenne optimális.^x

Nagy Sándor 1967-ben az mellett érvel, hogy

- síkvidéken vagy enyhén lejtős területi viszonyok között 3000-5000 kat. holdas területméretű gazdaságok az ideálisak, de kivételesen 5000 kat. holdnál nagyobb területű gazdaságok szervezése is indokolt;

- városkörnyéken, vagy hegyvidéken "létjogosultsága van az ennél kisebb területű gazdaságoknak is."^{xx}

^xLásd Nagy Sándor: i.m. 113. old.

^{xx}Lásd Nagy Sándor: i.m. 114. old.

Idézet "Az MSzMP KB Politikai Bizottságának az 1964. évi zárszámadások alapján, a tsz-ek helyzetről hozott 1964.ápr.27-i határozatá"-ból^x

"A termelőszövetkezetek állami irányításában a különböző állami szervekkel, vállalatokkal való kapcsolatokban nincs kellő koordináltság... Az irányító munkában növekedtek az adminisztratív és a bürokratikus vonások, amelyek sértik a szövetkezeti demokráciát. Túlzottan megnövekedett a termelőszövetkezetekkel kapcsolatos adatszolgáltatás, jelentési kötelezettség. A termelőszövetkezeti vezetők és szakemberek számára ezért is kevés idő jut a gazdálkodás szervezésére. Az országos tervekben előirányzott termelési és felvásárlási előirányzatokat - amelyek a népgazdasági szükségletekből indulnak ki - a helyi szervek gyakran a szövetkezetek adottságainak mellőzésével kénytelenek a szövetkezetekre erőltetni... A szövetkezetek gyakorlatilag tervkötelezetekké váltak, nem érvényesülhet kellően a szükséges mértékű gazdasági önállóság... A tervezési és pénzügyi rendszerünk bonyolultsága miatt sok adminisztratív munkával, nehezen áttekinthető formában készül el a szövetkezetek zárszámadása, valamint termelési és pénzügyi terve..."

Ugyanakkor ez a határozat is hangsúlyozza:

^xAz MSzMP határozatai és dokumentumai. 1963-1964. Kossuth Könyvkiadó, 1968. 172-173. old.

"A párt- és állami szervek ... ellenőrzik és segítik a termelőszövetkezetek tevékenységét... Hatékony politikai és gazdasági szervező munkával segítik a termelőszövetkezeteket az időszerű feladatok szakszerű, szervezett és fegyelmezett megvalósításában."

A mezőgazdasági tsz-ek területi koncentrációja
(1961 - 1967)

Évek	Tsz-ek száma	Egy tsz-re jutó		Egy tsz-tagra jutó közös földterület (ha)
		szövetk. tagok száma (fő)	közös mezőgazdasági ter. (ha)	
1961	4204	265	1016	3,80
1962	3721	296	1172	3,95
1963	3611	301	1219	4,00
1964	3413	311	1294	4,16
1965	3278	317	1350	4,25
1966	3181	321	1393	4,34
1967	3033	336	1463	4,35

az 1961. évi %-ában

1967	72	127	144	114
------	----	-----	-----	-----

Forrás: Mezőgazdasági adattár I-II. köt. KSH 1965. és Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 1967. KSH 1968.

Az egyesült tsz-ek fontosabb adatainak
alakulása

Megnevezés	1960	1961	1962	1963
Az egyesült tsz-ek száma egyesülés előtt	861	820	191	358
egyesülés után	385	358	84	152
Az egyesült tsz-ek számaránya az összes tsz %-ában	20,0	19,5	5,1	9,9
Az egyesült tsz-ek átlagterülete egyesülés előtt	570	802	970	930
egyesülés után	1510	1930	2200	2260
Az egyesült tsz-ek terület- aránya az összes tsz-terület %-ában	13,5	14,9	4,0	7,3
Az egyesült tsz-ek átlagos taglétszáma				
egyesülés előtt	131	191	226	243
egyesülés után	556	442	518	563
Az egyesült tsz-ek taglétszáma az összes tsz-tag százalékában	12,6	14,1	3,9	7,9

Forrás: Az FM Tsz-főosztályának adataiból számított K.Nagy Sándor:
A termelőszövetkezeti gazdaságok ésszerű nagysága.
Kossuth Könyvkiadó, 1967.

Földkoncentráció az állami gazdaságokban

Évek	Gazdaságok száma	A gazdaságok összes földterülete 1000 ha	Egy gazdaságra jutó földterület (ha)
1950	375	475	1266,7
1955	472	970	2055,1
1958	417	972	2330,9
1960	333	969	2909,0
1961	271	969	3575,6
1970	180	998	5544,4

Forrás: Magyar Statisztikai Zsebkönyv, KSH 1959. 84. old. és Csizmadia Ernő: Az MSzMP agrárpolitikája és a magyar mezőgazdaság. Kossuth Könyvkiadó, 1984. 73. old.

A mg-i tsz-ek földtulajdonszerzési képtelensége

"Hosszú időn keresztül a jogszabályok... nem ismerték el, hogy a termelészövetkezet földtulajdonos lehessen. Annál szembetűnőbb ez, mivel minden más szövetkezetnek és minden állampolgárnak megvolt és megvan a földtulajdonhoz való joga... 1956-ban annyi engedmény történt, hogy amennyiben a termelészövetkezet épületet szerzett (pl. vásárolt), az épület által elfoglalt, és az annak használatához szükséges területet is a közös gazdaság nevére kellett telekkönyvezni... Az 1965-ben kiadott kisajátítási törvény a termelészövetkezetek javára is lehetővé tette a föld tulajdonjogának megszerzését kisajátítás útján... Ily módon tehát kivételes esetekben a termelészövetkezetek tulajdonába is kerülhetett föld. A termelészövetkezeti földtulajdon azonban nem vált általánossá, s az ilyen földek mennyisége még jelentéktelen." (Dr. Békési Ferenc-Dr. Molnár Imre-Dr. Seres, Imre-Dr. Tar Imre: Új törvény a földekről. Kossuth Könyvkiadó, 1968. 33-34. old.)

76.sz. függelék

A termelészövetkezetek által használt földek megoszlása tulajdonformák szerint; a termelészövetkezeti földhasználat lényege és tartalma

1967-ben a termelészövetkezetek által használt földeknek tulajdonjog szerint a következő volt a megoszlása:

- Tsz-tagok magántulajdona: 5,2 millió kat. hold, 58 %;
- Nem tsz-tagok magántulajdona: 1,8 millió kat. hold, 20 %;
- Állami tulajdonban lévő földek: 2,0 millió kat. hold, 22 %.

(Lásd Dr. Tar Imre: A földtulajdonról és a földhasználatról. Kossuth Könyvkiadó, 1967. 11. old.)

A földtulajdon és a földhasználat továbbfejlesztéséről szóló 1967. IV. törvény megalkotásának indoklásában a következő (ugyan-csak 1967. évi) adatokat találjuk: "A termelészövetkezetek jelenleg több mint 8 millió kat. holdon gazdálkodnak. Termelőszövetkezeti tulajdonban csak minimális mennyiségű föld van (beépített házhelyek, udvarok, vagy építkezés céljából megszerzett területek). A termelészövetkezeteket a birtokukban lévő földek döntő részén csak használati jog illeti meg. Becsült adatok szerint a termelészövetkezetek által használt földek 37 %-a van a termelészövetkezeti tagok tulajdonában, 21 %-a a tagok házastársának (élettársának), idős családtagjának tulajdonában áll vagy haszonélvezettel terhelt, 22 %-a az állam, 20 %-a pedig a termelészövetkezettel tagsági viszonyban nem álló más személyek tulajdona... Az átszervezés idején a termelészövetkezeti használatba került földek jelentős része az eltelt időszakban öröklés és a faluról való elvándorlás folytán a termelészövetkezeteken kívülálló személyek tulajdonába került". (Az idézet forrását lásd a (26) jegyzetben megjelölt mű 307. oldalán.)

Ide kívánczik még az is, hogyan a termelészövetkezetek földhasználati és a földdel való gazdálkodásuk joga nem kevés jogosultságot tartalmazott. A föld használati jogának a társadalmá-

sítása lényegében a birtoklási jog társadalmosítását jelentette. A rendelkezési jogosítványok egy része átszállt a szövetkezetre (a szövetkezet jogosult pl. önkéntes földcsere, vagy földrendezés során a használatában lévő földet elcserélni). A használati és a birtoklási jog társadalmosításával a földtulajdon jog belső tartalmát eltávolították a magántulajdontól, és közel hozták a társadalmi tulajdonhoz. A tulajdon jog gyakorlásának lehetősége a tag számára - enyhén szólva - részlegessé vált. (V.ö.: Dr. Nagy László: A magyarországi földreform, a szövetkezeti földtulajdon és földhasználat. A Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa kiadványa. Budapest, 1979. 9-10. oldalán írtakkal.)

Mondhatnók azt is, hogy formálissá vált a tsz-tagok termelőszövetkezetbe adott földjének magántulajdona. Érdekesség kedvéért idézünk egy korabeli (1967. évi) műből, amelyet az MSZMP KB apparátusában dolgozó pártmunkás, az MSZMP hivatalos álláspontját interpretálva írt erről:

"A termelőszövetkezetek által használt föld 78 %-át azok a földterületek alkotják, amelyeket a dolgozó parasztság vitt a termelőszövetkezetekbe, vagy adott át a közös gazdaságoknak. Ezek a földek telekkönyvileg továbbra is a korábbi földtulajdonosok magántulajdonában maradtak. A mezőgazdaság szocialista átszervezését nálunk nem követte a termelőszövetkezetekbe vitt, vagy nekik átadott földek államosítása, hazánk történelmi és társadalmi viszonyai ezt nem tették szükségessé és lehetővé.

Ugyanakkor a termelészövetkezeteken belüli földmagántulajdon lényegében korlátozott magántulajdont jelent. Ez kifejezésre jut abban, hogy:

- a termelészövetkezetben lévő földet - a háztáji gazdaságokon kívül - a termelészövetkezet közösen, nagyüzemi módon hasznosítja;

- a közösen művelt földek termése szövetkezeti tulajdonba, a tsz-tagok közös tulajdonába kerül, s ebből földjáradékot fizetnek a föld tulajdonosainak;

- e földeket táblásították, eltűntek a mezsgyehatárok; e földeket nem lehet bármikor, s bárhogyan kivonni a közös gazdálkodásból, nem lehet ezeket eladni stb.

A termelészövetkezeten belüli földmagántulajdon elsősorban abban fejeződik ki, hogy a termelészövetkezetek földjáradékot fizetnek a földek tulajdonosainak." (Dr. Tar Imre: A földtulajdonról és a földhasználatról. Kossuth Könyvkiadó, 1967. 9-10. old.)

77.sz. függelék

Idézet az 1958. évi 7. sz. tvr-ből a földbeviteli kötelezettségről

"A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1959. évi 7. (III.1.) sz. törvényerejű rendelete a mezőgazdasági termelészövetkezetekről és termelészövetkezeti csoportokról." 20. §-ában így rendelkezik:

(1) "A tag köteles a saját, valamint a vele közös háztartásban élő családtagok tulajdonában, hasznélvezetében, hasznélvezetében vagy bármilyen más törvényes jogcím alapján használatában lévő összes földet - ideértve a legelő- és erdőilleltőséget is - a termelőszövetkezet közös használatába adni...

(2) A beviteli kötelezettség arra a földre is kiterjed, amelyet a tag vagy a vele közös háztartásban élő családtag a termelőszövetkezetbe belépése után tulajdon vagy hasznélvezet jogcímén szerez."

(A mezőgazdasági termelőszövetkezetekre vonatkozó jogszabályok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1959. 9. old.)

(23) Az állam az 1959. évi 7.sz. törvényerejű rendelet 33. §-ának (1) bekezdésében kinyilvánította, hogy a termelőszövetkezetek használatában és "az állam tulajdonában lévő földet ingyenes és örökös használatba adja a termelőszövetkezetnek." Az állam által a termelőszövetkezeteknek juttatott földalapi területek viszont a következő forrásból keletkeztek:

- az ún. "felajánlott" földekből, amelyeket az egyéni parasztok (különösen a kulákok) "adták át" az államnak, ennek a területe Fazekas Béla szerint mintegy 3-3,5 millió kat. hold nagyságú volt. (Lásd Fazekas Béla: Mezőgazdaságunk a felszabadulás után. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest, 1967. 219.o.);

- a volt községi-városi, legeltetési társulati, erdőbirtokossági stb. földekből (ezekről nem ismerek számadatot).

78.sz. függelék

A termelőszövetkezeti földhasználat és a
földtulajdon szétválásáról

Egyes számítások szerint az 1960-as évek közepétől évente pl. átlagosan 120-150 ezer kat. hold föld került nem tsz-tag örökösök tulajdonába, többségükben olyanokéba, akik városban vagy az ország más részében munkás, alkalmazotti vagy értelmi-ségi munkakörben dolgoztak, s ezek - a tsz-tagok földjáraadékaival egyező értékű - "haszonbért" kaptak. (Tar Imre: A kívül-állók földjeinek megváltásáról. Kossuth Könyvkiadó, 1968.9.o.)

79.sz. függelék

Hivatkozott (idézett) jogszabályok
forrása

A továbbiakban az 1967. évi IV. törvényben és a végrehajtására kiadott jogszabályokban foglaltakat "A mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló 1967. évi III. törvény (Tv.). A földtulajdon és a földhasználat továbbfejlesztéséről szóló 1967. évi IV. törvény" (FTT), valamint a végrehajtásukra kiadott 35/1967.(X.11.) Korm. (R.) és a 6/1967.(X.24.) MÉM sz. rendelet (Vhr), továbbá a 36/1967.(X.11.) Korm. (FR), és a

7/1967.(X.24.) MÉM sz. rendelt (Fvr) egységes szerkezete.
(Szerk.: Dr. Fórizs Imre.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
Budapest, 1968. c. könyvből idézem, s ennek oldalszámaira
hivatkozom.

80.sz. függelék

A "kívülállók" fogalmának értelmezése

Kik is azok a bizonyos kívülállók? Milyen földek tekint-
hetők a törvény szerint kívülállók földjének? Lényegében azok
a kívülállók, akik nem tagjai a termelészövetkezetnek (pl.
kiléptek, kizárták őket, meghalt tsz-tagok, nem tsz-tag örö-
kösei, tsz-tagtól elvált nem tsz-tag házastárs vagy élettárs stb.).
Ha azonban a szóban forgó föld a tsz-taggal együttélő házas-
társ (élettárs) valamint az elhalálozott tsz-tag özvegye tu-
lajdonát képezi, vagy földjáraadéokra jogosult olyan idős személy
tulajdonában van, akinek a földje a családtag beviteli kötelezett-
sége alapján került termelészövetkezeti használatba, akkor az
ilyen föld nem tekinthető kívülálló földjének. Nem tekinthető
kívülálló földjének az a föld sem, amelyet haszonélvezeti jog
terhel, a haszonélvezet fennállása alatt. De: kívülállók föld-
jének kell tekinteni a termelészövetkezet használatában lévő
földek közül az áfészek tulajdonában álló földeket, továbbá
azokat az egyházi földeket is, amelyek nem tartoznak az állam
és az egyházak közötti megállapodások hatálya alá. (Lásd a

36. sz. mellékletben megjelölt források 266-267. oldalán írtakat. FTT. 3. § és FR. 1. §.)

81.sz. függelék

Egyéb földek szövetkezeti tulajdonba
kerülésének lehetősége

A kívülállóknak földjének a megváltása - szövetkezeti tulajdonba kerülése - kötelező jelleggel bírt. A tsz-tag felajánlhatta, ha akarta a földjét; a termelőszövetkezeti használatban és az állam tulajdonában lévő földet pedig a termelőszövetkezet - bizonyos feltételek mellett - bizonyos térítés ellenében megszerezhetette. (Lásd a 29. megjelölt forrás: 280. old. FR. 18. paragrafus; 278. old. FTT. 10. paragrafus; 276. old. FTT 7. paragrafus.) Viszont és ez is fontos: az FTT 8. paragrafusa szerint: "Termelőszövetkezeti tulajdonba kerülnek térítés nélkül (az én kiemelésem, Gy.J.) a külterületen, a zártkertben és a belterületen egyaránt:

- a) a legeltetési bizottságok kezeléséből a termelőszövetkezet használatába adott ingatlanok és vagyontárgyak;^x
- b) a jogszabályban meghatározott egyes megszűnt szerveze-

^xCsak megjegyzem: hogy ezeket a legeltetési bizottságokat előzőleg erőszakosan megszüntették, ill. beleolvastották a termelőszövetkezetekbe...

tek^x tulajdonában és a termelőszövetkezet használatában lévő ingatlanok és vagyontárgyak;

c) földalapi juttatásként vagy egyéb címen ingyenes és határidő nélküli használatba adott ingatlanok és vagyontárgyak.
(A 36. mellékletben megjelölt forrás 277. old.)

82.sz. függelék

Megjegyzés egy törvénysértésről

Ismereteim szerint - sajnos - sok esetben törvénysértő volt ez a "helyes gyakorlat". Még "A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1959. évi 7. sz. törvényerejű rendelete..." 31. paragrafusának, a kilépőre (kizártra) vonatkozó rendelkezéseit sem tartották be. (A mezőgazdasági termelőszövetkezetekre vonatkozó jogszabályok. Közgazdasági Könyvkiadó, 1959. 10. old.) Ugyanis: általában nem adtak ki - vagy nem azonos "érték"-ben adta ki - földet a kilépett (kizárt) gazdáknak...

^xEzeket a "szervezeteket" (amelyek lényegében községi-városi önkormányzati szervezetek és különböző egyesületek voltak) is előzőleg erőszakosan megszüntették, ill. beolvasztották... Nem volt tehát kinek fizetni...

83.sz. függelék

A földjáraadék és a földhaszonbér összege
1966-1967-ben

1966-1967-ben a földhaszonbér és a földjáraadék együttes összege évente kb. egymilliárd forint volt (aranykoronánként 5-10 kg búza állami felvásárlási áron fizetett forintértéke). Mindez a tsz-tagoknak kiosztott részesedés 8-10 %-át tette ki. Ezen belül a kívülállóknak fizetett földhaszonbér összege kb. 250-300 millió forint volt (Tar Imre: A kívülállók földjeinek megváltásáról. Kossuth Könyvkiadó, 1968. 10. old.)

84.sz. függelék

A "földmegváltás" után fizetett "térítések"

A földmegváltás utáni "térítés"-ek a 36/1967. (X.11.) sz. kormányrendelet előírása alapján a következők szerint alakultak:

15. § (1) "A kívülálló külterületi és zártkerti földjének a termelőszövetkezet tulajdonába kerülése esetén fizetendő térítés ... a föld kataszteri tiszta jövedelmének (a továbbiakban: aranykorona) 80-szoros forintösszege.

(2) A belterületen, valamint a külterületi lakott helyeken lévő földekért 400 n.-ölig a kisajátításnál alkalmazott árat, az ezen felüli területért pedig az (1) bekezdésben meghatározott térítést kell fizetni...

(3) Az erdőért, továbbá a termő szőlőért és gyümölcsösért fizetendő térítés a föld aranykoronájának 400-szoros forint-összegéig terjedhet..."

16. § "A 15. § szerinti térítést öt év alatt, évi egyenlő részletekben kell megfizetni..."

18. § (1) "Az állami földekért a mezőgazdasági és a halászati termelészövetkezet aranykoronánként 10 forintot, a termelészövetkezeti csoport, a szakszövetkezet és a jogi személyként működő hegyközség ötévi haszonbérnek megfelelő összeget köteles fizetni."

(2) Az állami erdőkért aranykoronánként 50 forint térítés jár.

(3) A térítést öt év alatt kell megfizetni.

20. § "Magántulajdonban lévő földekért a térítést legfeljebb 25 kat. hold területnagyságig és összesen 400 aranykoronáig lehet fizetni."

Fvr. 22. § (2) A kívülálló tulajdonos részére fizetendő megváltási árba (térítésbe) be kell számítani a megváltás évében esedékes földjáraadékokat, illetőleg haszonbért. (A 79.sz.függelékben megjelölt forrás 279., 280., 282. old.)

Vélemények a szövetkezeti földtulajdon
létrehozásáról

Csak példaszerűen idézzük a következőket: "Pártunk és kormányunk úgy látja, hogy a földtulajdon és a földhasználat továbbfejlesztésének, így a kívülállók földjei kötelező megváltásának is megérték a szükséges feltételei. A mezőgazdaság szocialista nagyüzemei megerősödtek és jó gazdái a földeknek. Van hazánkban munkaalkalom és munkalehetőség mindenki számára, s a munka utáni jövedelem biztos megélhetést ad a dolgozóknak. Nincs tehát szüksége senkinek sem arra, hogy munka nélküli jövedelmet élvezzen a földmagántulajdon révén." (Békési Ferenc-Molnár Imre-Seres Imre-Tar Imre: Új törvény a földekről. Kossuth Könyvkiadó, 1968. 42. old.)

"Mindez (mármint az MSzMP IX. kongresszusának a földtulajdonnal kapcsolatos határozata és az 1967. évi földtörvény, Gy.J.) kifejezetten feloldotta a szövetkezeti tulajdonnak azt a korlátozását, hogy a földre, mint termelőeszközre, nem terjedhet ki. Kérdés azonban, hogy ez az elvi álláspont megváltoztatja-e a szövetkezeti tulajdonnak alacsonyabb szintűvé, nem következetesen szocialista jellegűvé minősítését? Igen, a földtulajdonra vonatkozó állásfoglalást nem lehet másként értelmezni. Ez a kö-

vetkeztetés elvileg is nyilvánvaló: ha megszűnik a földre mint legfőbb mezőgazdasági termelőeszközre vonatkozó korlátozás, akkor a szövetkezeti tulajdon alacsonyabb szintűnek, nem következetesen szocialista jellegűnek minősítése elvileg és általános értelemben nem tartható fenn tovább. Ezt a következtetést mind az elvi álláspont, mind a törvény illetékes magyarázói ismételtelen kifejezésre is juttatták (Kádár János, Fehér Lajos, Nyers Rezső). " (Erdei Ferenc: A szövetkezetek elméleti kérdései. Eredeti megjelenése: Társadalmi Szemle 1968. 2.sz. 28. old. Idézet forrása: Erdei Ferenc: Szövetkezeti írások I. Szerk.: Fekete Ferenc. Akadémiai Kiadó, 1979.222.o.)

1975-ben már az MSZMP XI. kongresszusán elfogadott "Programnyilatkozat" így fogalmaz: "A hatályos (1967.évi IV. tv. Gy.J.) földtörvény alapján megindult folyamatot továbbfejlesztve el kell érni, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek használatában lévő minden föld fokozatosan oszthatatlan szövetkezeti tulajdonná alakuljon, s ne lehessen adásvétel tárgya." (A Magyar Szocialista Munkáspárt Programnyilatkozata. 1975. márc. 21. In: A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1971-1975. Kossuth Könyvkiadó, 1978. 960. old.)

1979-ben íródott a következő: "A szövetkezetek szocialista vonásainak erősítése feltételezi, hogy a termelőszövetkezeti tagok tulajdonában lévő föld is előbb-utóbb szövetkezeti tulajdonba kerüljön. A termelőszövetkezeti tagok földjének szövet-

kezeti tulajdonba kerülése alapvetően másképp történik, mint a kívülállóké. A törvény lehetővé teszi, hogy a termelőszövetkezet tagja önkéntes elhatározása folytán földjének tulajdonjogát ellenérték fejében a termelőszövetkezetnek felajánlja. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ezen az úton évente mintegy 50000 hektárral gyarapodik a termelőszövetkezeti földtulajdon." (Dr. Nagy László: A magyarországi földreform, a szövetkezeti földtulajdon és a földhasználat. A Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa kiadványa. Budapest, 1979. 12. old.)

86.sz. függelék

A tsz-tagok földtulajdonjogának
szavatolása

Az 1959. évi 7.sz., a termelőszövetkezetekre vonatkozó törvényerejű rendelet világosan fogalmaz:

"31. § (1) Abban az esetben, ha a tagsági viszony kilépés folytán szűnik meg, a kilépéskor folyó gazdasági év végén, ha pedig a tagsági viszony kizárás folytán szűnik meg, a közgyűlés által meghatározott időpontban kell a tag által bevitt földdel azonos értékű, lehetőleg azonos nagyságu és művelési águ földet, elsősorban a termelőszövetkezet szétszórta fekvő

parcelláiból, vagy a községi (városi, városi kerületi) tanács végrehajtó bizottsága által erre a célra átengedett állami tartalék földekből, ezek hiányában a táblák szélén lévő földekből a volt tag részére kiadni". (A mezőgazdasági termelőszövetkezetekre vonatkozó jogszabályok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1959. 10. old.)

Az MSzMP explicite nem garantálta a termelőszövetkezetekbe vitt földek magántulajdonának "szentségét", de az ellenkezőjét sem hirdette meg határozataiban, nem utalt arra 1966-ig még véletlenül sem, hogy a szövetkezetekből kilépő parasztok földjét kötelező jelleggel szövetkezeti tulajdonba kell venni, sőt a szövetkezeti földtulajdon intézményének a gondolata sem merült fel sem az ideológiában, sem a szövetkezetpolitikában. Annál erőteljesebben kiállt a párt a földjáradék fizetésének kötelező jellege mellett! Ezt a kötelezettséget már 1957-ben "Az MSzMP agrárpolitikai tézisei"-ben hangsúlyozta (In: A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962. Kossuth Könyvkiadó, 1973. 115. old.) és bő terjedelmet szentelt e kérdésnek a nevezetes 1958. évi decemberi KB-határozatban. (Idézett kötet: 292. old.)

Ugyancsak kiálltak a földjáradékfizetés mellett - s így explicite elismerték a szövetkezetbe vitt földek magántulajdonának jogát - a párt illetékes vezető személyiségei is. Így pl. Kádár János többek között a Nemzetközi Mezőgazdasági Szemle, 1961. évi 4. számában írt cikkében. (A mezőgazdaság szocialista átszervezése Magyarországon. In: Kádár János Művei. Második kötet.

Kossuth Könyvkiadó, 1988. 351. old.). Részletesebben foglalkozott a földjáradékfizetés kérdésével Fehér Lajos, aki egyértelműen követelte - s ezzel a KB egyet is értett -, hogy a kívülállók: pártoló tagok, kétlakiak stb. is kapják meg a földjáradékot vagy a haszonbért azon földjeik után, amelyet "beadtak" a szövetkezetbe. "Ha belenyugodnánk, hogy a termelőszövetkezetek a törvény előírása ellenére ne fizessenek földjáradékot, joggal vethetnék a szemünkre a földdel társult középparasztok, de a kisparasztok is, hogy nem tartjuk be adott szavunkat, sőt kismemizzük őket földjükből, elvettük azt tőlük... Pedig a párt adott szava kötelező, s érvényt kell szerezni a törvényes rendelkezésnek, amely előírja a földjáradék kötelező fizetését!" (A mezőgazdaság helyzetéről és a további feladatokról. Beszámoló az 1962. márc. 28-i KB-ülésem. In: Fehér Lajos: A szocialista mezőgazdaságért. Kossuth Könyvkiadó, 1963. 262. o.)

87.sz. függelék

A szövetkezeti földtulajdon létrejötté törvényességének megkérdőjelezése

Államrendszerünket, állami életünket az eltelt évtizedek folyamán nem kevés bíráló érte. Maradjunk a közeli múltnál: nézzük meg az 1987. évi február 19-21-én Szegeden tartott, s az MSzMP által rendezett országos elméleti tanácskozás kritikai

észrevételeit. Itt a "Politikai intézményrendszerünk működésének hatékonysága" c. szekció vitaindító előadásában Halász József, az MSZMP Politikai Főiskolájának tanszékvezető professzora a következőket mondotta: "Ha az elmúlt három évtizedre visszatekintünk, nem nehéz megállapítani, hányszor hangzott el újra és újra magas politikai fórumokon és rögzítették fontos dokumentumokban: növelni kell az Országgyűlés és a választott tanácsi testületek súlyát az ország, a megyék, a városok és községek lakosságának életét meghatározó alapkérdések eldöntésében... De amíg a Népköztársaság Elnöki Tanácsa általános helyettesítő hatáskörében az Országgyűlés alkotmányban jelzett funkciójában eljárhat, addig bizony az Országgyűlés inkább "díszgomb a nemzet mentéjén", mint az ország lakossága által választott képviselők politikaalakításának fóruma, mint a kormányzati politika és tevékenység társadalmi ellenőrzésének és nyilvánosságának legfelsőbb intézménye." (Közös gondolkodás a szocializmusról. Országos elméleti tanácskozás, Szeged, 1987. febr. 19-21. Vita. 3. köt. Kossuth Könyvkiadó, 1988. 316. old.)

Hogyan reagált erre Király Zoltán országgyűlési képviselő? Így: "Az egyik kérdés az - amit Halász elvtárs teljes joggal említett -, hogyan a népképviseleti szervek ma eleve eldöntött kérdéseket legitimálnak. A mai gyakorlat valóban ez, s ezt néhány konkrét példával is érzékeltetném. A legutóbbi ülészen a költségvetést tárgyalta az Országgyűlés. Csakhogy erről előtte, a novemberi központi bizottsági ülésen tulajdonképpen döntés született. Így teljesen az volt az érzésem, hogyan az Országgyűlés nem tesz mást, csak megszavazza a KB-ülésen

született döntést. Érdemi vita nem alakulhatott ki a parlament ülészakán, de azt megelőzően sem... Ezek után érthető, ha az embernek az az érzése, hogy a parlament csak "bokréta a kalapon", vagy "diszgomb a mentén" - ahogy Halász elvtárs is mondotta, vagyis nincs más lehetősége, mint hogy ezt a politikai döntést helybenhagyja." (Ugyanott, 356. old.)

Nem alaptalan a feltételezés: valahogy így történt az 1967. évi IV. törvény (FTT) megalkotása, elfogadása is...

A félreértések elkerülése végett itt is meg kell jegyez-nem, hogy

- elvileg és elméletileg helyeslem, sőt szükségesnek tartom a szövetkezeti földtulajdon létrehozását, létezését, célszerű (a tagság érdekeit megvalósító, a tagság igényeit kielégítő és a tagság által irányított) funkcionálását;

- azt is megértem, hogy nálunk Magyarországon, azok, akik annak idején a szövetkezeti földtulajdon létrehozása mellett törtek lándzsát, ezt a szövetkezetek érdekében tették, azért, hogy a szövetkezetek "szocialista vonásait" ezzel is erősítve, csökkenjenek a szövetkezetekkel szemben meglévő ideológiai-politikai előítéletek ("nem következetesen szocialista", "alacsonyabb szintű" stb. tulajdon), s csökkenjenek azok a megkülönböztetések, amiket a gazdaságpolitikai gyakorlat az állami vállalatok előnyére, s a szövetkezetek hátrányára érvényesített.

Így azt is mondhatjuk, hogy történelmi folyamatában, s az adott uralkodó, politikai-ideológiai konstellációban nézve e

kérdést: magának a szövetkezeti földtulajdonnak a létrehozása pozitív, sőt a viszonyokhoz képest talán még haladó lépésnek is számíthatott. Lényegesen "humánusabb" tett volt mint pl. az összes földek államosítása...

Azt azonban hangsúlyoznom kell: nem helyeselhetem, sőt nagyon negatívnak tartom azt a módszert, ahogyan ezt a földtulajdont itt Magyarországon az 1967. évi IV. törvény alapján - különösen a kívülálló földjeinek erőszakos kisajátítása útján - létrehozták.

A tsz-ek használatában lévő földek tulajdon
szerinti megoszlása
(1968-ban és 1974-ben)

A tulajdon- forma megnevezése	1968			1974 ^a		
	Tulajdono- sok száma 1000-ben	Földterület 1000 ha	%	Tulajdono- sok száma 1000-ben	Földterület 1000 ha	%
Állami tulajd.	-	1521	28	-	200	4
Szövetkezeti t.	-	5	-	-	2450	44
Tsz-tagok tul.	824	1786	33	750	1700	31
Tsz-tagokhoz hasonló jog- állásuak tul. ^b	534	904	16	660	1185	21
Örökhagyók tulajdona ^c	250	340	6	5	5	-
Kívülállók tulajdona	921	925	17	-	-	-
Összesen	2529	5481	100	1415	5540	100

Forrás: Fazekas Béla: A mg-i tsz-mozgalom Magyarországon. Kossuth
Könyvkiadó, 1976. 225. old.

a = becsült adatok

b = tsz-tagok házastársai: 644000 ha; tsz-tagok özvegyei: 39000 ha;
idős személyek: 44000 ha; haszonélvezők 177000 ha

c = hagyatéki eljárás alatt álló tulajdon

89.sz. függelék

A mezőgazdasági tsz-ek munkaerőhelyzetének
alakulása (1967 - 1974)

Megnevezés	1967	1974	1974-ben, 1967=100 ‰
	ezer főben		
<u>Munkadíjban részesülők</u>			
<u>átlagos állományi létszáma:</u>			
Tsz-tagok (nyugdíjasok és járadékosok nélkül)	601	491	81,7
Nyugdíjas és járadékos tsz-tagok	54	46	85,2
Családtagok	41	13	31,7
Állandó alkalmazottak	77	93	120,8
Időszaki alkalmazottak	-	15	-
Egyéb foglalkoztatottak	37	21	97,3
Foglalkoztatottak összesen	810	679	83,8
<u>1 tsz-re jutó:</u>			
Tsz-tagok és családtagok	230	287	124,8
Alkalmazottak	38	67	176,3
Foglalkoztatottak össz.	268	354	132,1

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv, KSH, 1972. és Mezőgazdasági Adatok. Időszaki Közlemények I. köt. KSH, 1975.

A mezőgazdasági tsz-ek nagyüzemi koncentrációjának néhány jellemző adatai 1961 és 1967 között

Évek	Tsz-ek száma	Egy mezőgazdasági tsz-re jutó					állatállomány x számosállatban
		közös mgr-i földterület, hektárban	tsz-tagok száma	állóvagyon millió Ft	traktor egység		
1961	4204	1016	265	3,8	8	223	
1962	3721	1172	296	5,4	11	287	
1963	3611	1219	301	7,3	13	303	
1964	3413	1294	311	9,5	18	324	
1965	3278	1350	317	11,3	23	357	
1966	3181	1393	321	8,3	25	366	
1967	3033	1463	336	9,9	28	280	

- 151 -

az 1961. évi százelekében

1967	72	144	127	261	350	170
------	----	-----	-----	-----	-----	-----

Forrás: Mezőgazdasági adattár I. és II. köt. KSH, 1965. és Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv, 1967. KSH 1968.

*Baromfi nélkül

A termelőszövetkezetek koncentrációjára jellemző
főbb mutatók alakulása 1967-ben és 1975-ben^x

A mutató meg- nevezése	Mértékegység	Egy mg-i tsz-i közös gazdaságra jutó	
		1967-ben	1975-ben, 1967=100 %
Közös mg-i terület	hektár	1463	2839
Foglalkoztatottak száma	fő	268	354
Közös állatállomány	számosállat	384	853
Állóvagyron (folyó ár)	millió Ft	9,9	41,2
Összes vagyon (folyó ár)	millió Ft	16,0	79,1
Összes termelés értéke ^{xx}	millió Ft	16,2	50,3
Összes mg-i áruforgalom (1968. évi áron)	millió Ft	9,8	32,9

Forrás: Időszaki Közlemények. Mezőgazdasági adatok. KSH 1968. 3.sz. és 1976. 2.sz.

^xA tsz-ek száma az 1967. évi 3033-ról, 1975. év végére 1598-ra csökkent.

^{xx}Kiegészítő tevékenységgel együtt, 1968. évi áron

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek megoszlása földterületük nagysága szerint 1968-ban és 1975-ben

A gazdaság nagysága	A termelőszövetkezetek száma			
	1968		1975	
	az összes százalékában		földterülete	
1000 ha és kisebb	30,3	7,0	13,7	1,5
1001 - 1500 ha	25,3	9,5	19,3	3,7
1501 - 2500 ha	26,4		30,9	
2501 - 3000 ha	6,3	38,2	9,8	27,2
3001 hektárnál nagyobb	11,7	45,3	26,3	67,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv. KSH, 1969 és 1975.

A mezőgazdasági szakszövetkezetek főbb adatai

A mutató megnevezése	1969	1970	1977	1978	1979	1980	1981	1981
Szövetkezetek száma	238	225	98	83	70	61	61	61
Egy szövetkezetre jutó átl. földterület (ha)	1176	1244	2348	2623	2649	2906	2937	2937
Összes tagok száma (1000 fő)	78	79	63	59	49	25	26	26
Egy szövetkezetre jutó tagok száma (fő)	327	351	643	711	700	409	426	426

Forrás: Az egyszerűbb mezőgazdasági szövetkezetek. (Szerk.: Gyenis János) Mezőgazdasági Kiadó, Kossuth Könyvkiadó, 1971. Gyenis János: A mezőgazdasági szakszövetkezetek jellege, szerepe és fejlődésük perspektívái. MTA Közgazdaságtudományi Intézet. 1974. Tanulmány. Kézirat. János Gyenis: Special farming cooperatives in the Hungarian cooperative movement. In: Economic Studies on Hungary's agriculture. Akadémiai Kiadó, 1977. Gyenis János: Mezőgazdasági szakszövetkezetek mint szövetkezeti modellek. Előadás egy FAO-rendezvényen. Budapest, 1983. V. 31-én.

Az állami gazdaságok főbb adatai

Megnevezés	1960	1970	1975
A gazdaságok száma	333	180	150
Összes földterületük, 1000 hektár	969	998	983
Összes foglalkoztatott munkaerő, 1000 fő	180	147	145
Egy gazdaságra jutó földterület, ha	2914	5548	6877
foglalkoztatott, fő	475	848	966
Összes termelés, millió Ft	-	68	200
Egy foglalkoztatottra jutó földterület, ha	5,4	6,8	6,8
Összes termelés, ezer Ft	-	84	206
állóeszköz, ezer Ft	89	195	300

Forrás: Csizmadia Ernő-Székely Magda: Vállalati gazdálkodás és gazdaságirányítás a mg-ban. Mezőgazdasági Kiadó, 1978. 36. old.

95.sz. függelék

A mezőgazdasági nagyüzemek száma
és átlagos földterülete

Megnevezés	1961	1970	1975	1981
<u>Gazdaságok száma</u>				
Állami gazdaságok és kombinátok	271	180	150	130
Mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös gazdaságai	4204	2441	1598	1320
háztáji gazdaságai (ezer)	994	782	700	680
Társulások	84 ^{xx}	453	526	892
Mezőgazdasági szakszöv.	453 ^x	225	144	61
<u>Egy gazdaság átlagos földterülete (ha)</u>				
Állami gazdaságok és kombinátok	3740	5548	6877	7585
Mezőgazdasági termelőszövetkezetek	1016	1985	3161	4032

Forrás: Csizmadia Ernő: Az MSzMP agrárpolitikája és a magyar mezőgazdaság. Kossuth Könyvkiadó, 1984. 73. old.

^xTszcs-ék + szakszövetkezetek + hegyközségek

^{xx}1965. évi adat

96.sz. függelék

A vállalati koncentráció folyamata a mező-
gazdasági nagyüzemekben

Megnevezés	1960	1965	1970	1975	1981
<u>Tsz-ek száma</u>	4507	3278	2441	1598	1320
<u>Egy tsz-re jutó</u> termőterület (ha) ^x	789	1422	1944	3079	3886
foglalkoztatott (fő) ^{xx}	204	317	399	512	487
állóeszköz (millió Ft) ^{xxx}	1,9	8,5	24,2	72,0	133,3
bruttó termelés (millió Ft) ^{xxx}	4,7	7,5	24,7	60,6	140,0
<u>Állami gazdaságok és</u> <u>kombinátok száma</u>	333	214	180	150	130
<u>Egy ág-ra jutó</u> termőterület (ha) ^x	2664	4467	5286	6235	7177
foglalkoztatott (fő) ^{xx}	500	744	822	904	1109
állóeszköz (millió Ft) ^{xxx}	33,9	91,4	154,6	290,2	504,9
br. term. (millió Ft) ^{xxx}	24,1	52,5	108,5	188,1	491,8

Forrás: Gazdaságpolitika 1983/1984. MSZMP Politikai Főiskola
Tankönyve, Kossuth Könyvkiadó, 1984. 150. old.
(Átvéve MEM-STAGEK adataiból)

^xHáztáji, ill. illetmény föld nélkül

^{xx}Redukált munkaerő

^{xxx}Folyó áron

THE HISTORY OF THE UNITED STATES

CHAPTER I
THE DISCOVERY OF AMERICA

1492 1493 1494 1495 1496

The first voyage of Christopher Columbus across the Atlantic Ocean was in 1492. He sailed from Spain on August 3, 1492, and reached the island of San Salvador in the Bahamas on October 12, 1492. This voyage marked the beginning of European exploration of the Americas.

Columbus's second voyage was in 1493, and he discovered the island of Hispaniola. His third voyage was in 1498, and he discovered the island of Trinidad. His fourth voyage was in 1499, and he discovered the Gulf of Venezuela.

The discovery of America by Columbus led to the European colonization of the Americas. This led to the development of the United States as a nation.

The discovery of America by Columbus led to the European colonization of the Americas. This led to the development of the United States as a nation.

The first European settlers in North America were the Pilgrims, who arrived in 1620. They established the Plymouth Colony in Massachusetts.

The first permanent English settlement in North America was Jamestown, Virginia, established in 1607.

The first American Revolution was the American Revolutionary War, which lasted from 1775 to 1783. It resulted in the United States becoming an independent nation.

The American Revolutionary War was a significant event in the history of the United States. It led to the United States becoming an independent nation.

The American Revolutionary War was a significant event in the history of the United States. It led to the United States becoming an independent nation.

I/7.

A föld jelenlegi használati- és tulajdonviszonyai
Magyarországon c. tanulmány
függelékei

Az ország földterületének megoszlása művelési ágak szerint
1989. május 31-én

Megnevezés	Hektár	%
Szántó	4 712 678	50,65
Kert	339 317	3,65
Gyümölcsös	94 305	1,01
Szőlő	140 345	1,51
Gyep	1 197 256	12,87
Mezőgazdaságilag művelt terület	6 483 901	69,69
Erdő	1 688 156	18,15
Nádas	40 631	0,44
Halastó	26 713	0,29
Termőterület	8 239 401	88,57
Művelés alól kivett terület	1 063 634	11,43
Összesen	9 303 035	100,00

Az ország fölterületének megoszlása fekvések és művelési ágak szerint
1989. május 31-én

Megnevezés	Mérték- egység	Szántó	Kert	Gyümöl- csős	Szőlő	Gyep	Mezőgaz- dasági- lag mű- velt te- rület	Erdő	Nádas	Halastó terület	Termő- terület	Művelés alól ki- vett te- rület	Össze- sen
Belterület	ha	14773	307532	366	202	5099	327972	3705	214	71	331962	306521	638483
	%	2,31	48,16	0,06	0,03	0,80	51,36	0,58	0,03	0,01	51,98	48,02	100,0
Külterület	ha	4637052	-	76441	92030	1168336	5973859	1675406	40326	26642	7716233	745954	8462187
	%	54,79	-	0,90	1,09	13,81	70,59	19,80	0,48	0,31	91,18	8,82	100,0
Zártkert	ha	60853	31785	17498	48113	23821	182070	9045	91	-	191206	11159	202365
	%	30,07	15,71	8,65	23,78	11,77	89,98	4,47	0,04	-	94,49	5,51	100,0

99.sz. függelék

Az ország földterületének megoszlása főbb gazdaságcsoportok^{1/} szerint
1989. május 31-én

Gazdaságcsoport megnevezése	Hektár	%
Állami gazdaságok és vállalatok	2 667 554	28,68
Termelőszövetkezeti gazdaságok	5 679 191	61,05
Tanácsi és egyéb közösségi gazdaságok	278 142	2,99
Kisegítő gazdaságok	557 538	5,99
Egyéni gazdaságok	111 778	1,20
Egyéb gazdaságok	8 832	0,09
Összesen	9 303 035	100,00

^{1/} Gazdaságcsoportok meghatározása

Állami gazdaságok és vállalatok

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium és más főhatóságok (Igazságügyi Minisztérium, Szociális- és Egészségügyi Minisztérium, Magyar Tudományos Akadémia) felügyelete alá tartozó állami gazdaságok, valamint az állami erdőgazdaságok, továbbá a nem mezőgazdasági jellegű és tanácsi irányítás alatt nem álló állami vállalatok és intézmények földterületei.

Termelőszövetkezeti gazdaságok

Mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös területei a használatra kiadott háztáji földdel együtt, valamint mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös vállalkozásai és a halászati termelőszövetkezetek, továbbá a mezőgazdasági szakszövetkezetek és mezőgazdasági társulások közös földterülete.

Tanácsi és egyéb közösségi gazdaságok

A községi, városi és megyei (fővárosi) tanács irányítása alá tartozó üzemek és vállalatok kezelésében levő földek, valamint a helyi tanács kezelésében (használatában) levő állami, un. tartalékföldek.

Kisegítő gazdaságok

A 6000 m² nagyságig terjedő személyi tulajdonban levő földek a még meglévő tartós földhasználattal együtt.

Egyéni gazdaságok

A 6000 m²-en felüli nagyságu egyéni (magan-) tulajdonban levő földek.

Egyéb gazdaságok

Az egyházi tulajdonban levő földek.

Az ország földterületének megoszlása főbb gazdaságcsoportok és művelési ágak szerint
1989. május 31-én

Gazdaságcsoport	Mérték- egység	Szántó	Kert	Gyümöl- csős	Szőlő	Gyep	Mezőgaz- dasági- lag mű- velt te- rület	Erdő	Nádas	Halastó terület	Termő- alóli terület	Művelés alóli ki- vett te- rület	Össze- sen
Állami gazdaságok és vállalatok	ha ak/ha %	689839 22,60 14,64	4731 1,43 1,39	23183 31,24 24,58	20152 44,22 14,36	206811 7,52 17,27	944716 19,87 14,57	1168871 4,31 67,46	19677 14,19 48,43	16885 63,22	2120149 11,39 25,73	547405 11,39 51,47	2667554 28,67
Termelőszövetkezeti gazdaságok	ha ak/ha %	3849224 20,75 81,68	12051 4,66 3,55	48329 29,97 51,25	58025 40,50 41,35	943554 8,29 78,82	4911183 18,64 75,74	527191 4,15 31,23	20339 10,87 50,05	9740 36,46	5468453 17,21 66,37	210738 19,81	5679191 17,21 61,06
Tanácsai és egyéb közösségi gazdaságok	ha ak/ha %	35411 18,41 0,75	33133 1,51 9,76	1731 25,22 1,84	3374 30,30 2,40	20972 8,33 1,75	94621 10,81 1,46	11412 3,67 10,6540	434 12,33	73 0,27	106540 10,05	171602 16,13	278142 2,99
Kisegítő gazdaságok	ha ak/ha %	79874 18,30 1,69	262000 2,54 77,23	17563 29,50 18,62	51032 36,04 36,36	17264 13,34 1,44	427733 11,02 6,60	5362 3,67 15,02	52 15,02	12 0,04	433159 10,93	124379 11,69	557538 5,99
Egyéni gazdaságok	ha ak/ha %	57485 17,71 1,22	25866 0,39 7,62	3485 28,39 3,70	7709 32,32 5,49	8548 10,51 0,71	103093 14,22 1,59	5282 3,26 0,31	129 9,45 0,32	3 0,01	108507 13,68	3271 0,31	111778 1,20
Egyéb gazdaságok	ha ak/ha %	845 19,47 0,02	1536 0,27 0,45	14 39,00 0,01	53 44,60 0,04	107 9,93 0,01	2555 8,15 0,10	38 6,58			2593 8,14 0,03	6239 0,59	8832 8,14 0,09
Összesen	ha ak/ha %	4712678 20,92 100,00	339317 2,33 100,00	94305 30,05 100,00	140345 38,72 100,00	1197256 8,24 100,00	6483901 18,13 100,00	1688156 4,25 100,00	40631 12,49 100,00	26713 100,00	8239401 106,634	9303035 15,25 100,00	

Megjegyzés: a termőterület rovataban az átlag korona kiszámítása a halastó nélkül. Az összesen rovataban pedig a halastó és a művelés alóli kivett terület nélkül történt.

Szövetkezeti használatban levő földek tulajdonjogi megoszlása
1968-1989 évek között

Év	Állam		Szövetkezet		Tagok és velük azonos jog- állású személyek	
	hektár	tulajdona %	hektár	%	hektár	%
1968	1 521 324	27,75	5 169	0,09	3 954 992	72,16
1969	1 067 581	19,23	1 365 201	24,60	3 117 921	56,17
1971	748 959	13,48	1 768 024	31,83	3 037 491	54,69
1975	247 484	4,42	2 502 917	44,66	2 854 470	50,92
1976	197 364	3,51	2 610 636	46,48	2 808 763	50,01
1977	190 267	3,38	2 692 361	47,86	2 742 527	48,76
1978	195 833	3,47	2 771 496	49,17	2 669 186	47,36
1979	196 932	3,48	2 848 861	50,40	2 606 544	46,12
1980	195 318	3,45	2 921 968	51,55	2 550 026	45,00
1981	204 139	3,60	2 997 442	52,78	2 477 176	43,62
1982	207 569	3,65	3 055 578	53,75	2 421 265	42,60
1983	214 466	3,77	3 120 114	54,88	2 350 589	41,35
1984	224 342	3,94	3 162 985	55,57	2 304 957	40,49
1985	226 432	3,98	3 227 281	56,68	2 240 015	39,34
1986	222 176	3,91	3 292 922	57,87	2 174 891	38,22
1987	224 556	3,95	3 344 186	58,77	2 121 403	37,28
1988	222 406	3,91	3 406 852	59,93	2 055 500	36,16
1989	216 146	3,81	3 471 311	61,12	1 991 734	35,07

Szövetkezeti szektorban levő nagyüzemek földterületének megoszlása

1989. május 31-én

Társadalmi szektor	Szántó	Kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Mezőgazdasági- lag művelt terület	Erdő	Nádas	Halastó	Termő- terület	Művelés alól ki- vett terület	Össze- sen
Mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös gazdaságai (1245 gazdaság)	3756911	11798	45503	44445	899762	4758419	507633	18302	7982	5292336	203850	5496186
	78851524	53822	1379730	1905779	7512555	89703410	2118247	203213		92024870	17,41	92024870
	20,99	4,56	30,32	42,88	8,35	18,85	4,17	11,10		17,41	164	4415
	3018	9	37	38	722	3822	408	15	6	4251	164	4415
Szövetkezetek mezőgazdasági társulásai (19 gazdaság)	457	4	105	339	349	1254	734	2		1990	275	2265
	10279		3356	11292	1286	26213	1721	42		27976	27976	27976
	22,49		31,96	33,31	3,68	20,90	2,34	21,00		14,06	14,06	14,06
	24		6	18	18	66	39			105	14	119
Mezőgazdasági szakszövetkezetek közös gazdaságai (63 gazdaság)	90207	233	2689	13215	42257	148601	18535	1905	96	169137	6196	175333
	976614	2228	64373	431621	293142	1767978	67675	15446		1851099	1851099	1851099
	10,83	9,56	23,94	32,66	6,94	11,90	3,65	8,11		10,95	10,95	10,95
	1432	4	43	210	670	2359	294	30	2	2685	98	2783
Halászati termelőszövetkezetek közös gazdaságai (12 gazdaság)	1468	11			1132	2611	121	130	1662	4524	385	4909
	29296			14	10279	39589	354	2334		42277	42277	42277
	19,96				9,08	15,16	2,93	17,95		14,77	14,77	14,77
	122	1			94	218	10	11	139	377	32	409
Egyéb népgazdasági ágak szövetkezeti (7 gazdaság)	181	5	32	26	54	298	168			466	32	498
	3517	107	991	1260	589	6464	781			7245	7245	7245
	19,43	21,40	30,97	48,46	10,91	21,69	4,65			15,55	15,55	15,55
	26	1	5	4	7	43	24			67	5	71
Szövetkezeti szektor összesen (1346 gazdaság)	3849224	12051	48329	58025	943554	4911183	527191	20339	9740	5468453	210738	5679191
	79871230	56157	1448450	2349966	7817851	91543654	2188778	221035		93953467	93953467	93953467
	20,75	4,66	29,97	40,50	8,29	18,64	4,15	10,87		17,21	17,21	17,21
	2859	8	35	43	701	3648	391	15	7	4062	156	4219

Megjegyzés: A művelési ágakra vonatkozó számok egymás alatt a területet, annak kataszteri tiszta jövedelmét, az egy ha-ra jutó átlagot és az egy gazdaságra jutó területet mutatják. A területet jövedelmét, az átlag korona kiszámítása a halastó nélkül, az összesen rovatban pedig a művelés alól kivett terület nélkül történt.

Szövetkezeti használatban levő földek tulajdonjogi megoszlása

1989. május 31-én

Tulajdoni csoportok elnevezése	Közös használatban levő földek		kat.tiszta jövedelem korona
	területe hektárban	%	
I. Termelőszövetkezeti használatban			
1. Állam tulajdona xx/	199 483	3,63	4 005 619
2. Szövetkezeti tulajdona xx/	3 400 434	61,87	
3. Tagok és velük azonos jogállású személyek tulajdona x/	1 896 269	34,50	35 991 186
Összesen	5 496 186	100,00	39 996 805
II. Egyéb szövetkezeti használatban			
1. Állam tulajdona xx/	14 040	7,67	129 028
2. Szövetkezeti tulajdona xx/	73 500	40,16	
3. Tagok és velük azonos jogállású személyek tulajdona x/	95 465	52,17	809 543
Összesen	183 005	100,00	938 571
III. Szövetkezeti használatban (I-II. együtt)			
1. Állam tulajdona xx/	213 523	3,76	4 134 647
2. Szövetkezeti tulajdona xx/	3 473 934	61,17	
3. Tagok és velük azonos jogállású személyek tulajdona x/	1 991 734	35,07	36 800 729
Mindösszesen	5 679 191	100,00	40 935 376

x/ A tagokkal azonos jogállású személyek: A taggal együttesül házastárs (élettárs), a tag özvegye, a földjáraadéokra jogosult idősebb személy, valamint a hasznélvezeti joggal rendelkező személy.

xx/ Tartalmazza az ideiglenesen használt területeket is.

"I. Termelőszövetkezeti használatban" alatt kimutatott adatok 1245 mezőgazdasági termelőszövetkezet közös használatában levő földek tulajdonjogi megoszlására vonatkoznak.

"II. Egyéb szövetkezeti használatban" alatt kimutatott adatok 19 szövetkezeti mezőgazdasági társulás, 63 mezőgazdasági szak-szövetkezet, 12 háziipari termelőszövetkezet és 7 egyéb szövetkezet (szakcsoport, stb.) közös használatában levő földek tulajdoni megoszlására vonatkoznak.

"III. Szövetkezeti használatban" alatti adatok az előző I-II. rész összegzését mutatják. A kataszteri tiszta jövedelmi adatok a szövetkezet által használt állami, illetve a tagok által bevitt földek eredeti (bevitelkori) atanykorona értékét mutatják.

Szövetkezetek^{x/} földtulajdon szerzése

Megnevezés	Mérték- egység	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Megszerzett földtulajdon	ha	75474	58136	64536	42871	64296	65641	51264	62666
Vásárlásra ^{xx/} fordított összeg	eft Ft/ha	128604 1704	123658 2127	115180 1785	109552 2555	117139 1822	119037 1813	111625 2177	168037 2681

x/ Mezőgazdasági termelőszövetkezetek, szakszövetkezetek, halászati termelőszövetkezetek és szövetkezetek társulásai együtt

xx/Vásárlásra és földterület megváltására kifizetett összeg

Mezőgazdasági szövetkezetek^{1/} földjáraadék fizetése

Megnevezés	Mérték- egység	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Kifizetett földjáraadék	Mt	603	620	602	990	1043	1189	1008	1014	1053
Földjáraadék fizetés alapjául szolgáló fölterület	ezer ha	2550	2477	2421	2351	2305	2240	2175	2121	2056
1 ha terület után fizetett földjáraadék	Ft	236	250	249	421	453	531	463	478	512

Forrás: KSH a mezőgazdasági vállalatok gazdálkodása 1980-1988 évi kötetei

1/ Mezőgazdasági termelőszövetkezetek, mezőgazdasági szakszövetkezetek, halászati termelőszövetkezetek és szövetkezetek mezőgazdasági társulásai

Tartós földhasználat 1979-1987 évek között

(évenként a május 31-i állapot)

Év	Termelési célú				Építési célú				Mindösszesen					
	állami tulajdon		szövetkezeti tulajdon		állami tulajdon		szövetkezeti tulajdon		összesen					
	ha	föld-részlet ^x	ha	föld-részlet ^x	ha	föld-részlet ^x	ha	föld-részlet ^x	ha	föld-részlet ^x				
1979	136	61	• 197	109	30	139	336							
1980	368	1694	830	543	2524	222	3391	36	235	258	3626	801	6150	
1981	724	4694	288	1413	1012	6107	383	6007	79	536	462	6543	1474	12650
1982	1212	8237	571	2669	1783	10906	912	13804	111	984	1023	14788	2806	25694
1983	1815	13320	754	3492	2569	16812	1735	23553	168	1377	1903	24930	4472	41742
1984	2493	18009	1040	4501	3533	22510	2883	36563	248	2144	3131	38707	6664	61217
1985	3133	24187	1292	6363	4425	30550	4127	52426	338	3017	4465	55443	8890	85993
1986	3698	28793	1572	7923	5270	36716	5337	67408	419	3663	5756	71071	11026	107787
1987	4315	34159	1709	8582	6024	42741	6389	80589	469	4131	6858	84720	12882	127461

Az idősoros táblázat a tartós földhasználat alakulását évente az előző évek adatainak figyelembevételével (göngyölitve) mutatja.

^x A tartós földhasználat intézményét az 1976. évi 33 tvr. 1977. január 1-ével vezette be. Külön adatgyűjtésre első ízben 1979-ben került sor, mely akkor még nem terjedt ki a földrészesletek (telkek) számanak alakulására.

Kisüzemi földhasználat
(1988. május 31.)

Megnevezés	Szántó	Kert	Gyümöl- csős	Szőlő	Gyep	Mezőgaz- dasági- lag mű- velt te- rület	Erdő	Nádás	Hajás- tó	Termő- terü- let	Művelés föld- alól ki- tett te- rület	Me.: (ha)
Mezőgazdasági termelőszövetkezetek háztáji gazdaságai	169410	61396	11502	26438	10879	279625	1787	99	-	281511	50921	332432
Gyűjtő mezőgazdasági szövetkezetek háztáji gazdaságai	7607	2564	974	10280	2712	24137	1175	1	-	25313	4114	29427
Mezőgazdasági szövetkezetek háztáji gazdaságai	177017	63960	12476	36718	13591	303762	2962	100	-	306824	55035	361859
Állami mezőgazdaság illetményföldje	28842	22	1700	1443	26	32033	-	-	-	32033	-	32033
Állami erdőgazdálkodás illetményföldje	1654	21	19	-	980	2674	52	-	-	2726	-	2726
Szövetkezeti mezőgazdaság illetményföldje	8809	56	57	123	11	9056	-	-	-	9056	-	9056
Gyűjtő illetményföld	495	-	-	203	-	698	-	-	-	698	-	698
Alkalmazásban állók/használatában lévő egyéb terület	159100	205611	14508	41215	58808	479242	4626	174	707	484749	67712	552461
Alkalmazásban állók kíségető gazdaságai	198900	205710	16284	42984	59825	523703	4678	174	707	529262	67712	596974
Egyéni gazdaságok**/	41955	31339	2520	7245	7121	90180	3069	102	3	93354	13481	106835
Kisüzemek együtt	417872	301009	31280	86947	80537	917645	10709	376	710	929440	136228	1065666

x/ bérbeadott, egyénileg hasznosított területtel együtt

**/ nem tartalmazza az állami és szövetkezeti alkalmazásban állók vagy nyugdíjasok területét

III.

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

c. fejezet függelékei

A gazdaságok nagyság-mutatói a közösségi országokban /1983/

Ország	Mezőgazdasági terület, ha	Fajlagos fedezeti érték (SDB), ^{1/} 1000 ECU ^{2/} gazdaság
Hollandia	14,5	43,3
Nagy-Britannia	64,5	33,3
Dánia	28,8	26,0
Belgium	13,6	20,5
Luxemburg	28,0	20,1
Franciaország	25,5	19,1
NSZK	15,5	15,1
Irország	22,8	7,3
Olaszország	5,6	6,1
Görögország	<u>4,1</u>	<u>3,5</u>
Közösségi átlag (10 tagország)	13,6	11,5

1/ Az SDB (Standarddeckungsbeitrag = "fajlagos fedezeti érték") a gazdaságok méretét kifejező értékmutató.
Standardizált módszerrel és szorzószámokkal számított fajlagos hozzáadott értékmutatók és a részletes termelési adatok alapján aggregált hozzáadott érték/gazdaság mutató.

2/ 1 ECU = 1,125 USD

Forrás: EUROSTAT

Az átlagos gazdaság-nagyság alakulása, 1960-1985

(1 gazdaságra jutó mezőgazdasági terület/ha)

Ország	1960	1970	1975	1980	1985
Nagy-Britannia index: 1960=100	32,0 100	56,8 178	64,3 201	68,7 215	69,4 217
Luxemburg index: 1960=100	13,4 100	19,6 146	23,6 176	27,7 207	31,5 235
Dánia index: 1960=100	15,7 100	20,7 132	22,6 144	25,0 159	31,0 197
Franciaország index: 1960=100	17,6 ^{1/} 100	21,0 119	24,3 138	25,8 147	29,2 166
Irország index: 1960=100	17,1 100	17,7 104	22,3 130	22,6 132	22,7 133
NSZK index: 1960=100	9,3 100	11,7 126	13,8 148	15,3 165	16,9 182
Hollandia index: 1960=100	9,2 ^{2/} 100	13,0 141	14,4 157	15,6 170	16,7 182
Belgium index: 1960=100	8,2 ^{2/} 100	11,6 141	13,8 168	15,4 188	16,7 204
Olaszország index: 1960=100	6,8 ^{3/} 100	7,5 110	7,5 110	8,0 ^{4/} 18	8,0 118
Görögország index: 1960=100	4,0 ^{3/} 100	4,3 ^{5/} 108	4,3 108	4,6 ^{6/} 115	5,7 143
Közösségi átlag (10 tagország) index: 1960=100	11,2 100	14,0 125	15,3 137	16,4 146	17,4 155
Spanyolország	15,3 ^{4/}	..
Portugália	8,9	..

1/1963 2/1959 3/ 1961 4/1982 5/1971 6/1981

Forrás: Stat. Jahrb. Ern. Landw. Fst. 1987.

A gazdaságok számának nagyságcsoportok szerinti megoszlása 1985-ben

(%)

Ország	1-5	5-10	10-20	20-50	50-	Összesen
	1 gazdaságra jutó mezőgazdasági terület (ha)					
Nagy-Britannia	12,3	12,4	15,6	26,2	33,5	100,0
Luxemburg	18,9	10,0	13,0	33,6	24,5	100,0
Dánia	2,0	16,9	26,4	39,3	15,4	100,0
Franciaország	18,6	12,5	19,8	32,6	16,5	100,0
Irország	16,0	15,8	29,0	30,4	8,9	100,0
NSZK	29,9	18,2	22,4	24,2	5,3	100,0
Hollandia	24,2	18,9	26,6	26,4	3,8	100,0
Belgium	27,8	18,5	25,4	23,2	5,2	100,0
Olaszország	67,3	16,8	8,9	4,9	2,1	100,0
Görögország	<u>69,6</u>	<u>19,7</u>	<u>7,5</u>	<u>2,6</u>	<u>0,6</u>	<u>100,0</u>
Közösségi átlag (10 tagország)	45,2	16,4	14,9	16,2	7,3	100,0
Spanyolország ^{1/}	55,7	18,0	12,0	8,7	5,6	100,0
Portugália ^{2/}	77,8	12,5	5,3	2,5	1,8	100,0

1/ 1982 2/ 1979/80

Forrás: Stat. Jahrb. Ern. Landw. Fst. 1987.
(EUROSTAT/BML)

A mezőgazdasági terület megoszlása a gazdaságok nagysága szerint

1985-ben

(%)

Ország	1-5	5-10	10-20	20-50	50-	Összesen
	1 gazdaságra jutó mezőgazdasági terület (ha)					
Nagy-Britannia	0,5	1,3	3,2	12,5	82,5	100,0
Luxemburg	1,7	2,3	6,1	37,1	52,8	100,0
Dánia	0,2	4,0	11,9	39,9	43,4	100,0
Franciaország	1,7	3,1	10,0	35,6	19,6	100,0
Irország	2,0	5,2	18,5	40,8	33,5	100,0
NSZK	4,6	7,8	19,3	43,7	24,5	100,0
Hollandia	3,8	8,3	23,1	47,1	17,7	100,0
Belgium	4,3	8,1	22,0	41,5	24,0	100,0
Olaszország	19,2	14,4	15,1	18,4	32,9	100,0
Görögország	<u>30,4</u>	<u>23,3</u>	<u>17,5</u>	<u>12,7</u>	<u>16,1</u>	<u>100,0</u>
Közösségi átlag (10 tagország)	6,2	6,6	12,2	29,9	24,9	100,0
Spanyolország ^{1/}	8,6	8,1	10,8	17,4	55,1	100,0
Portugália ^{2/}	18,7	9,7	7,9	8,4	55,3	100,0

1/ 1982

2/ 1979/80

Forrás: Stat. Jahrb. Ern. Landw. Fst. 1987.
(EUROSTAT/BML)

112. sz. függelék
(%)

Tehén,db/gaz- daság	Hollandia	Hollandia	Belgium	Luxemburg	Franciaország	Olaszország	NSZK	Nagy-Brit. szág	Irország	Dánia	Görögország	Közösség (10 ország)
1-9	16	26	17	29	75	44	9	40	18	96	47	
10-19	12	28	17	28	14	29	7	23	23	3	22	
20-29	15	19	17	20	5	15	10	14	19	1	13	
30-39	13	12	22	11	2	7	11	9	15	0	7	
40-49	11	7	13	6	1	3	11	6	10	0	4	
50-59	10	4	9	3	1	2	9	3	6	0	3	
60-99	18	4	9	2	1	1	25	5	7	0	4	
100-	4	0	0	0	1	0	18	1	1	0	1	
Sertés,db/gaz- daság												
1-9	6	24	53	71	92	49	26	54	10	87	68	
10-19	4	8	11	6	4	12	11	18	9	4	7	
20-49	9	15	16	7	2	15	14	13	19	3	8	
50-99	14	14	11	4	1	9	10	4	17	3	5	
100-199	19	14	5	4	0	7	10	3	15	2	4	
200-399	19	12	0	4	0	4	9	1	14	1	3	
400-999	21	10	0	4	0	3	11	3	12	1	3	
1000-	7	3	0	1	0	0	9	3	3	0	1	

Forrás: Landbouwcijfers 1988., LEI, Hága.

A nagygazdaságok részaránya az EGK-ban, 1984

(%)

Ország	100 ha mező- gazdasági területnél	80 ha ga- bona területnél	50 fejős tehénnél	400 ser- tésnél többet	5000 tojó tyúknál tartó	
	szám	nagyobb gazdaságok terület szám	szám	szám	gazdaságok szám	
Belgium	0,6	6,2	0,4	6,0	9,8	3,2
Dánia	2,5	15,1	1,8	14,4	13,0	1,4
NSZK	0,6	6,5	0,4	2,1	2,1	0,5
Görögország	0,1	0,2	0,1	0,3	0,4	0,03
Franciaország	3,2	19,3	2,2	3,9	2,8	0,4
Irország	1,6	11,6	0,6	7,8	5,0	0,3
Olaszország	0,5	23,3	0,4	2,1	0,7	0,2
Luxemburg	1,2	5,3	-	11,1	2,1	0,0
Hollandia	0,3	4,2	0,5	33,2	22,9	36,7
Nagy-Britannia	<u>14,5</u>	<u>64,2</u>	<u>14,8</u>	<u>47,3</u>	<u>17,8</u>	<u>3,8</u>
Közösség	1,6	25,0	1,2	6,3	3,0	0,4

(10 ország)

Forrás: Stat. Jahrb. Ern. Landw. Forst. 1987.

A gazdaságok számának megoszlása az EKG-ban, bérelt terület aránya szerint, 1975

(%)

Ország	0	0-25	25-50	50-75	75-100	100
	A bérelt terület részaránya a mezőgazdasági területben					
NSZK	42,2	22,8	17,2	9,1	4,1	4,6
Franciaország	44,8	11,0	11,3	9,5	9,7	13,7
Olaszország	80,0	2,4	3,7	2,7	1,7	9,5
Hollandia	42,7	11,5	11,6	8,6	7,2	18,4
Belgium	27,8	4,9	9,6	13,6	20,7	23,4
Luxemburg	27,5	24,0	24,0	14,8	6,6	3,1
Nagy-Britannia	46,9	10,0	7,3	5,7	6,1	24,0
Irország	91,4	4,0	3,1	1,2	0,3	0,0
Dánia	<u>75,6</u>	<u>10,1</u>	<u>8,0</u>	<u>3,1</u>	<u>0,6</u>	<u>2,6</u>
Közösségi átlag (9 ország)	62,7	8,4	8,1	5,8	4,6	10,4

Forrás: Yearb. Agric. Stat. 1975-1978.

EUROSTAT 1980.

A gazdaságok elaprózottsága

Ország	A gazdaságok nagysága, ha								A parcellák átlagos nagysága, ha
	-1 ha	1-2 ha	2-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	50-100 ha	100-200 ha	
Belgium 1970	1,4	2,2	3,9	6,3	8,5	10,8	10,4	11,1	1,7
NSZK 1971	2,8	4,3	6,7	9,6	11,7	11,4	9,2	9,8	1,6
Hollandia 1970	1,2	1,6	2,5	3,8	4,7	4,6	5,7	9,3	3,3
Görögország 1971	2,6	5,8	10,5	13,0	17,3	27,5	0,6
Portugália 1968	3,1	6,5	11,2	15,8	16,1	13,5	1,0

Forrás: FAO: 1970. World Census of Agriculture. Rome, 1981.

116.sz.függelék

Mezőgazdasági és erdőterületek változása az összes terület
százalékában

Megnevezés	Me.: %							
	1980-ban				1986-ban			
	Mező- gazda- sági	Szántó és ültetvény	Gyep	Erdő	Mező- gazda- sági	Szántó és ültetvény	Gyep	Erdő
terület				terület				
Belgium és Luxemburg	46,2	25,1	21,1	21,2	45,5	24,3	21,2	21,0
Dánia	67,4	61,5	5,9	11,4	65,4	60,6	4,8	11,4
Egyesült Királyság	77,3	28,7	48,6	8,6	74,1	28,7	45,4	9,4
Franciaország	57,3	34,0	23,3	26,7	56,9	34,7	22,2	26,7
Görögország	69,6	29,7	39,9	19,8	69,8	29,9	39,9	19,9
Hollandia	54,1	23,0	31,1	7,8	54,0	24,3	29,7	8,0
Irország	81,5	12,5	69,0	4,6	81,0	11,0	70,0	4,7
NSZK	49,3	30,2	19,1	29,4	48,3	30,0	18,3	29,5
Olaszország	58,3	41,3	17,0	21,1	56,9	40,5	16,4	22,3
Portugália	35,8	30,0	5,8	39,5	35,7	30,0	5,7	39,5
Spanyolország	61,9	40,6	21,3	30,9	60,9	40,5	20,4	30,9
EKG országok	60,4	34,6	25,8	24,0	59,3	34,6	24,7	24,2
Finnország	7,6	7,1	0,5	69,2	7,5	7,1	0,4	68,9
Norvégia	2,9	2,5	0,4	25,7	2,9	2,6	0,3	25,7
Svédország	8,2	6,6	1,6	58,7	7,9	6,6	1,3	58,7
Skandináv-országok	6,5	5,6	0,9	52,7	6,4	5,7	0,7	52,5
Ausztria	43,8	19,5	24,3	39,1	41,7	18,0	23,7	38,4
Svájc	48,9	9,9	39,0	25,5	48,9	10,0	38,9	25,5
USA	45,7	20,3	25,4	30,4	46,0	20,2	25,8	28,3
Kanada	7,3	4,5	2,8	32,7	7,8	4,6	3,2	35,3
Ausztrália	64,5	5,7	58,8	13,8	63,1	6,3	56,8	13,8
Magyarország	71,2	57,3	13,9	17,3	70,1	56,9	13,2	17,8
Világ összesen	34,6	10,9	23,7	30,7	35,0	11,0	24,0	30,5

Forrás: KSH Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 1989. 144. oldal adataiból
számítva.

117.sz. függelék

A földellátottság alakulása

Megnevezés	1980-ban				1986-ban			
	Mezőgaz- dasági	Szántó és ültetvény	Gyep	Erdő	Mezőgaz- dasági	Szántó és ültetvény	Gyep	Erdő
terület 1000 lakosra, ha								
Belgium és Luxemburg	123	67	56	56	120	64	56	55
Dánia	567	518	49	96	552	510	42	96
Egyesült Királyság	336	125	211	37	320	124	196	41
Franciaország	585	346	239	272	562	343	219	264
Görögország	953	407	546	271	924	396	528	263
Hollandia	143	82	61	21	138	62	76	20
Irország	1.684	258	1.426	95	1.608	219	1.389	93
NSZK	205	126	79	122	203	126	77	124
Olaszország	311	220	91	113	299	213	86	117
Portugália	338	283	55	373	322	270	52	356
Spanyolország	832	546	286	415	794	528	266	403
EKG országok	428	245	183	170	414	241	173	169
Finnszág	536	502	34	4.880	513	486	27	4.713
Norvégia	229	200	29	2.029	229	205	24	2.029
Svédország	446	358	88	3.193	423	354	69	3.143
Skandináv-országok	419	361	58	3.385	402	356	46	3.318
Ausztria	487	217	270	435	463	200	263	426
Svájc	320	65	255	167	311	63	248	162
USA	1.880	837	1.043	1.251	1.786	786	1.000	1.099
Kanada	3.037	1.880	1.157	13.604	3.027	1.798	1.229	13.699
Ausztrália	33.717	3.001	30.716	7.214	30.391	3.039	27.352	6.647
Magyarország	619	498	121	150	614	498	116	156
Világ összesen	1.050	330	720	932	953	299	654	830

Forrás: KSH Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 1989. 17. és 144. oldal adatai alapján számítva.

118.sz. függelék

Az aktív keresők aránya /százalék/
a mezőgazdaságban

Ország	1970.	1975.	1980.	1985.	1987.
Belgium-Luxemburg	4,9	3,9	2,9	2,3	2,5 ^{x/}
Dánia	11,2	9,2	7,3	5,9	5,7
Egyesült Királyság	2,8	2,7	2,6	2,3	2,1
Franciaország	13,6	11,1	8,6	6,7	6,7
Görögország	42,2	36,6	30,9	27,4	26,5 ^{x/}
Hollandia	6,8	6,2	5,5	4,5	4,5
Irország	26,3	22,4	18,6	15,8	13,2 ^{x/}
NSZK	7,5	6,6	5,8	4,5	4,8
Olaszország	18,8	15,4	12,0	9,2	9,1
Portugália	31,8	28,1	25,8	20,2	20,6
Spanyolország	26,0	21,5	17,1	13,6	13,8
Finnország	19,6	15,8	12,0	9,9	10,2
Norvégia	11,8	10,0	8,3	6,7	6,8 ^{x/}
Svédország	8,3	6,9	5,7	4,7	3,9
Ausztria	14,8	11,9	9,0	7,1	8,4
Svájc	7,8	7,0	6,2	5,1	6,4
Magyarország	20,5	16,5	15,1	13,4	18,8

x/ 1986. évi adat.

Forrás: KSH Statisztikai Évkönyv, 1988. 341. oldal
KSH Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 1989. 49. oldal.
Inter-Country Comparisons of Agricultural Production
Aggregates /FAO Statistics Division, Rome, July 1985./

119.sz. függelék

A bruttó hazai termék /GDP/ forrása
/folyó árak alapján/

Ország	Me.: %	
	Mezőgazdaság és erdőgazdálkodás	
	1980.	1986.
EGK országai		
Belgium és Luxemburg	2,1	2,5
Dánia	4,8	5,0
Egyesült Királyság	1,8	1,8
Franciaország	4,1	3,7
Görögország	15,8	16,6
Hollandia	3,5	4,2
Irország	10,6	10,2
NSZK	2,1	1,8
Olaszország	5,7	5,0
Portugália	10,3	23,1
Spanyolország	7,1	6,1
Finnország	8,7	6,7
Norvégia	3,8	3,2
Svédország	3,2	3,0
Ausztria	4,5	3,3
USA	2,6	2,1 ^{x/}
Kanada	3,8	3,3 ^{xx/}
Ausztrália	5,5	4,0 ^{x/}
Magyarország	19,1	18,3

x/ 1985. évi adat.

xx/ 1984. évi adat

Forrás: KSH Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 1989. 69. oldal.
European Documentation 1990.

120.sz. függelék

Mezőgazdasági termelés indexe

Országok	1965.	1970.	1975.	1979.	1980.	1985.	1987.
	1952- 1956= 100	1961- 1965= 100	1969- 1971= 100	1969- 1971= 100	1979-1981 = 100		
Ausztria	124	110	109	112	103	109	106
Belgium /1975-től Luxemburg nélkül/	117	119	104	113	97	106	111
Franciaország	138	117	108	120	101	108	110
Hollandia	141	128	123	134	96	109	116
NSZK	124	118	102	113	101	108	108
Olaszország	138	120	108	112	102	102	103
Dánia	142	95	100	115	99	123	116
Írország	109	111	105
Anglia	143	114	106	118	102	110	108
Görögország	..	130	126	127	104	114	100
Portugália	..	110	99	81	98	107	110
Spanyolország	128	123	125	133	107	110	125
Finnország	103	113	94
Norvégia	..	102	105	121	100	107	113
Svédország	..	104	109	120	99	108	96
USA	120	109	113	126	95	107	98
Kanada	..	107	107	118	99	113	117
Ausztrália	..	120	115	130	93	110	109
Magyarország	137	116	120	130	101	104	105

Forrás: Nemzetközi adatok a mezőgazdaságról. Agroinform, 1969. 14. oldal. KSH Nemzetközi Statisztikai Évkönyv 1974. 160. oldal - 1981. 161. oldal - 1988. 139. oldal.

Az adatok - Magyarország kivételével - nem tartalmazzák a vetőmagként és a takarmányozásra felhasznált termékeket.

121.sz. függelék

Egy főre jutó termelés a fontosabb mezőgazdasági
termékekből, kg

Megnevezés	1970.	1975.	1979.	1987.
GABONATERMELÉS				
EGK-országok	363	381	440	480
USA	917	1.168	1.357	1.143
Kanada	1.358	1.632	1.536	1.997
Ausztrália	1.032	1.290	1.616	1.201
Magyarország	739	1.161	1.132	1.335
HUSTERMELÉS				
EGK-országok	68	73	80	87
USA	111	109	117	111
Kanada	96	93	100	101
Ausztrália	176	178	206	172
Magyarország	89	121	126	156
TEJTERMELÉS				
EGK-országok	385	386	421	380
USA ^{x/}	260	246	254	265
Kanada ^{x/}	390	341	300	312
Ausztrália ^{x/}	600	486	403	390
Magyarország	167	174	174	267
TYUKTOJÁS-TERMELÉS				
EGK-országok	256	261	270	270
USA	366	321	333	304
Kanada	285	241	243	202
Ausztrália	266	258	245	206
Magyarország	317	380	441	398

x/ Tehéntej.

Forrás: KSH Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 1981. 168. oldal,
223. oldal, 226. oldal, 229. oldal.
KSH Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 1988. 187. oldal,
205. oldal.

Az alapvető közgazdasági mutatók
változása az EGK 10 országában

1975 = 100 %

Évek	Támogatás a FEOGA garan- ciális alap- jából	Bruttó termelés piaci áron	Halmazat- lan termelési érték	Mezőgazda- sági alkal- mazottak	1 főre jutó végso mező- gazdasági termelés	Nettó hozzá- adott érték a termelők költségein	Évi munka- egység
1975.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1976.	112,1	104,9	99,7	97,5	102,3	99,3	100,6
1977.	126,2	107,3	103,3	94,4	109,4	95,4	99,6
1978.	148,5	110,7	108,4	92,3	117,4	95,5	100,9
1979.	165,9	114,5	112,6	89,9	125,3	92,2	99,5
1980.	164,4	116,0	114,6	87,4	131,1	83,9	92,5
1981.	146,4	116,2	114,7	85,1	134,8	84,7	96,6
1982.	151,3	117,1	120,7	81,4	148,3	91,4	107,6
1983.	181,9	119,0	120,7	81,1	148,8	87,0	102,6
1984.	198,4	121,9	124,0	79,1	156,8	88,1	106,0
1985.	206,6	124,8	123,3	77,0	160,1	82,4	101,3
1986.	222,2	128,0	126,0	75,5	166,9	82,0	102,8
1987.	220,1	131,1	126,4	73,2	169,9	77,9	100,7
1988.	246,5	135,6	127,5	71,0	179,6	78,6	100,4

Forrás: Direction générale Information, Communication, Culture
Information agricole, 2/98.

123.sz. függelék

Relatív helyzetünk alakulása a legmagasabb és a legalacsonyabb komplex hatékonyságu három országhoz képest

Mutatószám	Magyarország adata az				Az 1981/85. évi átlagos adat az 1971/75. évi átlagos adat %-ában		
	első három x/		utolsó három xx/		az az		Magyarország
	ország átlagos adatának %-ában				első három országban	utolsó három országban	
	1971-1975	1981-1985	1971-1975	1981-1985			
100 ha mezőgazdasági területre jutó állatállomány /számosállatban/	27	25	183	186	122	113	114
Állati termékek termelése egy ha mezőgazdasági területre /gabonaegységben/	23	23	252	255	137	137	138
Összes mezőgazdasági és élelmiszeripari termék termelése egy ha mezőgazdasági területre /gabonaegységben/	40	42	284	312	133	124	137
Összes mezőgazdasági termék termelése egy mezőgazdasági aktív keresőre /gabonaegységben/	27	30	252	285	167	162	184

x/ Hollandia, Belgium-Luxemburg, Dánia.

xx/ Görögország, Spanyolország, Portugália.

Forrás: A magyar mezőgazdaság hatékonysága nemzetközi összehasonlításban. KSH, 1988.

1985. évi földárak az USA néhány államában

	dollár/ha	Ft/ha
New Jersey	7663	383.993
Kalifornia	3752	188.013
Florida	3320	166.365
Illinois	2737	137.151
Iowa	2313	115.904
Texas	1417	71.006
Új Mexikó	354	17.739

Forrás: 1985 Agricultural Chartbook. USDA Agr. Handbook no. 652. Washington, D.C. 1985 Dec. 92 p.

1985. évi átlagos földárak Európában

	nemzeti valuta	földár	népsűrűség
	/ha	Ft/ha	fő/km ²
1. NSZK	38.600 DM	661.125	239
2. Hollandia	39.400 Hft	598.364	355
3. Belgium	549.000 Bfr	455.505	324
4. Anglia és Wales	4.779 Font	319.835	231
.....			
5. Dánia	50.000 Dkr	232.960	119
6. Franciaország	20.400 Ffr	114.468	101
7. Olaszország	422.000 Lira	111.070	190

Forrás: Grillenzoni, M. - Maunder, A.H.: The Farmland Market in the European Economic Community. 5-th EAAE Congress, Balatonszéplak 1987. Working Group Papers 83, 16-27 pp.

A fontosabb szövetségi, tartományi és helyi adók megoszlása
az NSZK-ban, 1981.

	Szövetségi	Tartományi	Helyi	Összesen
			%	
1. Többcsatornás adók:				
Jövedelem- és béradó	42,5	42,5	15,0	100,0
Forgalmi adó (import- forgalmi adóval együtt)	67,5	32,5	-	100,0
Vállalati adó	50,0	50,0	-	100,0
Az üzleti tevékenység adója	13,3	13,3	73,4	100,0
2. Fontosabb szövetségi adók: Ásványolaj-adó, dohányadó, vámok, égetettszesz-adó, biztosítási adó, kávéadó				
3. Fontosabb tartományi adók: Gépjárműadó, vagyonadó, örökösödési adó, söradó, ingatlanszerzési adó (részben)				
4. Fontosabb helyi adók: Az üzleti tevékenység adója, "A" földadó, "B" földadó, ingatlanszer- zési adó (részben)				

Forrás: BMF, Finanzbericht, 1981.

Az összes adóbevétel alakulása az NSZK-ban, 1980

Megnevezés	Az adóbevétel		
	összege, millió DM	megoszlása, %	változása 1970=100
Jövedelem és béradó	152 530	41,8	287
Forgalmi adó (importforgalmi adóval együtt)	93 448	25,6	245
Az üzleti tevékenység adója	27 090	7,4	253
Ásványolaj-adó	21 351	5,8	185
Vállalati adó	21 323	5,8	245
Dohányadó	11 288	3,1	173
Géjárműadó	6 585	1,8	172
"B" földadó	5 381	1,5	241
Vagyonadó	4 664	1,3	162
Vámok	4 603	1,3	160
Egyéb adók	16 728	4,6	123
Adók összesen	364 991	100,0	237

Forrás: Bundesfinanzministerium, Finanzbericht 1982.

128.sz. függelék

A vagyonadó alakulása 1979 és 1983 között Dániában

Megnevezés	1979	1983	1983/1979, %
<u>Összeg</u> (millió dán korona)			
Földadó	4340	4410 (43,0)	101,6
Szolgáltatási adó	650	750 (7,3)	115,4
A bérjövdelem jövdelemadója	<u>4200</u>	<u>5100</u> (49,7)	121,3
Összesen	9190	10260 (100,0)	111,6
<u>Az összes adó</u> <u>%-ban</u>			
Földadó	2,8	1,8	
Szolgáltatási adó	0,4	0,3	
A bérjövdelem jövdelemadója	<u>2,7</u>	<u>2,1</u>	
Összesen	5,9	4,3	
<u>A GDP %-ában</u>			
Földadó	1,3	0,9	
Szolgáltatási adó	0,2	0,1	
A bérjövdelem jövdelemadója	<u>1,2</u>	<u>1,0</u>	
Összesen	2,7	2,0	

Forrás: Danmarks Statistik, "Skatter og afgifter-oversigt 1983."
Copenhagen 1983.

Az adók központi és helyi költségvetés közötti
megoszlása Dániában 1982

Megnevezés	Központi költségvetés	Megyék	Helyi hatóságok	Összesen
Az adókirovő intéz- mények száma	1	14	277	-
Az adóbevétel meg- oszlása (%)	36	13	51	100
<u>Adók és vámok (%)</u>				
Személyijövedelem- adó	26	7	20	53
Vállalati adó	2	-	1	3
Vagyonadó	-	1	2	3
Általános forgalmi adó	22	-	-	22
Speciális javak adója	12	-	-	12
Egyéb vagyonadó, örö- kösödési és ajándéko- zási adó	1	-	-	1
Társadalombiztosítási hozzájárulások	3	-	-	3
Egyéb adók és vámok	3	-	-	3
Összesen	69	8	23	100

Forrás: Danmarks Statistik, "Skatter og afgifter-oversigt 1983."
Copenhagen 1983.

Az adófelteknek az Összes adóbevételeen belüli megoszlása az OECD-országokban 1973, 1982

Országok	Személyi jövedelem- és nyereségadó		Egyéb jövedelem- és nyereségadó		Társadalombiztosítási hozzájárulások		Vegyondadó		Altközműfor-galmi adók*		Behozatali vám		Speciális ter-gepek és szol-gáltatások adó-ja**		Adók Összesen		
	1973	1982	1973	1982	1973	1982	1973	1982	1973	1982	1973	1982	1973	1982	1973	1982	
Dánia	53,3	53,2	3,2	2,6	2,0	2,8	6,1	4,5	18,1	22,4	1,3	0,6	16,0	13,9	100,0	100,0	
Finnország	44,6	44,8	4,5	4,5	8,0	8,4	2,3	2,4	19,6	19,6	2,4	1,2	18,6	19,1	100,0	100,0	
Norvégia	31,0	25,2	2,2	16,5	25,0	21,5	2,2	1,7	20,8	18,0	1,2	0,5	17,6	16,6	100,0	100,0	
Svédország	44,7	40,8	4,3	3,3	15,7	27,9	1,2	1,0	14,4	13,2	2,1	1,2	17,6	12,6	100,0	100,0	
Belgium	27,4	36,3	8,2	6,2	31,6	29,8	2,9	1,7	17,9	16,7	1,8	1,8	10,2	7,5	100,0	100,0	
Franciaország	11,2	12,9	6,0	5,2	37,6	43,1	4,0	3,7	24,3	21,2	0,2	0,2	16,7	13,4	100,0	100,0	
Hollandia	27,4	23,9	6,8	6,8	36,8	41,6	3,0	3,6	15,2	15,0	1,8	1,2	9,0	7,9	100,0	100,0	
Olaszország	12,2	24,3	7,1	7,6	41,1	47,2	4,8	3,0	16,8	14,0	1,5	0,7	16,5	3,2	100,0	100,0	
Luxemburg	26,2	27,8	17,1	15,4	27,3	28,0	6,7	5,8	11,9	12,4	-	-	10,8	10,6	100,0	100,0	
NSZK	30,5	28,9	5,3	5,1	31,6	36,2	3,9	3,3	14,9	16,4	1,2	1,0	12,6	9,1	100,0	100,0	
Izrország	23,5	29,8	5,6	4,7	9,6	15,0	11,7	3,7	16,3	19,4	16,5	1,3	16,8	26,1	100,0	100,0	
Egyesült Királyság	32,3	28,4	8,6	9,6	17,0	16,9	13,6	12,7	7,1	13,4	1,9	1,3	19,5	17,7	100,0	100,0	
Görögország	-	-	14,0	3,6	5,1	27,2	32,4	9,8	4,8	19,4	27,1	7,5	3,3	22,8	13,3	100,0	100,0
Portugália	-	-	21,0	22,9	29,2	28,5	5,0	1,5	10,6	14,9	12,7	4,9	21,5	27,3	100,0	100,0	
Spanyolország	11,9	20,8	8,0	5,1	42,0	46,5	6,6	4,0	18,0	12,4	5,0	2,6	8,5	8,6	100,0	100,0	
Svájc	33,6	35,8	7,5	6,2	27,5	31,0	8,0	7,5	8,4	9,3	3,8	1,6	11,2	8,6	100,0	100,0	
Ausztria	22,8	23,6	3,5	2,9	25,8	31,9	2,9	2,6	19,9	20,1	3,7	1,1	21,4	17,8	100,0	100,0	
Kanada	32,9	35,0	12,8	8,8	9,0	11,3	10,4	9,0	16,1	11,1	3,4	2,2	15,4	22,6	100,0	100,0	
U.S.A.	33,2	37,8	11,4	7,0	21,9	27,7	14,3	10,1	6,3	6,5	0,9	1,0	12,0	9,9	100,0	100,0	
Japán	25,9	25,3	25,9	19,7	21,7	30,4	8,3	8,9	-	-	2,3	1,1	15,9	14,6	100,0	100,0	
Ausztrália	40,5	45,3	14,8	9,9	-	-	10,3	7,9	7,1	6,9	4,4	4,0	22,9	26,0	100,0	100,0	
Új-zéland	50,7	60,7	15,3	8,4	-	-	8,5	7,2	8,0	11,3	4,6	3,2	12,9	9,2	100,0	100,0	

*/ Vállalati jövedelem-adó és egyéb adó

**/ A hozzáadottértékadó-rendszert működtető országokban: TVA
xxx/ Fogyasztási adó (alkohol, cigaretta, kávé stb.)

Forrás: OECD; Revenue Statistics of OECD Member Countries 1965-1983. Paris, 1984.

A helyi adóknak az összes adókon és vámokon belüli megoszlása a fejlett tőkésországokban, 1982 (%)

Kanada	47	Luxemburg	11
Svájc	40	Nagy-Britannia	11
Svédország	32	Spanyolország	9
NSZK	31	Portugália	7
Dánia	31	Új-Zéland	7
USA	29	Franciaország	7
Finnország	27	Belgium	5
Japán	26	Hollandia	3
Ausztria	21	Írország	2
Ausztrália	19	Olaszország	1
Norvégia	19		

Forrás: Muller, A.: Who pays the property tax in Denmark? And the role of the valuation system for equity and fairness. The Seventh International Symposium on the property tax. International Association of Assessing Officers. Lincoln Institute of Land Policy. Vienna, May 1984

A mezőgazdaság(i termelők) aktívastuktúrája, 1984

Ország	(százalék)					
	Föld	Épületek	Felszerelés és alatállomány	Készletek	Egyéb (pénzügyi aktívák)	Összesen
Ausztria	9,9	50,3	6,7	12,1	21,0	100,0
Belgium	64,6	8,6	15,3	5,0	6,5	100,0
Egyesült Királyság	73,5	-	-	26,5	-	100,0
Finnország	51,7	22,6	15,0	-	10,7	100,0
Franciaország	37,8	26,0	14,8	10,2	11,2	100,0
Hollandia	49,6	39,2	8,8	-	2,4	100,0
Írország	68,5	13,7	16,4	-	1,4	100,0
Német Szövetségi Köztársaság	46,5	15,9	13,8	11,9	11,9	100,0
Norvégia	16,4	55,8	16,4	-	11,4	100,0
Spanyolország	81,8	7,9	6,7	3,6	-	100,0
Svájc	15,7	45,2	15,4	9,3	14,4	100,0
Svédország	51,3	37,3	-	-	11,4	100,0

Forrás: CICA - Információk, 1986/12. Budapest, 1987.

133.sz. függelék

A mezőgazdaság(i termelők) passzívstruktúrája, 1984

Ország	Saját vagyon	Külső tőke	Kölcsön- tőke	Kölcsöntőkéből		Egyéb passzív- vák	Összesen
				hosszú és középle- jélatú bankhitel	rövid lejá- ratú		
Ausztria	90,5	-	9,5	6,6	1,3	1,6	100,0
Belgium	41,8	46,7	11,5	-	-	-	100,0
Egyesült Királyság	87,1	-	12,9	9,4	-	3,5	100,0
Finnország	75,0	-	25,0	-	-	-	100,0
Franciaország	58,1	23,7	18,2	-	-	-	100,0
Hollandia	56,8	22,7	20,5	15,4	0,4	4,7	100,0
Írország	88,2	-	11,8	9,4	-	2,4	100,0
Német Szövetségi Köztársaság	77,8	-	22,2	16,0	4,2	2,0	100,0
Norvégia	70,7	-	29,3	22,6	6,7	-	100,0
Spanyolország	92,7	-	7,3	1,0	4,2	-	100,0
Svájc	51,6	-	48,4	36,3	0,9	-	100,0
Svédország	58,1	-	41,9	13,7	10,5	17,7	100,0
12 ország átlaga	70,7	31,0	21,5	14,5	4,0	5,3	-

Forrás: CICA-Információk, 1986/12. Budapest, 1987.

Földár, hozam, adósság 12 európai országban, 1984

Ország	Földár	(ECU/ha)	
		Bruttó hozam	Adósság
NSZK	17 097	1 029	1 785
Ausztria	-	2 489	1 118
Belgium	9 441	1 597	1 584
Dánia	4 910	1 186	3 733
Spanyolország	-	261	181
Finnország	989	5 670	2 330
Franciaország	3 020	699	379
Irország	4 160	380	335
Olaszország	3 011	933	179
Norvégia	1 030	3 095	2 384
Hollandia	12 563	3 329	5 192
Portugália	-	466	173
Anglia	6 871	491	1 231
Svédország	1 382	1 353	2 411

Forrás: CICA-Információk, 1986/12. Budapest, 1987.

135.sz. függelék

A gabonatermelés összes támogatásának
megoszlási arányai az USA-ban, %

Megnevezés	1981-	1984-	1986-	1987-
	1982.	1985.	1987.	1988.
	é v e k b e n			
Buzánál				
a/ költségterítés	53	89	87	80
- ebből valószínűsít- hetően a kedvezőt- len adottság utáni támogatás	0	19	11	16
b/ tartalék tárolásáért	18	11	3	2
Kukoricánál				
a/ költségterítés	0	96	73	93
- ebből valószínűsít- hetően a kedvezőt- len adottság utáni támogatás	0	27	12	17
b/ tartalék tárolásáért	80	4	4	7

Forrás: US Grain Policies and the World Market 1989.

EKG: a három, ún. szociális-szerkezeti irányelv keretében
kialakított program eredményei, 1972-1985^{x/}

- Jávahagyott farmfejlesztési terv:	195 158
- A marha- és a juhhústermelésre való átállásért támogatott farmerek száma:	24 184
- Könyvelési támogatást kapott farmerek száma:	245 624
- A támogatást kapott termelői csoportok száma:	15 684
- A földújraparcellázási és öntözési projektek száma:	592
- Nyugdíjbavonulási támogatást kapott farmerek száma:	6 112
- A kiképzett és nyilvántartásba vett szakta- nácsadók száma:	1 415
- Az átfogó mezőgazdasági oktatási tanfolyamot végzett farmerek száma:	465 520

Forrás: Fennell, R.: Socio-structural initiatives under the CAP In: Resource adjustment and European agriculture. Working group A6 papers. 5th European Congress of Agricultural Economists. Balatonszéplak, 1987.

^{x/} Némelyik szám önmagában óriásinak látszik ugyan, de ha figyelembe vesszük az évek és a(z egyre bővülő) tagországok számát, módosítanunk kell a megítélést.

A farmok száma és átlagos mérete

Év	A f a r m o k			A farmok számának változása		Évi átlagos változás %
	száma, 1000 db	földterülete millió ha	átlagos területe ha	Időszak	1000 db	
1910	6406.2	356,8	56	---	---	---
1920	6517.5	389,2	60	1910-20	111,3	1,7
1930	6545.6	402,0	61	1920-30	28,1	0,4
1940	6349.8	432,4	68	1930-40	-195,8	-3,0
1950	5647.8	488,0	86	1940-50	-702,0	-11,1
1960	3962.5	477,3	121	1950-60	-1685,3	-29,8
1970	2949.1	447,6	152	1960-70	-1013,4	-25,6
1980	2439.5	421,8	173	1970-80	-509,6	-17,3
1989	2172.9	402,5	185	1980-89	-266,6	-10,9

Forrás: A Look at Farmers Leaving Farming. Agricultural Outlook.
USDA, 1989. October.

A különböző méretű farmok jellemzői

Megnevezés	Családi farmnál kisebb	Kisméretű családi farm	Családi farm	Családi farmnál nagyobb
<u>Árbevétel, \$</u>				
1982	< 10000	10000	40000	> 200000
1960	< 2500	39900	199999	> 40000
		2500	10000	
		9999	39999	
<u>A farmok aránya, %</u>				
1982	49	23	23	4
1960	46	32	19	3
<u>Termelésből való részesedése, %</u>				
1982	3	9	39	49
1960	5	22	42	33
<u>Becsült terület, ha x/</u>				
1982	< 10	10-40	40-256	> 256
1960	< 10,1	11-70	70-280	> 280
<u>Becsült munkaerőigény, munkahét xx/</u>				
1982	< 5	5-20	20-100	> 100
1960	< 9	9-36	36-144	> 144
<u>Termelési költség aránya az árbevételhez</u>				
1982	2.35	1.20	0.96	0.76
1960	.84	.71	.74	.75
<u>Egy farmra jutó nettó jövedelem, \$</u>				
1982	-737	-121	10100	169402
1960	806	2594	6030	17274
<u>Jövedelem külső forrásból, \$</u>				
1982	19894	25092	10746	16696
1960	2732	1706	1390	2177
<u>Eszköz, \$</u>				
1982	134493	313371	791174	337491
1960	18600	40000	105000	260000

y A csoport árbevételéből visszaszámolt becsült kukorica-terület feltételezve az akkori hozamot és árakat: 1982= 272 bu/ha, á=2,10 \$; 1960= 135 bu/ha á 1,05 \$.

xx/ Becsült munkaerőigény, amely az x/ lágjegyzetben leírt kukorica-terület növeléséhez szükséges, az akkor szokásos technológiát feltételezve.

Forrás: Harrington, D.- Manchester, A.C: Profile of the US Farm Sector. Agricultural - Food Policy Review: Commodity Program Perspectives. USDA, 1985.

VI.
A FÖLDTULAJDON ÉS FÖLDHASZNOSÍTÁS
JÖVŐBENI FORMÁI
c. fejezet függelékei

A vizsgálatba vont magánvállalkozók
térbeli elrendeződése

A vizsgált fő- és mellékfoglalkozású
termelők megoszlása

		A termelők saját termelési mértékétől függően az árnyék az összesről (%)			Összesen
		50 alatt	51-99 között	100	
Az éves bruttó termelés kategóriái /ezer Ft/	100 alatt	29	23	18	70
	101-1000 között	2	12	20	34
	1001 felett	—	6	14	20
Mindösszesen		31	41	52	124

A családok saját termelésű mezőgazdasági bevételeinek aránya
és néhány fontosabb átlagadat

	A családok saját termelésű mezőgazdasági bevételeinek aránya /%/		
	50 alatt	51-99 között	100
A családok száma	31	41	52
aránya /%/	25,0	33,1	41,9
Éves átlagos bruttó termelés /ezer Ft/	219	562	912
Éves átlagos árbevétel /ezer Ft/	171	470	829
A családi önfogyasztás /ezer Ft/	48	92	83
Földdel rendelkezők száma:	24	32	41
Egy gazdálkodó saját és bérelt területe /ha/	1,4	4,7	4,3
Ebből: saját /ha/	0,8	0,9	1,2
bérelt /ha/	0,6	3,8	3,1
Egy gazdálkodóra jutó besegető családtagok száma	1,3	1,6	2,0
Átlagos napi munkaóra teljesítésük	3,4	3,8	4,8
Egy gazdálkodóra jutó idő- szaki dolgozók száma	1,6	1,4	1,9
Átlagos munkanap teljesítésük	11,0	16,3	17,1
Állandó alkalmazottak száma	-	1	4
Egy marhatartó gazdaságban az állatállomány /db/	10	13	20
Egy sertéstartó gazdaságban az állatállomány /db/	22	52	91

A magángazdálkodást folytató családok termelésének
nagysága és átlagai

	Az éves bruttó termelés /ezer Ft/		
	500 alatt	501-1000 között	1001 felett
A családok száma	70	34	20
aránya /%/	56,5	27,4	16,1
Éves átlagos bruttó termelés /ezer Ft/	272	704	1715
Éves átlagos árbevétel /ezer Ft/	217	600	1603
A családi önfogyasztás /ezer Ft/	55	104	112
Földdel rendelkezők száma	57	27	13
Egy gazdálkodó saját és bérelt területe /ha/	2,8	4,7	4,8
Ebből: saját /ha/	1,0	1,4	0,5
bérelt /ha/	1,8	3,3	4,3
Egy gazdálkodóra jutó besegítő családtagok száma	1,5	2,3	1,5
Átlagos napi munkaóra teljesítésük	3,8	3,9	6,4
Egy gazdálkodóra jutó időszaki dolgozók száma	1,2	1,5	3,8
Átlagos munkanap teljesítésük	11,4	25,0	13,3
Állandó alkalmazottak száma	-	-	5,0
Egy marhatartó gazdaságban az állatállomány /db/	9	15	40
Egy sertéstartó gazdaságban az állatállomány /db/	18	81	161

143.sz. függelék

A fő- és mellékfoglalkozású családi gazdaságok árbevételeinek
aránya a bruttó termelés értékéből Magyarországon

/1989./

/M.e.: %/

		A családok saját termelésű mezőgazdasági bevételeinek arányai az összesenből /%/			Átlagosan
		50 alatt	51-99 között	100	
A éves bruttó termelés cso- portjai/ezert/ ezer Ft/	500 alatt	77,2	80,0	82,0	79,2
	501-1000 között	80,0	79,5	88,9	85,2
	1001 fölött	-	91,0	94,2	93,5
Átlagosan:		78,1	83,6	90,9	87,5

144.sz. függelék

A fő- és mellékfoglalkozású családi gazdaságok

önfogyasztásának alakulása

/1989./

/M.e.: ezer Ft/

		A családok saját termelésű mezőgazdasági bevételeinek arányai az összesenből /%/			Átlagosan
		50 alatt	51-99 között	100	
Az éves brut- tó termelés csoportjai /ezer Ft/	500 alatt	41	60	82	57
	501-1000 között	150	138	83	107
	1001 fölött	-	146	108	118
Átlagosan:		48	92	83	78

145.sz. függelék

Ahány állami gazdaság, annyi előzmény

/1/ Egyházi birtokokból létrejött tisztántuli 9.000 hektárt meghaladó területű gazdaság földterületének eredet szerinti megoszlása a következő:

egyházi birtokok	96,4 %
elhagyott földek	2,2 %
paraszti gazdaságok	<u>1,4 %</u>
	100,0 %

Az állami földtulajdon ez esetben csak akkor kerülhet új helyzetbe, ha az egyházi földek részbeni vagy egészbeni visszaadására sor kerülne. A helyi, falusi földigény - amire a vizsgálatkor még nem volt érdeklődés - néhány száz hektárral kielégíthető.

/2/ Paraszti birtokokból formálódott 12.000 hektárt meghaladó délkelet-alföldi gazdaság területe teljes egészében paraszti birtokokból, ugynevezett "kulák" gazdaságokból és nagyobb 1-300 kataszteri holdas /57-173 ha/ középbirtokokból tevődött össze.

A gazdaság vezetőinek véleménye szerint - néhány konkrét földigényre építve - maximum 1.000 hektár területtel kielégíthető majd a jelentkezők földigénye. Ez még nem veszélyeztetné az évi 100 millió forintos nyereséget, a 800 dolgozó megélhetését és a nagy állatállomány megtartását. A privatizáció mellett 1.000 hektár dolgozói földtulajdonra és 200 hektár tartós bérletre is számítanak.

/3/ Hitbizományból és kisebb részben másokból létrejött nyugat-dunántuli 3.000 hektárt meghaladó állami gazdaság földterülete az alábbi tulajdonokból tevődött össze:

hitbizomány	60,5 %
egyházi birtok	6,1 %
részvénytársaság	7,6 %
elhagyott földek	10,6 %
paraszti gazdaságok	<u>15,2 %</u>
	100,0 %

Egyenlőre földigénylő nem jelentkezett a gazdaságnál, de az adatokból láthatóan, ez maximum 300-400 hektárt tehetne ki, ha a valamikori paraszti tulajdonosok vagy örökösük jelentkeznek.

/4/ Kincstári és nagybirtokokból alakult hajdusági 5.000 hektárt meghaladó állami gazdaság birtokstruktúrája a következő:

kincstári birtok	36,2 %
egyéni nagybirtok	36,2 %
egyházi birtok	9,1 %
"kulák" gazdaságok	3,6 %
elhagyott földek	14,9 %
	<hr/>
	100,0 %

A gazdaságban három földigényt jelenthettek be, de az nem éri el a 100 hektárt. A valamikori tulajdoni összetétel a helyiek véleménye szerint, 1990. tavaszán, láthatóan nem "veszélyezteteti" a gazdaság létét. Egy nagyobb területcsökkenés a takarmányellátásban okozna nehézséget, több más probléma mellett.

/5/ Döntően nagybirtokon alakult pest-környéki, 4.000 hektárnál nagyobb állami gazdaság földtulajdoni előzményei így jellemezhetők:

egyéni tulajdonu nagybirtok	71,8 %
egyházi birtok	6,6 %
paraszti gazdaságok	21,6 %
	<hr/>
	100,0 %

A térségben már megjelentek az egyéni földigények, amit a piacközelség indokol elsősorban.

/6/ Valamikori nagybirtokból és közösségi birtokból szervezett észak-magyarországi csaknem 8.000 hektáros állami gazdaság az alábbi tulajdoni összetételt mutatja:

egyéni nagybirtok	49,0 %
részvénytársaság	26,2 %
közösségi birtok	22,9 %
paraszti gazdaságok	1,9 %
	<hr/>
	100,0 %

A gazdaság vezetőinek becslése szerint mintegy 200 hektár földdel kielégíthető a települések várható igénye. Feltehető, hogy ennél nagyobb lesz a tényleges követelés. Azonban, ha a közbirtokosság magántulajdonosai vagy örökösei jelentkeznek, illetve újraszerveződnek, ez 1.600-2.000 hektár területcsökkenést jelenthet.

Állami gazdasági vezetők véleményei, hogy miért nem szükséges a jelenlegi földtulajdon megváltoztatása

Kialakultak a termelőkapacitások /állattenyésztő telepek, hibrid üzemek, takarmánykeverők stb./, melyek hasznosítása csökkenő földterület mellett, jelentős nemzetgazdasági veszteségeket okozna, az árutermelés mérséklődését eredményezné és növelné a foglalkoztatási gondokat.

Sok helyütt jelezték azt is, hogy az állami gazdasági dolgozók ragaszkodnak a kialakult helyzethez, de úgy, hogy a dolgozók részvénytulajdonosként működnének a továbbiakban.

Több helyütt megemlítették, hogy a tenyészállat nevelés, a vetőmagtermelés és a különféle szolgáltatások a jövőben is nélkülözhetetlenek, valamint azt, hogy a jelentős szakember gárda, mint szaktanácsadó bázis is közreműködhet a rendszerváltást követő időszakban.

Ugyancsak sok helyütt az érvek között felsorolják az évente rendszeresen elért nyereséget a központi költségvetésnek befizetett milliókat, de azt is, hogy a több helyütt jelentős hiteltartozást és annak bank kamatait egy csökkent területű állami gazdaság nem is tudná tovább fizetni, illetve másképpen megfogalmazva, ki lenne az a tulajdonos, aki ezt a hitelfeltevő helyett rendezné?

147.sz. függelék

Kisebb-nagyobb módosítási elgondolások az állami gazdaságok
földtulajdonában

Találunk elgondolást arra is, hogy az állami gazdaság egész területén 50 hektáros családi gazdaságokat alakítsanak ki és így ötvöznék a nagyüzemi és a családi gazdálkodás előnyeit.

Van ahol mintegy 200 hektárral a tanácsok területigényeit elégítenék ki.

Más gazdaságokban viszont jogosnak tartják, hogy a különféle egyéni és közösségi földigényt-ha ténylegesen művelni akarják - célszerű támogatni.

Az egyik délkelet-alföldi állami gazdaság javasolja, hogy a kialakuló vegyestulajdonu gazdaság keretében jól illeszkedne az, ha az állami gazdasági dolgozók megkapnák az adott állami gazdaság földjének és vagyonának egy részét részvény formájában, amit a későbbiek folyamán meg is vásárolhatnak.

Más állami gazdaságokban nem nyulnának konkrétan a földterülethez, hanem vagyonjegy formájában teremtenék meg a vagyonérdekeltséget. Több helyütt terveznek vállalaton belüli kft-t, másutt a földterület 30 %-át dolgozói tulajdonba kívánják adni.

Egy hajdusági állami gazdaságban igazságosnak tartják, hogy a dolgozók kapják meg a vagyont csaknem teljes egészében, mert a fennállásuk óta az ő munkájuk gyarapította a gazdaságot. Az állam az induláskori résznek megfelelő vagyonnal részesedhetne, így az átalakult tulajdonu gazdaságban önálló szövetkezetszerűen működő üzemek jöhetnének létre, míg a központ a feldolgozást, a kereskedelmet és az együttműködést szervezné.

Az állami gazdasági földterületek tulajdon és használati viszonyainak közelmúltbani változásai

Az állami gazdaságok zömében kerekén 66 %-ukban a közelmúltig nem adtak bérbe területet. Több helyütt azonban az egyé-
nieknek bérbe adtak 500 hektárt, társaságoknak 30 hektárt, vállalkozóknak gyümölcsös területet 4 + 17 évre /termőre fordulás + letermelés/, a TEHAG-nak halastókénti hasznosításra stb.

Találunk arra is példát, hogy az állami gazdaság bérel másutt területet, illetve szívesen bérelne környezetében földterületeket, mert az adott kapacitásait másképpen nem tudja kedvezően kihasználni. Az egyik észak-magyarországi állami gazdaság 400 hektárt bérel, de még további 1.600 hektárt tudna kedvezően hasznosítani. /Pillanatnyilag 3 éves a bérleti szerződés, 8.500 Ft/ha/év bérleti díj mellett./.

Több helyütt kisebb-nagyobb területet apportként vittek társaságba. Az esetek egy részében ez tulajdonképpen a működési területet jelenti 1 1/2 - 8 hektár kiterjedésben /iroda és környéke, vadásztató kft. és közvetlen térségbe stb./

Az állami gazdaságok az elmúlt 12 hónapban alig-alig értékesítettek területet és csupán 17 %-ukból jeleztek kisebb-nagyobb változást. Ezek döntően a dolgozók részére építési telek eladása /3 hektár/, vagy belterülethez csatolást követő lakótelek kialakítása, illetve zártkert célját szolgáló 20 hektár stb.

Az esetek zöme nem érinti a tulajdonjogot csak a hasznosítást. Így például az egyik Budapest környéki állami gazdaság tagja az erdőgazdasági kft.-nak, melynek kezelésre átadott 560 hektár erdőt.

A részesművelés, a belső vállalkozási formák, az integrációk tovább terjednek az állami gazdaságokban. Így jelentős

területek - megint csak a tulajdonjog változatlan meghagyása mellett - kerültek egyéni, illetve szakcsoporti hasznosításba. Találunk példát arra is, hogy új ültetvény létesítésére az állami gazdaság területet bocsát rendelkezésre, ahol a telepítés közösen, magántőke bevonásával történik és a gazdaság a termés

10 %-át kapja haszonbérletként. Továbbá valamennyi szolgáltatást elvégzi /60.000 Ft/ha díjtétel mellett./ A kalkuláció alapja általában az, hogy az állami gazdaság bérleti nyeresége elérje a hibridkukorica átlagos nyereségét.

Néhány állami gazdaságban az illetményföldre /300 ha/ - kézimunkaigényes növények termelésére - kötnek szerződést. Egy délkelet-alföldi állami gazdaságban 470 hektár illetményföldre alapozva folytatnak fűszerpaprika termelést, amely egyúttal biztosítja a szárító és feldolgozó üzem alapanyagának 40 %-át. A feldolgozó üzem értéke mintegy 100 millió Ft és 60 főnek nyújt folyamatos foglalkoztatást.

Egy gyümölcsstermelő szakcsoport egy Duna-Tisza közti állami gazdaságban 30 hektáron, 30 éves bérleti szerződéssel gazdálkodik.

Az elmondottakból érzékelhető, hogy a vizsgált állami gazdaságokban az elmúlt hónapokban néhány területcserét és kisebb telekértékesítést leszámítva érdemleges változások nem zajlottak le.

149.sz. függelék

Társaságok az állami tulajdonu mezőgazdaságban

/1/ Mezőgazdasági termeléssel, szolgáltatással foglalkozó és vegyesvállalattal rendelkező HAGE Rt., melynek keretében működik az AGROFERM magyar-japán lizintermelő részvénytársaság.

/2/ Kül- és belkereskedelmi tevékenységre szerveződött társaság, mint például az ÁGKER Kft.

/3/ Egy-egy cikk termeltetésére és értékesítésére alakult társaság, mint a Sörárpa Kft.

/4/ Feldolgozásra és alapanyagháttér részbeni biztosítására társult szervezetek. Ilyen például a DEKO /Debreceni Tartósi-tóipari Kombinát Rt./, amely a Debreceni és a Hatvani Konzervgyárakból, valamint a Nyírtassi és a Biharkeresztesi Állami Gazdaságokból jött létre.

/5/ A termelési rendszerek egy része szolgáltató, ellátó - előreláthatóan - társasággá szerveződik, más része megszűnik, illetve más formában tevékenykedik tovább.

/6/ Az egyes önkormányzatokban, vállalatokban is létrejönnek, illetve jöttek különféle társas vállalkozások, amint arról az egyes alcímekben már szóltunk.

150.sz. függelék

Az erdő 1935. évi birtokviszonyai

	ha	%
Kincstári	68 660	6,2
Községi, városi és törvényhatósági	69 077	6,2
Közbirtokossági és volt urbéri	127 117	11,5
Köz és magán alapítványi	37 707	3,4
Hitbizományi	177 610	16,1
Vitézi	153	0,0
Római katolikus egyházi és iskolai	157 365	14,2
Görögkatolikus egyházi és iskolai	1 069	0,1
Református egyházi és iskolai	1 855	0,2
Ágoston hitvallású evangélikus egyházi és iskolai	783	0,1
Görögkeleti egyházi és iskolai	1	0,0
Unitárius egyházi és iskolai	2	0,0
Izraelita hitközségi és iskolai	4	0,0
Egyházi és iskolai összesen:	161 079	14,6
Állami, községi, társulati és magániskolai	326	-
Hitelintézeti	8 022	0,7
Egyéb részvénytársasági, egyesületi, stb.	15 268	1,4
Korlátolt forgalmú összesen:	665 019	60,1
Szabad forgalmú összesen:	441 356	39,9
Mindösszesen:	1 106 375	100,0

151.sz. függelék

Az erdők kezelők szerinti alakulása

/1989/

Kezelők	Számuk	Ezer ha	%
Állami erdő- és fagazdaságok	14 ^{x/}	949 ^{xxx/}	56,2
Egyéb állami ^{xx/}	-	107	6,3
Állami gazdaságok	124	83	5,0
Összes állami	-	1139	67,5
<hr/>			
Termelőszövetkezetek	1245	508	30,1
Egyéb szövetkezetek	101	20	1,2
Összes szövetkezeti	1346	528	31,3
<hr/>			
Tanácsi	-	11	0,6
<hr/>			
Kisegítő gazdaságok /személyi tulajdonú/	-	5	0,3
<hr/>			
Magán	-	5	0,3
<hr/>			
Egyéb /pl. egyházi/	-	0,04	0,0
<hr/>			
Összesen:	-	1688	100,0

A MÉM-ben az Erdészeti és Faipari Hivatal látta el a hatósági feladatokat, mégpedig 10 Erdőfelügyelőség és 12 ettől leválasztott Erdőrendezési Szolgálat segítségével.

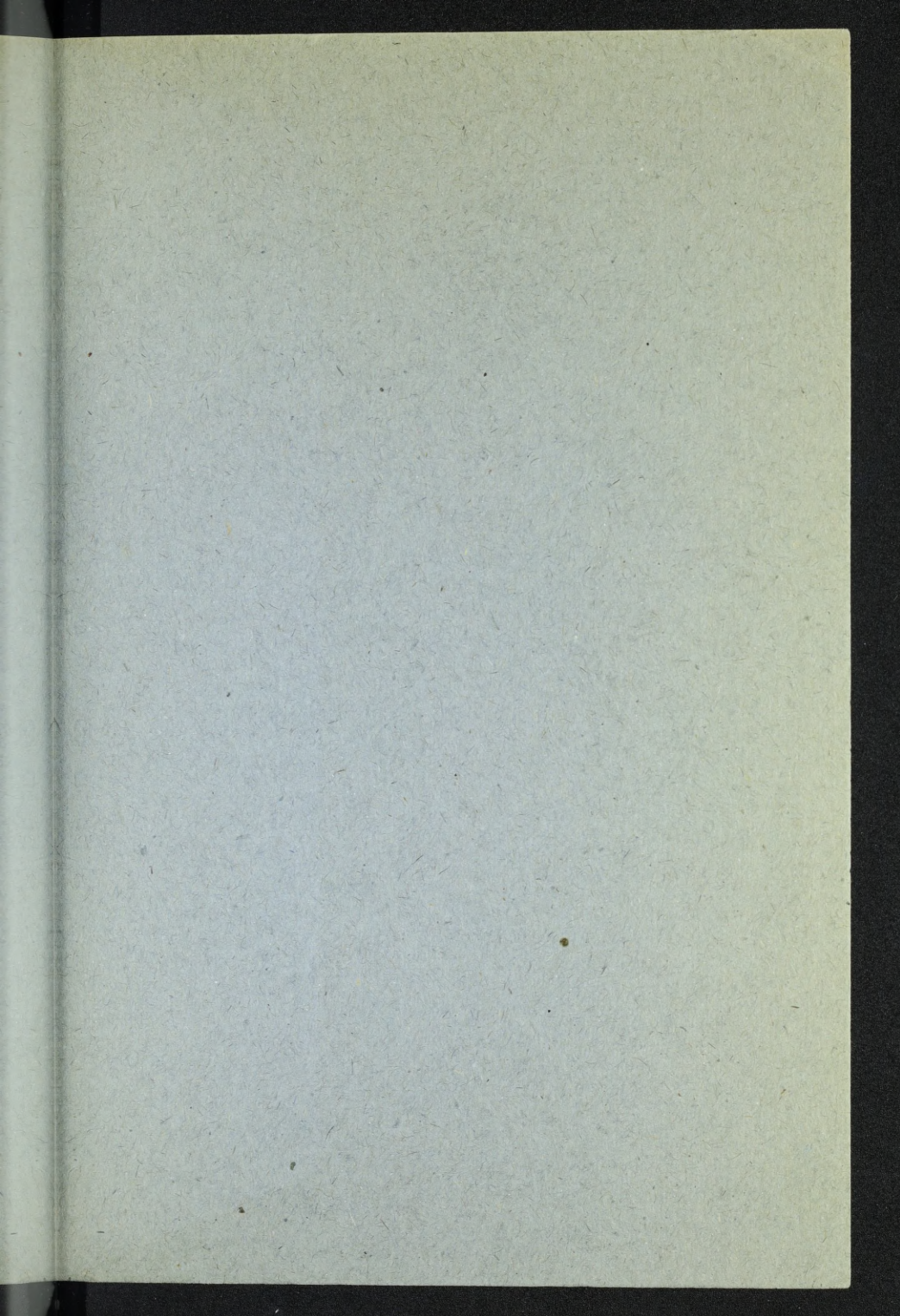
x/ Továbbá 3 Állami Erdő és Vadgazdaság, 1 Állami Parkerdő Gazdaság /Pilisi/ valamint 1 Tanulmányi Állami Erdőgazdaság /Sopron/.

xx/ Környezetvédelmi és Vizgazdálkodási Minisztérium, H.M., valamint Posta Közlekedési és Építésügyi Minisztérium.

xxx/ Az erdőn kívül még további 67 ezer hektár egyéb területtel is rendelkeznek.

AKI Sokszorosító
1990. MSz.: 460
100 pld.
Fv: Lossó Ferenc

41061/c-2